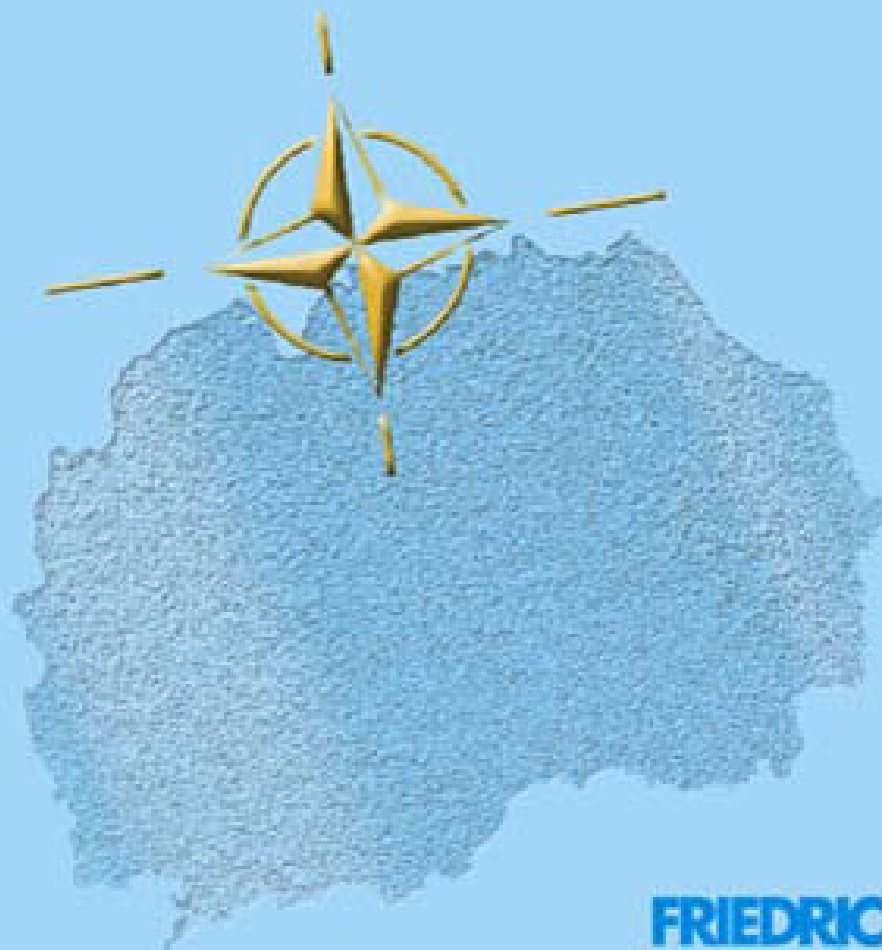

Д-р Нано РУЖИН

НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

**НАТО пред новите предизвици
и перспективите на
Република Македонија**

Д-р Нано РУЖИН

Скопје 2005

Издавач:

Фондација „Фридрих Еберт“ - Канцеларија Скопје
бул "Св.Климент Охридски" 21/1, 1000 Скопје
<http://www.fes.org.mk>

За издавачот:

Штефан Денерт

Лектура:

Симона Груевска-Маџоска

Техничка подготовка:

Тодор Трајковски

Печати:

Инк-Интернационал

Тираж: 300**ЦИП:** Каталогизација во публикацијата

Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“
Скопје

327.51(100-622НАТО)

327.51(100-622НАТО):327(497.7)

327.36

РУЖИН, Нано

Нато пред новите предизвици и перспективите на Република
Македонија / Нано Ружин. - Скопје : Fridrich Ebert Stiftung. 2005. - 218
стр. : 21 cm

Conclusion on the study "Nato facing new challenges and perspectives of
Republic of Macedonia". - Библиографија: стр. 215-218

ISBN 9989-109-26-5

а) Нато б) Македонија в) Колективна безбедност

COBISS.MK-ID 63048970

Содржина

Вовед	7
1. Современи предизвици	12
2. Управување со кризите	15
3. Недоразбирања во стратегиите	19
4. Раководење со Косовската криза	22
4.1. Воените операции на Алијансата во Југославија	23
4.2. Поствоено Косово	28
4.3. Перспективи за идниот статус	30
5. Војната против тероризмот	38
5.1. Меѓународните консеквенци на терористичките атентати од 11.09.	41
5.1.1. Нов меѓународен хаос?	44
5.1.2. Русија во потрага за помоќна позиција	46
5.1.3. САД - Русија: несигурност и претпазливост	48
5.1.4. НАТО - Русија: новиот <i>raison d'etre</i>	51
5.1.5. Еволуција на односите НАТО - Русија	53
5.2. По терористичките напади: за што служи НАТО?	56
5.3. Војната против Ал Каеда	51
5.4. НАТО во борбата против тероризмот	64
6. Раководење со кризата во Авганистан	67
7. Војната во Ирак	73
8. НАТО во Дарфур (Судан)	81
9. Проектот на Големiot Среден Исток	83
9.1. Што предвидува работниот документ на Г-8 (предлог на САД)	85
9.2. Целите на проектот ГСИ	86
9.3. Реакциите на ЕУ	87
9.3.1. Европа и „Процесот Барселона“	88
9.3.2. „Медитеранскиот дијалог“ на Алијансата	89
9.3.3. НАТО денес: регионален актер од втор план во ГСИ?	90
9.3.4. ЕУ - САД: ГСИ - уште една тема во Б-мол	92
9.4. Реакција на арапските лидери	94
9.5. Интересите на РМ и ГСИ	96
10. Трансформација на Алијансата	98
10.1. Дали се неопходни промени во НАТО	98

10.2.	Анализа на трансформацијата	100
10.2.1.	Предизвикот на трансформацијата	101
10.2.2.	Каква трансформација на Алијансата	103
10.2.3.	Ефектите на трансформацијата	104
10.2.3.1.	Агенда „Прага 2002“	105
10.2.3.2.	Агенда „Norfolk“	106
10.2.3.3.	Агенда „Минхен“	108
11.	Трансформацијата на ESDP (Европска безбедносна и одбранбена политика)	111
11.1.	Парадокси	112
11.2.	Безбедносната политика на ЕУ: меѓу заедништвото и партикуларизмот	114
11.3.	Ограничениот стратешки диспозитив на ЕУ	117
11.4.	Трансформација на силите	119
12.	Република Македонија и Алијансата	121
12. 1.	Од конзумент до поддржувач и творец на стабилноста	122
12. 1.1.	Кризата од 2001	123
12.1.2.	Раководење со кризата	129
12.1.3.	Менаџирање со медиумската кампања	134
12.1.4.	Заеднички научени лекции	138
12.2.	Дали Косово може да ја дестабилизира РМ?	142
12.2.1.	Политичко-безбедносна евалуација на Косово	143
12.2.2.	Нестабилноста на регионот - консеквенци врз Р. Македонија	145
12.2.3.	Македонската дипломатија и Косово	154
13.	Проширување на Алијансата	160
13.1.	Претходните проширувања	161
13.2.	Идното проширување	165
13.3.	Надежите на Македонија за членство во НАТО	171
13.4.	Аргументите на РМ за членство: ГНПЧ	175
13.5.	Колку чини членството во НАТО?	180
14.	Правно-политичка процедура за добивање на полноправно членство во Алијансата	183
15.	Заклучок	204
15.	Conclusion	210
	Библиографија	215

НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија

Вовед

Со рушењето на Берлинскиот ѕид, распаѓањето на Советскиот сојуз и исчезнувањето на Варшавскиот договор, во еуфоричната 1989 г., спонтано отпочнува и дебатата околу оправданоста на натамошното постоење на нејзиниот пандан, НАТО-Алијансата. Всушност, дебатата околу натамошното постоење на НАТО по студената војна ќе згасне пред истата да се развие. Меѓутоа, во интелектуалните кругови духовите веќе беа поделени меѓу оние што беа за и оние против натамошното постоење на НАТО. Оние што ја оспоруваа Алијансата настојуваша да ја претстават како стерилна, надмината и неспособна да ја осигура евроатлантската безбедносна архитектура. „Со исчезнувањето на заканата која доведе до нејзината креација, НАТО го загуби својот *raison d'être*“. За другите „толку успехот на Алијансата го оправдува нејзиното натамошно постоење.“¹

Натократите, од своја страна, свесни дека институцијата создадена во 1949 година не можеше повеќе да функционира на ист начин на прагот на 21-от век, најавија широки внатрешни и надворешни реформи на Алијансата. На внатрешен план таа требаше да се реструктурира во полза на поголемата функционалност, а на надворешен план да го промовира принципот на **отворени врати** кон новосоздадените европски демократии.² На тој начин, како што констатира Роналд Азмус³, „со

¹ Фредерик Бозо - Frederic Bozo - "Ou en est l'Alliance atlantique? L'improbable partenariat" Paris: Ifri, 1998

² Karsten Voigt, President de l'Assemblée de l'Atlantique nord, dans "Revue de l'OTAN, Mart 1996

отворањето на НАТО-овата врата кон новите членки, администрацијата на Клинтон ја реализира визијата на претседателот Хари Труман, за заемна делба на демократските наследства и одбраната на заедничките вредности." Во суштина, САД сметаа дека Алијансата треба да одговори на глобализацијата и зголемената заемна зависност во светот и да создаде едно **ново НАТО за новите предизвици и за новиот постстуден воен мир.**

Во овој период, кон средината на деведесеттите години во евроамериканските интелектуални кругови беа промовирани повеќе можни модели на развитокот на меѓународната заедница по завршетокот на студената војна меѓу кои се издвојуваат неколку најрепрезентативни модели. Според францускиот политиколог Пјер Аснер⁴, два модели меѓу нив биле оптимистички и фундирани врз надминување на конфликтите и предимството во соработката. Другите два модела предвидувале постојан судир и обновување на конфликтите едноставно поради природата на светскиот неред.⁵ И конечно, останатите два модела ја надминувале алтернативата на конфликтот и соработката било во полза на поделбата меѓу двата раздвоени света било во насока на општата анархија.

Првиот модел е оној на **новиот меѓународен поредок**, кој беше презентираан и од страна на претседателите Буш и Митеран пред и по првата војна во Заливот. Неговата суштина се состоела во **колективната безбедност и владеењето на правото**. Во иднина секој субјект кој нема да ги респектира споменатите две вредносни категории ќе биде казнет, а жртвата ќе треба да биде заштитена. Вториот модел е оној за крајот на историјата, развиен од страна на Франсис Фукујама (Francis Fukuyama). Останатите два конфликтни модели се потпираа врз перманентниот ривалитет меѓу нациите и државите или врз реципрочниот судир на цивилизациите.

Во првиот случај, биполарноста се заменува со дипломатско-воената мултилатералност (визијата на Хенри Кисинџер - Henry

³ Ronald D. Asmus "Opening NATO's Door" New York: Columbia University Press, 2002, стр. 294

⁴ Pierre Hassner "Fin de certitudes choc des identites: un siecle imprevisible" - Ramses 2000, Paris: Dunod - IFRI, 1999, стр. 39

⁵ подетално кај Bertrand Badie "La fin des territoires" Paris: Fayard, 1995

Kissinger) и прогресија кон униполарност фундирана врз основа на американската супремација (визијата на Збигнев Бжежински - Zbignew Brzezinski). Вториот модел популаризиран од страна на Самуел Хатингтон (Samuel Huntington) истакнува дека „конфликтот на нациите од 19-от век и конфликтот на идеологиите од 20-от век ќе бидат заменети со судирот на цивилизациите. Судирот меѓу 7-8-те големи култури ќе се сведе на една нова биполарност меѓу Запад и Исламско-конфуцијанската алијанса или меѓу Запад и останатиот свет.

Последнава конфронтација или онаа која ги спротивставува центарот и периферијата е изразена во студијата изготвена од страна на американските аналитичари Макс Сингер (Max Singer) и Арон Вилдавски (Aaron Wildavski), како и во трудовите на францускиот аналитичар Жан Кристоф Руфин (Jean-Christophe Rufin).

Во изминатата деценија често споменатите тези беа демантирани од страна на меѓународните настани, меѓутоа секоја од нив заслужува соодветно внимание и респект. Меѓу споменатите тези се провлекуваат и одредени доминантни тенденции на актуелниот свет, иако споменатите модели често не беа во состојба да ја изразат комплексноста на меѓународната заедница и нејзините настани.

Најсилните актери на меѓународната заедница се соочија со управувањето на тековните кризи во поранешна Југославија. Тие го следеа внимателно распаѓањето на Советскиот Сојуз, настаните околу Медитеранот и на Блискиот Исток, го олеснија тешкиот процес на транзиција на посткомунизмот истовремено развивајќи дебата и преземајќи значајни трансформации на сопствените клучни безбедносно-политички институции НАТО, ЕУ, ОБСЕ.

Настаните од 11 септември 2001 г., кога беа извршени терористичките напади врз Њујорк и Вашингтон, означија нова ера во однесувањето на главните сојузници кои ја сочинуваат меѓународната заедница. Во САД, поранешниот шеф на ЦИА, Џејмс Весли (James Wosley) го употреби изразот **четврта светска војна** за да ја изрази војната против фундаменталистичкиот

тероризам (студената војна беше третата светска војна). Франсоа Еизбург (Francois Heisbourg), директор на фондацијата за стратешки истражувања на Франција, го лансира новиот термин **хипертероризам**, а Европа се солидаризира со САД во еден глас: „денес сите сме Американци“, истакнува парискиот „Монд“ на 12 септември, со цел да го изрази сочувството и солидарноста со шокираните САД. Во истиот момент НАТО го активира за прв пат од своето постоење чл. 5 од Вашингтонскиот договор*, а директното обраќање на Путин кон Буш и руското приближување кон САД за аналитичарите ќе означи конечно завршува студената војна меѓу двете велесили. ⁶

Во Алијансата се актуелизира прашањето на проширувањето на Алијансата со новите членки на Групата Вилнус, што во 2001 г. го најави поранешниот советник за Националната безбедност на претседателот на САД, Бжежински на состанокот на НАТО-форумот во Софија именувајќи ги кандидатите В - 10 како „де факто членки на Евроатланската алијанса“. Романија, Бугарија, Словачка, Словенија, Естонија, Летонија, Литванија ќе добијат покана следната 2002 г., додека останатите три членки на В-10 Албанија, Хрватска и Македонија поканата за членство ја очекуваат за следниот самит на проширување

Во новосоздадениот меѓународен релјеф повеќе не се поставуваше прашањето за натамошното опстојување и улога на Северно-атланската алијанса, туку за нејзината побрза и поефикасна трансформација и проширување, зголемувањето на воените буџети, брзината на интервенцијата во географски далечните простори. Во преден план на активноста на НАТО се апострофирани досиејата каде се присутни силите на Алијансата во борбата против тероризмот и управуњето со кризите (Косово, Авганистан, Ирак, Дарфур), прашањето на нејзината трансформација, оперативноста на Силите за брза реакција, непролиферација на оружјето за масовна деструкција, спречувањето на трговија со човечки суштества и органи, односите

⁶ Членот 5 од Вашингтонскиот договор гласи: Потписничките се согласија дека вооружениот напад против еден од нив или повеќе во Европа или Северна Америка ќе се смета како напад врз сите нив.

на НАТО со ЕУ, односите НАТО - Русија и НАТО - Украина, Медитеранскиот дијалог.

Кои од овие прашања беа доминантни во агендата на Алијансата во изминатата година? Какви промени и предизвици го очекуваат НАТО во блиската иднина? За кои теми ќе се расправа на најавен следниот Самит на трансформација во 2006? Со какви проблеми и предизвици се соочува меѓународната заедница и НАТО по манифестирањето на глобалниот тероризам? На кој начин се решаваа и ќе се решаваат горечките кризни жаришта: Косово, БиХ, Авганистан, Ирак. Какви беа и какви се очекува да бидат односите НАТО - ЕУ, НАТО - Русија, НАТО - Украина. Што се очекуваше од проектот Големиот среден исток? Дали Медитеранскиот дијалог може да ги задоволи очекувањата на архитектите на Големиот среден исток? Каква е позицијата на партнерите чиј број за прв пат од настанокот на ПЗМ е помал (вкупно 20 држави) од бројот на членките на НАТО (вкупно 26). Каква е позицијата и шансите на трите аспиранти на Јадранската повелба: Македонија, Албанија и Хрватска. Кога РМ ќе добие покана за членство?

1. Современи предизвици

Понекогаш големината и брзината на промените во кусите временски интервали не оставаат доволно време да се конзумира нивната динамика. На почетокот на 21 век, малку аналитичари можеа да предвидат дека за само 5 години ќе се случат толку големи промени, на пример во трансатлантските односи и во НАТО. Особено големи тевтонски нарушувања на меѓународната политичка сцена настанаа по терористичките атентати од 11 Септември против САД. Овие настани ја покажаа солидарноста меѓу сојузниците и ја поттикнаа дебатата во Алијансата. Сојузниците настојуваа да се адаптираат кон новото стартешко милие. По 11 септември, НАТО за прв пат во својата историја се повика на чл. 5 од Договорот од Вашингтон, односно на клаузулата за колективна одбрана на основачката Повелба на Алијансата. Стана евидентно дека заканите од времето на студената војна не се исти со оние од 21-от век. „Човештвото повеќе не ризикува една тотална деструкција, како што беше тоа за време на ривалитетот меѓу суперсилите. Денес единствената идеја на терористите е да се снабдат со сопствено нуклеарно или биолошко оружје. Се наметнува само по себе прашањето: Каква е веројатноста терористите да се дојдат до оружје за масивна деструкција? Изгледа дека таквата веројатност зависи од три фактори: интенциите на непријателот, неговите офанзивни капацитети и одбранбените капацитети на државите на НАТО.

- **интенциите на терористите** најлесно можат да се проценат. Денес се ретки оние кои се сомневаат дека доколку Ал Каеда (Al Qaida) поседуваше нуклеарна бомба немаше да ја употреби за време на нападите во Њујорк и Вашингтон. Едноставно природата на новиот тероризам е, без преседан, нихилистичка и антицивилизациска. Екстремистите од школата на мислење на Усама Бин Ладен (Oussama Ben Laden) немаат никаква желба да ги прифатат современите вредности ниту да станат составен дел на меѓународниот систем. Ништо не може да ги разубеди и одврати од

нивната деструктивна филозофија на насилството и кон населението. Класичните терористички групи како ИРА или ЕТА напоредно со своите убиствени акции постојано покажуваа извесна воздржаност, со цел да обезбедат одредена доза на респект во јавното мислење. Тие оставаа можност за склучување примирје или договор со своите „непријатели“. За сметка на тоа новите терористи имаат за цел да ги срушат основите на економската и на политичката структура на западната цивилизација. Доколку нападот е подреструктивен и со повеќе жртви сметаат дека постигнале поголем успех. Самоубиствените терористички акции ги сметаат за достоинствен чин поврзан со нивната верска заслепеност.

- офанзивните капацитети на самоубиствените терористи би претставувале најопасна закана за современата меѓународна заедница доколку тие се снабдат со оружје за масовна деструкција (AMD). Познато е дека постојат разновидни типови на АМД, но најзагрижувачка е состојбата со нуклеарнотактичките оружја, бидејќи неколку илјадници примероци сè уште постојат во Русија и во САД. Според некои гласини, во Русија исчезнале неколку десетици примероци од ова оружје, но Кремљ постојано ја негира таквата можност. Од друга страна, постојат сведочења дека терористичките магнати и организираниот криминал покажале голем интерес за снабдување со таквото оружје или материјал за производство на оружје за масовна деструкција. Во услови на дискутабилните руски нуклеарни безбедносни инсталации и добро организираните криминални и терористички мрежи, ризикот од кражба е постојано присутен. Во случај на успех на сплетот меѓу мафијата и тероризмот, кој може да тврди дека за нив би претставувала голема енигма истите да се трансферираат во некоја европска метропола?

- ефикасноста на одбрана наспроти таквите закани? По 11 септември, прва линија на одбраната на меѓународната заедница останува НАТО. Акциите во просторите што Алијансата ги нарекува "hors zone" (**географски зони кои се ситуирани вон државите членки на НАТО**) се со цел да го оневозможат

организирањето и пристапот на терористите војнички и технолошки да зајакнат и да се снабдат со **AMD**, како и превентивно да се спречат нивните напади. Постои голема веројатност дека овие оружја се наоѓаат во блиското опкружување на поранешниот СССР, а според тоа и акцијата на терористичките мецени е насочена кон овој регион. Оттука е разбирливо зошто актуелниот тероризам или тероризмот чија цел е да создава катастрофи претставува една реална закана за цивилизираниот свет.

Дали денес меѓународната заедница е подготвена да се соочи со ризикот на пролиферација на AMD? Како би се реагирало доколку терористичка група, држава или две држави започнат нуклеарна војна. Што би се преземало во случај на една нуклеарна катастрофа со преку 100 000 жртви? Случаите со цунами и ураганите во САД ја покажаа неподготвеноста на меѓународната заедница од природни, а веројатно и од нуклеарни катастрофи. Дали е тоа реално и од кого се очекува да реагира превентивно или куративно?

Терористичките закани и опасностите кои произлегуваат од ширењето на оружјата за масовна деструкција ја доведуваат под сериозна закана безбедноста на сојузниците. Веќе е јасно дека Алијансата не може да си дозволи да биде индиферентна на настаните кои се случуваат вон нејзиниот геополитички простор. За таа цел Алијансата на Самитот во Прага 2002 призна дека мора да се адаптира согласно со опишаните закани. Една од димензиите на новата адаптација се содржи во поимањето дека е неопходна најширока соработка не само меѓу државите туку и со други меѓународни организации и институции. На тој начин се објаснува и апелот од Прага кон **новите членови и новите односи.** ⁷

⁷ The Prague Summit and NATO's transformations - NATO Public diplomacy, Brussels, Web site www.nato.int "Шефовите на државите и владите на Самитот на Алијансата во Прага во ноември 2002 г., одлучија да ги создадат Силите на реакција на НАТО - NRF, да ја рационализираат командната структура и да ги подобрат воените капацитети на државите-членки. "

2. Управување со кризите

Изразот „управувањето со кризите“⁸ иако не е од понов датум, во последната деценија на развитокот на современиот меѓународен систем доби нови димензии. Контролата на меѓународните кризи е во центар на интересот на секоја позначајна дипломатија, особено мултилатералната. Со тек на времето, под влијание на новите закани се проширува свеста за ширината на поимот **криза** кој потекнува од грчкиот израз *krisis*. Терминот според содржината упатува на процесот одлучување.⁹

Според мислењето на авторите, како и врз основа на разновидните дефиниции за поимот криза, во 20-от век биле регистрирани меѓу неколку стотини до неколку илјади кризи. Сите овие кризи немаа исто значење за меѓународната заедница за големите велесили, за ООН, НАТО, ЕУ или пак за Република Македонија. Глобализацијата во 20-от век штотуку почна да се развива така што некои кризи поминуваа и нечујно и без поголемо ангажирање на меѓународниот концерт. Меѓутоа денес, во условите на глобализацијата и на „големото заедничко село“, секоја криза добива одредено светско ехо. Сепак и овие кризи не се со ист интензитет и влијание врз МЗ, регионите или поединечните држави. На пример, една економска криза во некоја далечна земја или конфликт во далечните простори, независно од интензитетот на глобализацијата, не може да влијае врз Република Македонија или врз одлуката на претседателот на државата да го свика

⁸ подетално во домашната едиција беше отпечатен зборникот на трудови „Управување со кризи во РМ“, Скопје: МО 2005

⁹ според историските сознанија, уште од времето на **Хипокрит** кризата се сфаќала како решавачкиот момент кога е неопходно да се одлучи за лекувањето на болниот кој е во криза и би починал доколку не се преземат посериозни мерки. **Тукидид** изразот криза го вовел во историската литература, додека **Демостен** изразот *krisis* го употребил за да ја дефинира новонастанатата состојба, резултат на една одлука, проценка или воен судир. Денес, употребата на изразот во контекстот на меѓународните односи не се оддалечува од етимолошкото значење. Дефинициите на концептот криза секогаш се поврзани со донесувањето одлука наспроти една закана која може да го прекине постојниот status quo.

Советот за безбедност. Но, сосема би било поинакво однесувањето на РМ и на нејзиниот претседател и на политичкиот естаблишмент доколку се случи конфликт или природна катастрофа во државата или во блиското соседство.

Еволуцијата на доктрината на кризите покажува дека по „**кризите во перифериите**“ кои доминирале до почетокот на Првата светска војна, потоа по „**кризите во центрот**“ кои ја одбележале студената војна, денес специјалистите зборуваат за концептот на „**комплексни кризи**“. Овој концепт на криза се одликува со „воените, безбедносните, политичките, социјалните и хуманитарните аспекти на кризата.“¹⁰ Од кризите кои се паметат во балканското опкружување, во најсвежо сеќавање остана косовската криза која имаше карактеристики на комплексна криза со сите напред наведени димензии.

Доколку **комплексната криза** потрае, тогаш се зборува за **продолжена комплексна криза** која е најчесто синоним за **конфликт**, односно за **ендемска криза**. Во моментот кога таа ќе се впише како дологорочна криза, предвиден е еден друг охутог наречен „управување со кризата“. Овој термин предвидува и други содржини: **превенција на кризите, излез од кризата и посткриза**.

Класичната дефиниција на кризата и натаму непосредно е поврзана со доменот на одлучувањето. Се смета дека кризата е составена од неколку суксесивни фази: **управување, ескалирање, прекин и детант**, што подразбира одреден момент“, еден пароксизам. Меѓутоа, управувањето кое овозможува во извесни случаи да се предвиди извесна стратегија на превенција (**prophylaksia**) често е отсутна и заменета со ефектот на изненадување на одлучувачите.¹¹

Во актуелната меѓународна заедница кризите се мултиформни и облечени со разновидни аспекти (економски, хуманитарни, финансиски) и можат да настанат во една (ослабена) држава или меѓу државите. Токму поради тоа се наметнува прашањето на

¹⁰ Arnauld d'Andurain: "Une typologie des crises", Revue de MAE Les Correspondances N. 58, Paris: MAE, 01. 09. 2005

¹¹ природна катастрофа, масивен несреќен настан, терористички атентат, земање заложници, ненадејна војна.

капацитетите на државите и на нивните инструменти со што поголем успех да се соочат со кризите. Современите проценки на кризите упатуваат на **превенција-управување-излез од кризата**.

Набљудувано низ призма на бирократските процедури и прагматичните воени операции, управувањето со секоја криза е соочено со недостатокот на време и со трката со термините. На тој начин одлучувачите во секој миг се соочени со императивот на целосната подготвеност на непредвидливото. Кон споменатата варијабла настојуваат да се адаптираат сите управувачи со кризи, било да се работи за реални или за подготвителни активности на Алијансата, ЕУ, ОБСЕ, ООН или државите со посилни капацитети. Кога е во прашање сценаризацијата и моделизацијата на кризите или на превенциите на ризиците и на „новите закани“, тие секогаш се соочени со временскиот теснец кој може да биде и од процедурална природа. Овој проблем може да претставува сериозна пречка во функционирањето на мултилатералните организации како што е НАТО.

На министерскиот состанок на МО на Северноатлантскиот совет, одржан во Колорадо Спрингс 2003 г., државниот секретар за одбрана Доналд Рамсфелд, по пат на симулација која се однесувала на замислените 3000 заложници на островото кое се наоѓало во Црвеното Море заробени од страна на терористичка организација, се заканиле дека за неколку часови ќе ги елиминираат сите заложници. Во тој миг Рамсфелд ги запрашал министрите за одбрана на НАТО-членките „колку часови ќе ѝ бидат неопходни на вашата влада да донесе одлука за испраќање свои сили во таквите географски оддалечени простори. Некои министри истакнале дека ќе им бидат потребни и до две недели, бидејќи процедурата за испраќање сили во странски земји требало да мине низ дебатите во парламентот, неговиот Горен и Долен дом итн. Таквата статичност и спорост влијаела врз одлуките на некои членки на Алијансата да ја упростат процедурата за испраќање сили во разни видови операции. Според тоа, прагматичноста натерала некои држави членки на Алијансата да го менуваат и

Уставот со цел да ја олеснат ефикасноста на нивниот ангажман во НАТО.

Кризите можат да настанат случајно или намерно, неочекувано како резултат на несреќни случаи или посакувани од страна на спротивставени страни, искалкулирани од страна на една или повеќе држави или на недржавни групации, тие имаат една заедничка црта: да го нарушат утврдениот поредок. Според мислењето на Жан Луи Дифур¹² „кризата е момент на прекин во внатрешноста на еден организиран систем. Таа имплицира за одлучувачите кои дефинираат една позиција било во полза на конзервирање било на трансформација на дадениот систем, со перспектива на неговото враќање кон рамнотежата.“

Каква било да е природата и видот на кризата, оваа дефиниција содржи извесни слабости. На пример, и природната катастрофа може да го наруши постојниот статус кво. Од друга страна, во основачките акти на најголемите меѓународни институции не фигурира ниту една дефиниција на меѓународната криза. Дефиницијата не постои ниту во Повелбата на ООН ниту во онаа на Алијансата ниту во Основачкиот римски договор на ЕУ. Во овие текстови се набројуваат неколку блиски изрази како: ситуација, разлики, закана, прекин на мирот, криза, без подетални објаснувања. Впрочем, и во случајот на РМ сè уште не е теориски расчистено дали во 2001 г. се работеше за криза или за конфликт?

¹² Jean-Luis Dufour "Les crises internationales", Paris: ed. Complexe, 2004

3. Недоразбирања во стратегиите

Враќањето на војната во Европа претставуваше најсериозен тест за НАТО, како од функционален така и од доктринарен аспект, пред сè, заради натамошниот резон на битисување. Доколку од 1992 г. сојузниците во принцип се сложуваа околу неопходноста во постоењето на Алијансата токму заради доменот на колективната безбедност, **кризата во Југославија** во целосно светло ги разоткрива тешкотиите што произлегуваат од таквата улога на НАТО и тоа како во оперативна така и во политичка смисла. Со оглед дека САД интензивно притискаа за афирмацијата на **новите мисии на НАТО***, со дегенерирањето на југословенската криза, созреа моментот кога требаше да дојде и до ефективна демонстрација на тој проект што неколку години пред тоа го наговести тогашниот претседател на САД, Џорџ Буш сениор.¹³ Независно од фактот што Белата кука настојуваше да ја вовлече Алијансата во управувањето на кризата, таа не сакаше директно да ги вовлече силите на САД на терен. Од друга страна, европските сили кои беа имплицирани во рамките на ООН во управувањето на кризата сметаа дека на НАТО треба да му се овозможи помошна улога во оваа криза. Истовремено, Европејците врз сопствената кожа ја почувствуваа ефективната зависност на УНПРОФОР (FORPRONU - Force de protection des Nations unies) во однос на НАТО. Иако во периодот меѓу 1992 и 1995 г. спонтано растеше улогата на НАТО во воздушната контрола и контролата на морето, во менаџирањето на југословенската криза се манифестира еден двоен хипотетички парадокс: Американците го пожелуваат вовлекувањето на НАТО во кризата без непосредно учество на САД, додека Европа имаше потреба од оперативните капацитети

¹³ Претседателот George Bush, уште пред рушењето на Берлинскиот ѕид во говорот во Мајенс од 31. 05. 1989 ги навестува „новите мисии“ на Алијансата. Подоцна државниот секретар James Baker, истакнува дека „камен-темелникот на **новиот атлантизам** е политизацијата на НАТО.“ Говор во Берлин од 31 мај 1989.

на САД, но сметаше дека улогата на НАТО треба да биде ограничена.

Вон оперативната улога на НАТО, многу позначаен беше начинот на раководење и привршување на кризата која ги подели сојузниците: САД ја форсираа политичко-безбедносната стратегија **lift and strike** додека Европејците упорно инсистираа на политика на **неутралност и интерпозиција**. Имено, првите пожелуваа да ја наметнат сопствената стратегија без нивното ангажирање на терен, додека вторите настојуваша да ги вовлечат САД во управувањето на кризата, но без да ја променат својата пацифистичка стратегија.

Со влошувањето на состојбите во Босна меѓу 1994 и 1995, недоразбирањата меѓу сојузниците ќе прераснат во сериозна криза на Алијансата која не се беше случила уште од времето на настаните во Суецкиот Канал. Исто како во 1956 г., Европејците се сомневаа во солидарноста на Американците околу евакуацијата на силите на УНПРОФОР во Босна. Од своја страна, САД ја критикуваат немоќта на Европејците затоа што не беа во состојба да ја преземат одговорноста околу раководењето на кризата.

Во пролетта 1995, состојбата на Балканот се закануваше да избега од контрола. По кризата на заложниците и јакнењето на француско-британските сили за брза реакција, како и успехот на хрватските и на босанските офанзивы, се создаде простор за широко ангажирање на НАТО и на САД во Босна. Престанокот на непријателствата, договорите од Дејтон и употребата на ИФОР (Implementation Force) и подоцна СФОР, претставуваа значаен пресврт во кохезијата на Алијансата. Комплетното ангажирање на Алијансата и САД овозможија да се реши босанската криза.

На тој начин, преку раководењето со кризата во поранешна Југославија, Алијансата успеа да даде одговор на трите отворени прашања кои се провлекуваа и натежнуваа уште од 1989 г. **Првото** се однесуваше на нејзината функција. По ова прашање, Алијансата се потврди како пивотен на безбедноста во Европа по завршетокот на студената војна. **Второ**, потврдената кохезија и кредибилитет ѝ овозможија на Алијансата да го отпочне процесот

на проширување. Аспирантите во новата улога на НАТО ја почувствуваа неговата афирмација, а во ангажирањето на Американците нивната приврзаност кон европската безбедност. Американците од своја страна се согласија со интензивирањето на процесот на проширување на Алијансата. **Трето**, еден голем дел од својата енергија Алијансата ѝ посвети на изградбата на европскиот безбедносен столб преку развојот на европскиот безбедносен и одбранбен идентитет (ESDI-European Security and Defence Identity). Таквата европеизација на НАТО ги мотивира резервираните Франција и Шпанија да учествуваат целосно во работата на НАТО. Со договорите „Берлин плус“ заклучени на министерската конференција во Берлин во јуни 1996 и дополнети пред испраќањето на првиот Еврокорпус во РМ во 2003, се создадоа можностите ЕУ да води засебни воени операции со механизмите на НАТО. Веќе во 2005 г. силите на ЕУФОР раководеа со посткризата во БиХ и Африка, а под мандатот на ЕУ-инструкторите продолжуваат и реформите и обуката на полициските сили на РМ.

4. Раководењето со косовската криза

Воената акција на НАТО против стратешки цели во Југославија во 1999 г. претставуваше прва воена операција на Алијансата од нејзиното создавање во 1949 г. Иако НАТО не го употреби изразот „воена состојба“, туку терминот „казнени удари“, сценариото во ништо не се разликуваше од сегментираниите бомбардирања кои ги познаваме од историјата на современите војни, проследени со минимум колатерални штети меѓу цивилното население и стратегијата на „нулта жртви“ во сопствените редови. Единствена разлика е што ударите кон утврдените цели беа многу прецизни и што од завојуваните страни само Југославија го објави статусот на „воена состојба“. Доколку настојваме да ја дефинираме операцијата на Алијансата, тогаш можеме да ја оквалификуваме на следниот начин: се работеше за елиминирање на отпорот на непријателот преку уништување на виталните инфраструктурни објекти со помош на софистицирано оружје од големи дистанци.

Од функционално-стратешки аспект, оваа операција на НАТО покажа одредени слабости и хетерогеност меѓу членките на Алијансата и уште посилно ја посочи неопходноста на ургентни реформи од „научените лекции“. Интервенцијата на Алијансата во воено-политичките и интелектуалните кругови отвори нови правни, политички и стратешки прашања и дилеми. Дел од овие прашања беа елаборирани или надминати со текот на времето. Некои лекции научени од интервенцијата на НАТО послужија за поуспешно справување со идните интервенции на НАТО. И покрај големите критики, Алијансата успеа да ја спречи натамошната репресија врз косовските Албанци. „Единствено резултатите се сметаат за битни“, истакнува старата максима. По завршетокот на интервенцијата стана јасно дека Милошевиќ и натаму ќе биде на власт во Југославија, дека Косово ќе тргне во побарување на новиот статус, односно кон независноста и дека ќе треба да се

пресмета интензитетот на последиците на сите овие настани врз соседните држави, а во преден план на Македонија.

4. 1. Воените операции на Алијансата во Југославија

Во 1999 г., светот влезе во првата деценија од периодот на „пост-студената војна“. Тоа беше и година на 50-годишнината од Вашингтонскиот договор со кој беше создадена Северноатлантската алијанса, година кога Полска, Чешка и Унгарија се здобија со полноправно членство во НАТО и кога беше усвоен Новиот стратешки концепт, со што се стави точка на сите шпекулации околу иднината на НАТО. Меѓутоа, тоа беше и година на Косовската војна. Иако, како што претходно споменавме, терминот може да создаде конфузија со оглед дека немаше официјална декларација на војната, во државите членки на НАТО сè повеќе во оптек беше употребуван изразот „воени операции“ со цел да се подвлече идејата дека всушност „не се водеше војна против една држава или народ, туку само се настојуваше да се примораат локалните лидери на респект на одредени универзални норми.“ Но, како што забележува Pascal Boniface¹⁴ „сепак една мачка треба да ја викаме мачка“, односно „она што се случи сепак беше војна во чии рамки беа ефектуирани 35 000 воздушни полетувања“. Таа војна која беше водена за Косово само заради лингвистичката асоцијација се нарекуваше „Војна за Косово“, инаку операциите се водеа против тогашната територија на Србија и Црна Гора (која тогаш сè уште се нарекуваше Југославија). Тоа беше војна на НАТО против Југославија која започна на 24. 03. 1999. и официјално заврши на 21. 06. 1999.¹⁵

¹⁴ "L'Anne strategique 2000", Paris: ed. Michalon, 1999 стр. 11

¹⁵ подетално за историските, политичките и правните димензии на косовскиот конфликт, под раководство на Charlee-Albert Morano "La crise des Balkans de 1999" Bruxelles: Bruylant /Paris: L. G. D. J. 2000, 323 стр; / Tim Judah" Kosovo - war and revenge", Yale University Press, New Haven and London, 2000, 348 стр.; Matthew

За НАТО, од неговото создавање, тоа беше прв пат во својата 50-годишна историја да влезе во војна. Дотогаш, согласно со Договорот од Вашингтон, НАТО беше одбранбена организација која ја осигуруваше безбедноста на своите членки од надворешните закани. Во косовскиот случај ниедна држава на Алијансата не беше под одредена закана. Затоа, наместо да се однесува како алијанса на колективната одговорност, НАТО се однесуваше како организација за одбрана на извесни вредности, во случајот на Косово во одбрана на човековите права и етничкото чистење.

„Плановите за воздушната кампања врз Косово во пролетта 1999 г. почнаа да се изготвуваат на 12 јуни 1998 г. Британскиот МО George Robertson, идниот генерален секретар на НАТО, издаде наредба на 6-те Јагуари на Royal Air Force (RAF) да се подготват за можните НАТО-вежби над воздушниот простор на Албанија и Македонија¹⁶ Освен воздушните сили, биле планирани и 36 000 сувоземни сили од Италија, Германија, Франција и САД. На 12. 10. 1999., Северноатлантскиот совет на НАТО ја одобрил условната одлука за започнување на воздушните напади на 17 октомври 1999 г., доколку Белград не се потчини на резолуцијата на Советот за безбедност бр. 1199, според која беше предвидена посета на верификаторите на ОН на покраината. На 15. 10. 1999., Милошевиќ поддржан од Русија на Јелцин во последен момент прифаќа да ги прекине непријателствата и им дозволи на меѓународните верификатори да дојдат на Косово.

Меѓутоа, уште тогаш се доби впечатокот дека тој барал да добие во време и воопшто не верувал во можноста на нападите врз Југославија. Навлезен во своите виртуелни проекти и амбиции, тој го одбива и планот од¹⁷ кој предвидуваше широка автономија и доаѓање на 28 000 НАТО-војници на Косово во улога на мировни

Midlane" Britain, NATO and the Lessons of the Balkan Conflicts 1991-1999; London & New York: Frank Cass, 2004, 261 стр.

¹⁶ “истакнува Air vice - marshal Tony Mason" Kosovo air Campagne" во Britain, NATO and the Lesson of the Balkan Conflicts.. Ibid. 39 стр.

¹⁷ Рамбеу (Bellamy A. "Reconsidering Rambouillet", Conterporary Security Policy, Frank Cass, London, Vol. 22, No. 1, April 2001.)

сили. Според Pierre Hasner „... меѓу бројните мотиви за воената интервенција од 24. 05. 1999., најсилниот и најитниот беше оној за зачувување на кредибилитетот на западните влади кои со месеци му се закануваа на Милошевиќ без да преземат нешто поконкретно. (“Le Monde” 03. 04. 2000.) Затоа НАТО продолжи да се подготвува за нападот, независно од заканите на тогашниот руски претседател Борис Јелцин за можностите од избивање „светска војна“ поради нападот на Алијансата врз Југославија. Пред нападот, командантот на сојузничките сили за Европа, Wesley K. Clark истакнал: „Милошевиќ е расипан, мудар и пресметлив, но денес ние сме во подобра позиција, бидејќи тој го почитува НАТО и нашата воздушна надмоќ и знае што НАТО може да направи...“, истакнува Тони Мејсон (Ibid). Иницијалните цели на НАТО беа: враќање на бегалците, повлекување на воените српски сили од Косово, воведување широка автономија и мултикултурна демократија за Косово. Мотивите за нападот за британското јавно мислење ги појасни Тони Блер на Самитот на ЕУ во Берлин 1999 г.: „ја презедовме акцијата со цел да го убедиме Милошевиќ да ја прекине тортурата врз невините косовски цивили...“. За тогашниот генерален секретар на Алијансата Хавиер Солана „воената акција на Алијансата била насочена против жестоките напади на српската армија и полициските сили врз цивилите на Косово што ја предизвика и хуманитарната катастрофа...“.

Напоредно со воениот судир се засили и медиумската интеракција на косовскиот конфликт.¹⁸

На 27. 03. 1999 г., генералниот секретар на НАТО, Солана, ја најавува втората фаза од операцијата на сојузничките сили: „...со цел да ја спречиме хуманитарната катастрофа на Косово, НАТО реши да ги интензивира бомбардирањата на Југославија. Во моментот кога југословенската противвоздушна одбрана успеа да го сруши невидливиот авион F-117, 40 км западно од Белград, стигнува и извештајот од состанокот одржан во Белата кука каде

¹⁸ David R. Willcox: "Propaganda, The press and conflict - The Gulf War and Kosovo", London & New York: Routledge, 2005, 234 стр.; Caruthers S.: "New Media, New War", International Affaires, Vol 77, N. 3, July, 2001; -BBC The theory of the Just War, <http://www.bbc.co.uk/religion/ethics/war/justwarinto.shtml> accessed 10. 06. 2004

се констатира дека „убеденоста на ДС Madlaine Albright, ДС за одбрана William Cohen и националниот советник Sandy Berger дека по првиот бран на бомбардирањето, неговите разорни ефекти ќе го скршат Белград, се покажаа како нереалистички.“ (Daily Telegraph 02.04.1999.). На 01.04.1999., Солана изјавува: „кругот околу југословенската војска е затворен. Нашата воздушна кампања градуално ќе ја интензивираме...“. Меѓутоа, генералот Весли Кларк дава сосема поинакви дијагнози: „... воздушната кампања со овој интензитет не може да ги стопира паравоените српски сувоземни сили..., но јас ќе ги извршувам задачите што ќе ми ги сугерира НАТО... таквото прашање не можат да го решат воените сили, туку политичарите...“ (Daily Telegraph: Ibid)

На почетокот на април 1999., отпочнува „Третата фаза“ на воздушната кампања, која напоредно со „интензивирањето на бомбардирањето го проширува и географскиот простор на целите и ефективната на операцијата.“¹⁹ Гласините околу разидувањето на НАТО-членките околу „одобрувањето на воздушните цели во Белград и барањата на генералот Весли Кларк околу интензивирање и проширување на нападите на Алијансата во Југославија“ стануваа сè погласни (Tony Mason, Ibid, стр. 46). Затоа јакне и потребата од искажувањето на единството на Алијансата. Позициите на Обединетото кралство, кое со САД е најинволвираната држава во операциите, ги изнесува премиерот Блер истакнувајќи дека „сувоземната интервенција не е добра алтернатива“.

Во истиот период, РМ како членка на програмата Партнерство за мир, ги отвора своите воздушни простори и аеродроми за успешност на акцијата на Алијансата, но дава до знаење дека „не прифаќа никаква интервенција на сувоземните сили на Алијансата преку македонската територија кон Југославија“. Поранешниот МНР на Грција, Жорж Папандреу, тоа го истакнал и на состанокот на Евроатланскиот совет „Македонија веќе даде до знаење дека нема да дозволи никаква воена операција од нејзината територија“. Единствено во синергија со својот јужен

¹⁹ Dr Jamie Shea, NATO Headquarters briefing, 31. 03. 1999.

сосед Грција ги прифаќа силите кои би биле испраќани од грчката територија преку пристаништето Солун и кои би биле исклучиво наменети за хуманитарни цели.

Дваесетина дена подоцна, Британците покажуваат одредени дилеми во сопствената стратегија сметајќи дека „преку сувоземната интервенција на Алијансата во координација со силите на УЧК на теренот би можеле да се победат југословенските сили ослабени по воздушните операции“. Во предвечерјето на Самитот во Вашингтон, Тони Блер се обидел да зборува со американскиот претседател Bill Clinton и да го убеди за сувоземната инвазија. Клинтон ги одбил неговите совети. Вашингтонскиот Самит на шефовите на државите и владите на Алијансата го потврди ставот на американскиот претседател и реши да ја прошири воената кампања и врз индустриските цели во Југославија.

Кон почетокот на втората половина на мај, продолжува дебатата околу испраќањето на сувоземните сили. На 17 мај, британскиот МНР Robin Cook е повикан во Брисел за евентуалните подготовки на сувоземните сили. Коментарите за таквата операција биле дадени од страна на портпаролот на Downing Street, според кого: „нема повеќе дилеми дали ќе има сувоземна интервенција, туку кога?“ Меѓутоа, Франција не се согласува со британскиот предлог и се спротивставува на сувоземната интервенција, а со своите ставови ретерираат и Германија и Италија. Jamie Shea дава дополнителни објаснувања: „сувоземните сили на Алијансата ќе дојдат на Косово кога ќе исчезнат насилствата“.

Веќе во овој период се чувствува опаѓањето на моралот на југословенската војска од чии редови се интензивира дезертерството. Конечно на 1 јуни 1999 г., Милошевиќ под влијание на притисокот на Русија ги прифаќа мировните предлози на Г-8 државите, а два дена подоцна и југословенскиот парламент ги прифаќа мировните предлози на меѓународната заедница. На 5 јуни, генерал-полковникот Sir Michael Jackson, командант на НАТО силите во Македонија, се среќава со српскиот командант за силите

на Косово, за да го договорат повлекувањето. Преговорите меѓу Југославија и Алијансата беа заклучени на 9 јуни во Куманово.

На тој начин, по изведени 35 000 воздушни мисии над југословенското небо, 23 000 бомби и ракети, од кои 35% со самонаведување, 218 лансирани Tomahawk Land Attack Missiles (TLAMs) од страна на поморските сили кон 66 цели и 20 ракети HMS Splendid кон 17 цели, беше завршена интервенцијата на НАТО врз стратешки цели во Југославија.

4. 2. Поствоено Косово

Во управувањето со косовската криза од огромно значење беше Цивилно-воената соработка (Civil-military cooperation - CIMIC), инаку феномен кој потекнува уште од периодот на Втората светска војна, особено за време на планираната инвазија на сојузниците во Италија и Северозападна Европа. Цивилно-воената компонента на соработка содржи повеќе димензии било во воено-разузнавачките операции, цивилната администрација или хуманитарните акции. Со крајот на студената војна CIMIC добива во значење и прераснува во основен столб на Операциите за поддршка на мирот Peace Support Operations (PSO). Во МО на Обединетото кралство, доктрината и значењето на PSO влијаеа да се зголеми бројот на работните места од баталјоните до МО благодарение на заемната зависност меѓу цивилното и военото.

Во косовскиот случај, цивилно-воените односи беа сосема поинакви и, пред сè, се одликуваа со силен акцент врз воено-хуманитарните одговори - капацитети. На пример, изградбата на бегалските кампови во Албанија и во Македонија беше хуманитарна, но пред сè политичка агенда за државите членки на НАТО.²⁰ Мошне значајна но и сложена CIMIC координација претставуваше интеракцијата и односот меѓу НАТО и UNHCRs, со оглед дека УНХЦР настојуваше да се држи до своите хуманитарни

²⁰ Stuart Gordon "From Antipathy to Hegemony: The impact on Civil-military Cooperation" in Britain, NATO and the Lessons of the Balkan Conflict 1991-1999, Ibid., стр. 195

принципи, а КФОР до безбедносната компонента. Често НАТО играше улога на bypassing меѓу владите на Албанија и Македонија со УНХЦР, но конечно резултатите беа материјализирани.

Воспоставувањето на Привремената мисија на ОН за Косово - UNMIK во почетокот најде на големи критики со оглед на негативните искуства од Босна и Руанда. Згора на тоа, природата на задачи, компетентноста и искуството на УНМИК создадоа извесни сомнежи во капацитетот на оваа институција. Меѓутоа, во овој период на слава и враќање на кредибилитетот на светската организација, Косово беше и предизвик и шанса бидејќи ООН беа единствената институција што можеше да ја врши прагматички и легално оваа тешка задача.

Силите на НАТО на Косово не беа единствено традиционални сили за одржување на внатрешниот мир, туку истовремено и ја набљудуваат геополитичката еволуција во регионот. КФОР од институционализирањето на Косово прагматично го респектираше доверениот мандат и со своето однесување покажа дека нема никакви амбиции да интервенира вон границите на Косово (освен во вонредни состојби или деградација на состојбите). Сепак, анализирано од стратешки аспект, се оцени дека „во случај на конфликт од типот на Северна Ирска, позициите на КФОР беа многу неповолни за раководењето со кризата“. Србите од Митровица од едната страна на Ибар и Албанците од другата страна на Ибар (што многу подсетуваше на Мостар), во средината раздвоени од страна на силите на КФОР (повеќе асоцираше на еден тром кит во реката), не ќе успееја лесно да излезат на крај со конфронтираниите страни, независно од добрата вооруженост и големиот воен потенцијал. Во евентуалниот судир меѓу косовските Албанци и косовските Срби ниту полицијата на УНМИК не ќе беше од голема полза. Во суштина, Митровица која и денес повеќе е политички отколку безбедносен или воен проблем, со деблокирањето на мостот на Ибар во летото 2005, ги стави силите на КФОР во подобра стратешка позиција. Меѓутоа независно од идниот статус и мостот, долго време ќе остане психолошката и физичката граница меѓу двата етникума на Косово.

КФОР е свесен дека состојбите на Косово се во непосредна заемна зависност со стабилноста и статусот на Црна Гора. Имено, познавачите на состојбите во оваа заедница се свесни дека секој позначаен стрес или деградација на односите меѓу Белград и Подгорица, односно амбициите за независност на Црна Гора можат да создадат одредени реперкусии врз Косово, кое согласно со Рез. 1244 се наоѓа под суверенитетот на Југославија. Оваа дијалогика претставува уште еден додатен елемент за забрзување на преговорите меѓу Белград и Приштина за утврдувањето на финалниот статус на Косово. Во меѓувреме, по пропуштените можности на Подгорица по завршувањето на НАТО-кампањата, кога Милошевиќ беше ослабен да ја прогласи независноста, Црна Гора е решена во 2006 по успешниот референдум да стане новиот независен субјект од поранешната ЈУ-федерација: „дали синџирот на сегментацијата и независностите еднаш ќе заврши на Балканот“? - се прашуваат многу аналитичари. Веројатно со Косово и со Црна Гора „марифетот со руските дрвени шупливи кукли Матрјушки на Балканот“ ќе приврши.

4. 3. Перспективи за идниот статус

Аналитичарите на Алијансата во своите проценки во последните неколку години постојано истакнуваат дека „состојбата во Босна е **стабилна и кршлива**“ додека на Косово таа е „**напната и кршлива**“. Сепак, анализирано во глобални рамки, состојбата во регионот на Балканот останува **контролирана и тивка, но нестабилна**.

На економски и на социјален план, високата стапка на невработеност го акцентира ендемскиот проблем на криминалот, корупцијата и екстремизмот.

Во такви услови, разбирливо е што меѓународната заедница и натаму настојува да ја врши улогата на главен субјект во посткризниот менаџмент и тоа преку воената, цивилната и

финансиската присутност. За таквата дејност мошне значајно е натамошното присуство на цивилните агенции за заздравување на стопанството и општеството воопшто.

Напоредно со тековните предизвици со кои се соочија: Босна, Косово и Србија и Црна Гора, во двете години кои следат, очекуваните настани во овие простори ќе наметнат нови предизвици: **тешки економски реформи во БиХ, отпочнување на разговорите околу идниот статус на Косово и референдумот за иднината на Унијата меѓу Србија и Црна Гора.** Се проценува дека овие три предизвици можат да ја загрозат кршливата стабилност на целиот Западен Балкан.

На Косово, глобалната безбедносна состојба не се подобри во изминатиот период, што на одреден начин го стави под знак на прашање планот за градуелното смалување на силите на КФОР од 17500 на 6000 луѓе, што се најавуваше уште кон крајот на 2003. Токму заради неповолните безбедносни трендови, НАТО поучен од научените лекции од мартовските настани од 2004 г. продолжи со многу поголемо внимание да ја следи еволуцијата на настаните на Косово.

Од друга страна, Косовскиот заштитен корпус за време и на мартовските настани, но и пред тоа се потврди дека сè уште не бил во состојба да ги исполнува задачите кои му биле доверени или кои би требало да ги извршува во иднина. Извесни слабости како што се неподчинување и непочитување на наредбите, отсутноста, неспособноста за извршување на невоените, односно цивилните задачи. Токму поради тоа КФОР и натаму настојува да работи со КЗК да го учи на дисциплина, почитување на обврските и негова целосна контрола.

Меѓутоа, Меѓународната заедница, соочена со бројни предизвици и обврски, како што се оние во Авганистан и Ирак, почнува да ги покажува знаците на замор и заситеност од балканските проблеми. Како резултат на интензивирањето на ангажирањето на Алијансата во повеќе наврати беше најавено и редуцирањето на НАТО на Косово и во Босна. Напоредно и УНМИК од своја страна најави редукции на своите капацитети.

Песимистичката евалуација за на Балканот дека состојбата во регионот останува тивка, но нестабилна, се објаснува преку факторите кои ѝ се закануваат на нестабилноста, а тоа се следниве: политичкиот екстремизам, етничките тензии, организираниот криминал и корупцијата, во која се инволвирани јавната и правната администрација, како и политичарите.

Кон споменатите фактори на дестабилизација треба да се додадат следниве неповолни тенденции:

- забавените економските активности ќе се ефектуираат во уште понеповолни услови, со оглед дека се очекува интензивирање на стопанските реформи (за чија реализација е потребно да се плати и одредена цена), а напоредно ќе се намалат странската помош и донациите, со оглед на замореноста и заситеноста на странците. Конечно, тие ќе настојуваат да се надмине синдромот на зависници од странска помош на Косово и БиХ.

- се очекува смалување на интересот на МЗ за настаните на Балканот независно од фактот што во официјалните изјави постојано се повторува дека МЗ инвестирала премногу за да го напушти овој значаен регион. Разбирливо, досиејата за Авганистан и Ирак се многу поактуелни за НАТО, а нема да биде големо изненадување доколку Алијансата не се активира повеќе и на **Блискиот Исток**.

Меѓу дипломатите во Брисел уште од 2003-та се зборува дека „НАТО го напушта Балканот“ и дека „ЕУ пристигнува на Балканот“. Впрочем, таквата еволуција ја најавува и специјалниот пратеник на генералниот секретар на ОН, норвешкиот амбасадор Каи Ајде (Kai Eide) во својот Извештај за Косово од 16 јуни 2005. „ЕУ ќе игра многу поеминентна улога на Косово...“. Сепак, таквата промена не може да се очекува пред завршетокот на утврдувањето на конечниот статус на Косово.

Тоа се случи во РМ, каде состојбите се стабилизираа и единствено останаа полициските сили на ЕУ со цел да учествуваат во реформите на МВР во РМ. По самитот на Алијансата во Истанбул во 2004, тоа се случи и во БиХ. Со постигнатиот

консензус меѓу НАТО и ЕУ која го презеде мандатот на СФОР.²¹ Единствено во Сараево остана еден мал штаб на Алијансата чија основна функција е надгледување и следење на хашките осуденици и можните терористички активности на некоја од „заспаните ќелии на Ал Каеда.“²²

Прашањето за финалниот статус на Косово останува мошне сензитивно и политичко прашање со сериозни меѓународни и регионални импликации. Решавањето на идниот статус ги спротивставува целосно интересите и аспирациите на Албанците и на Србите. Ако се симплифицираат сите предложени проекти околу иднината на Косово на двете спротивставени страни, можат да се констатираат следниве модели: **безусловна независност** (ревандикација на Албанците од Косово, од регионот и од дијаспората), **поделба** на Косово со тоа што српскиот дел би ѝ припаднал на Србија, а останатотот би се конституирал како независно Косово (Ѓинѓиќ), **условна автономија** (ревандикација на Србија во времето кога главен координатор за Косово беше Човиќ). Оваа теза ќе еволуира во предлогот на МНР Драшковиќ (**нешто помалку од независност - нешто повеќе од автономија**) под влијание на МЗ, Србија се откажува од побарувањето на поделбата, но не ја прифаќа ниту независноста на Косово (стратегија на преговарачкиот тим на Србија есента 2005, постоеше и резервната варијанта во чија реализација никој не верува а тоа е - **откуп** на Косово според моделот на Луизијана, Алјаска..., во што наводно посредувале Холбрук и Кушнер, а цената се движела меѓу 1 до 2 милијарди долари.

Планот на државниот потсекретар на САД Марк Гросман од мандатот на Буш 1, лансиран во ноември 2003, на одреден начин ги

²¹ The NATO-led Stabilisation Force, согласно со Анексот 11 од Дејтон-Париз договорот од 1995 г.), Еврокорпусот со мисијата АЛТЕА се инсталира во БиХ. (Операцијата Алтхеа отпочна на 02. 12. 04. со цел да помогне во економската и во политичката обнова и безбедносната поддршка на регионот.

²² според Командантот на НАТО за БиХ Luis Weber, изјава за АФП: „во Босна постојат десетина индивидуи кои се од интерес за НАТО, исто како и некои организации. Сигурни сме дека постојат некои логори и некои активности... навистина не се како оние во Палестина или во Авганистан, но овие лица и групи заедно се среќаваат и имаат некои активности.“ - Main news NATO press service, 30.09.05.

смири страстите на многумина, ја прекина неизвесноста на заинтересираните страни и остана како проект со највисок кредибилитет за решавање на ова прашање. Планот на Гросман предвидуваше „почеток на дијалогот за финалниот статус на покраината најрано од средината на 2005, со претходно исполнување на стандардите за демократијата, респект на човековите права, заштита на малцинствата. На тој начин беше разрешена една дилема која му одеше во полза на Белград. Бројните испади, реваншизми и убиства против српското малцинство на Косово, ја натера МЗ да ги дисциплинира Косоварите и тоа преку условувањето на почетокот на преговорите за финалниот статус. На тој начин се настојуваше да им се наметне на Косоварите обврската за безбедноста на Косово и запирање на реваншистичките насилства. Затоа, според Марк Гросман, прво треба да се достигнат стандардите, а потоа да се разговара за статусот. „Доколку Косоварите не се способни да ги задоволат овие стандарди, почетокот на дијалогот ќе биде поместен сè додека не се дојде до она што го бара МЗ од косовските лидери. Од кусата посета на регионот и Гросмановиот демарш за Косово можеше да се констатира следново:

- Стана евидентно дека САД решија да наметнат одредени стандарди на однесување на Косоварите (најнапред стандарди, а потоа статус), што во актуелниот контекст е една задолжителна и тешка обврска за косоварите кои заради репресалиите на Белград две децении наназад само се жалеа на лошиот третман. Во иднина тие ќе бидат должни да се однесуваат одговорно кон институциите и респектот на законите, како и третманот на малцинствата. Згора на тоа, привремената влада на Косово и останатите институции имаат обврска го ефектуираат безбедносното враќање на раселените Срби и останатите ентитети, нивна сигурност и респект на нивните основни права, што со оглед на големите насилства од времето на Милошевиќ и негативното колективно паметење на Албанците е извонредно тешка задача.

- Доколку Косоварите ги исполнат стандардите, **Косово ќе се здобие со независност** која најверојатно ќе биде дозирана и со одреден период на транзиција.

-Сите останати опции, како што се поделбата (оценета како многу опасна опција) или враќање на поранешниот статус како автономија во состав на Србија, односно откуп на независноста на Косово од страна на албанската дијаспора,²³ инаку вид на создавање на етнички чисто Косово, стануваат неосновани.

Со номинирањето на амбасадорот на Норвешка во НАТО, Ајде Кај во јуни 2005 за специјален претставник на генералниот секретар на ОН кој го обелодени Извештајот за состојбите на Косово, МЗ реши да му пристапи на косовскиот проблем на еден многу порафиниран начин. Амбасадорот Ајде смета дека односот стандарди: статус не би можеле да се набљудуваат низ нивната квантитативна димензија, туку еволутивно, пофлексибилно и низ нивните квалитативните вредности. „Време е да се иницира процесот...“, истакнува Ајде Кај. Норвешкиот дипломат смета дека е „многу поопасно да се чека одошто да се бара да се излезе од ќорсокакот на неизвесниот статус.“

Целите на процесот на имплементацијата на стандардите се многу амбициозни и истите не можат да се реализираат за кус временски интервал. Овој процес ќе бара постојани и детерминирани напори во насока на достигнување на процесот на дефинирање на финалниот статус на Косово, констатира Ајде Кај. „Меѓутоа, нереалистичките очекувања можат да го зајакнат чувството на стагнација во општеството. Тоа може да ги интензивира и искушенијата за искривување и пренасочување на процесот на стандардите кон извршување на "window dressing" на штета на резултатите. Воедно, идниот процес -статус без соодветен прогрес во стандардите може да ги уништи напорите за респектот на правилата на законот. Имплементацијата на стандардите е комплексна и повеќедимензионална обврска. Тоа не е техничко-бирокуратски процес, туку политичко импакт ориентирано

²³ The Wal street journal od 14. 1003 "Let's Just Sell Kosovo" - Vitomir Miles Raguz

прашање. Во овие неколку констатации се содржи филозофијата на решавањето на финалниот статус на Косово, според Кај Ајде. Останатото ќе биде израз на договор, консензус и реалистичката проценка на МЗ. Според генералниот секретар на ОН, Кофи АнанЧ „Прашањето на независноста е поставено, прашањето на автономијата е поставено...“ (изјава од 07. 10. 05., Берн), останува да се оркестрираат дипломатските преговори, кои долго време беа заледени поради страв од дестабилизацијата на Балканот.

Според проценките на Ајде „не постои погоден момент за активирање на прашањето на статусот.“ Тој смета дека „процесот на имплементацијата на стандардите особено бил видлив во доменот на воспоставувањето на институционалната мрежа со што бил надминат институционалниот вакуум од 1999 г. и воспоставен системот на институции во извршната, законодавната и судската власт и тоа како на централно така и на локално ниво.“ (Kai Eide" A Comprehensive review of the situation in Kosovo", 13. 06. 2005) Меѓутоа, овие институции покажуваат големи слабости и недоследности во функционирањето, минирани се од клиентицизмот и неучеството на Србите. Плановите за создавање мултиетничко општество се сè уште декларативни, а враќањето на протераните малцинства симболично. Затоа отпочнувањето на процесот за идниот статус на Косово пред крајот на 2006-та и ќе создаде позитивни ефекти во однос на неизвесноста. Косоварите ќе мораат да сфатат дека МЗ е веќе заморена и не ќе може и натаму да ги решава сите нивни проблеми. Интеграцијата и странските инвестиции нема исклучиво да зависат од статусот.

Од друга страна, околу 100 000 косовски Срби кои сè уште се вон централните политички институции одржуваат паралелни здравствени и образовни институции, што уште повеќе ја усложнува состојбата. Тие стравуваат дека ќе станат обична декорација во секоја косовска централна институција и со симболично политичко влијание. Сепак, се смета дека интересите на косовските Срби би биле многу подобро застапувани и ефектуирани доколку нивните пратеници се вратат во

Парламентот. Овој процес треба да го поддржат и албанските косовски политички партии. Од друга страна, време е Белград да ја напушти својата негативна позиција кон учеството на косовските Срби во косовските институции.

5. Војната против тероризмот

Датумот на терористичките напади врз САД, 11 септември 2001, во универзалната историја на современиот свет доби симболично значење како персонификација на голем дисконтинуитет. Американците го нарекоа **dividing** со цел да се истакне дека во иднина секогаш ќе постои едно **пред** и едно **по** овој датум. Од друга страна, некои европски експерти како Ибер Ведрин (Huber Vedrin), поранешен МНР на Франција, не го делат таквото мислење, истакнувајќи дека „епохата се промени со падот на комунизмот и распаѓањето на СССР, а не со терористичките напади од 11. 09.“ Без да се навлегува во оваа реторика, факт е дека терористичките напади врз САД ја забрзаа светската историја. Според американскиот историчар Пол Кенеди²⁴ „САД целосно влегоа во 21-от век на 11 септември 2001.“ Набргу, администрацијата на Буш, по малите дилеми, наместо Хатингтоновата терминологија за „шокот на цивилизациите“ почна да го употребува изразот „борба против тероризмот“. Инаку, овој флуиден израз сè уште немаше своја прецизна дефиниција, а во најголем број случаи не можеше да се повлече јасната граница меѓу тероризмот и разните форми на отпор и герила. Останува дилемата дали тоа значи дека постои **добар** и **лош, позитивен и негативен, продуктивен и непродуктивен, напреден и конзервативен** тероризам. Иако субјективните толкувања се разновидни, по неколкуте терористички акти и бројните невини жртви, станува јасно дека тероризмот не може да се систематизира. Со право шефот на Разузнавачката служба на Израел-Мосад, Ефраим Халеви, истакнува дека „... не постои разлика меѓу добриот и лошиот тероризам“. (Le Monde 23-24. 2001)

Walter Laqueur, авторот на популарната студија "The new terrorism", смета дека „тероризмот е насилство, но секоја форма на

²⁴ Paul Kennedy, автор на делото „Да се подготви 21-от век“ - „Preparer le XXI siecle“, ed. Odil Jacob, 1996.

насилство не е тероризам. Тероризмот не е граѓанската војна, бандитизмот или герилата...“²⁵

Терористичките напади од 2001 г. отворија една широка дебата на двете страни од Атлантикот. Освен ургентната потреба за заштита на цивилното население, тероризмот се конфронтира со демократиите на едно двојно отежнувачко ниво. На стратешки план, традиционалните правила на играта повеќе не функционираат. Наспроти една закана која според својата природа е анонимна, недржавна и непредвидлива, речиси не е можно да се изгради еден систем на одбрана за превенирање на тероризмот. На психолошки план, од друга страна, меѓународниот тероризам настојува да ги потхранува екстремните реакции. САД презеде лидерството на антитерористичката војна, понекогаш со ексцеси и симплифицираност, но секогаш истакнувајќи го уништувањето на тероризмот како апсолутен приоритет на надворешната политика. Во оваа насока може веќе да се зборува и за извесни консеквенци на настаните од 11.09.2001. врз надворешната политика на САД и на нејзините односи со главните светски актери - ЕУ, НАТО, Русија...

За сметка на тоа, Европејците често одбележани со сопствените различни пристапи кон феноменот, како во анализата така и во изборот на антитерористичката стратегија, оддаваат импресија на расчекор и хетерогеност во однос на американските сојузници. На тој начин се наметнаа два антагонистички пристапа кон феноменот на тероризмот. Едниот пристап е американскиот пристап на „војна“, кој смета дека со тероризмот треба да се води решителна војна со масивна мобилизација и обединување на расположливите извори и паралелно ограничување на индивидуалните слободи. Вториот пристап „управување со ризиците“ е европскиот, кој смета дека „не е соодветно да се зборува за војна, бидејќи за да се победи тероризмот неопходно е тој да биде нападат во неговите корени“. Таквата стратегија не може да се ефектуира со помош на воени средства. Споменатите два пристапи заемно не се исклучуваат, но имплицираат

²⁵ (Ibid. Walter Laqueur" The new terrorism", London: Phoenix press, 1999, стр. 8)

разновидни приоритети, стратегии и концесии за да се достигне една колективна акција. Извесно е дека елементите на опишаните две стратегии се неопходни за да се води една ефикасна војна против тероризмот.

Со право поранешниот генерален секретар на НАТО, Лорд Робертсон, констатира дека „некои Американци сметаат дека немаат потреба од сојузници, некои Европејци сметаат дека антитерористичките акции на САД се унилатерални (...), и двете тези се неприфатливи. Кога се работи за нашата долгорочна безбедност, не постои друга алтернатива освен онаа на заедничката акција меѓу САД и Европа...“ (“Transformation de l'OTAN“, Le Figaro, 19. 11. 2002.).

Врз основа на дебатата за тероризмот која се водеше во Европа и САД, можат да се извлечат одредени заклучоци или научени лекции:

- терористичките напади се впишуваат во порастот на насилствата на почетокот на 20-тиот век и затоа феноменот на тероризмот не е само општествен или тактички туку воедно и стратешки феномен;

- за прв пат една антитерористичка воена акција против Ал Каеда и талибанскиот режим во Авганистан беше поддржана од Советот за безбедност на ООН, со цел да се одговори на терористичките напади;

- глобализацијата и глобалната несигурност ја потврдија хипотезата дека одговорот кон новата закана мора да биде со една глобална визија и соработка;

- воениот одбранбен механизам на современите демократии кој ги штити од директните напади од други држави не е способен да ги одбрани од терористичките атентати врз нивната национална територија.

- консеквенците за одбранбената политика се бројни: развивање на разузнавачките капацитети и на капацитетите на времено алармирање на населението, подобрување на програмите на цивилна одобрена, особено во доменот на нуклеарните, биолошките, хемиските и другите видови закани, заштитата на

критичките инсталации, подобрувањето на системите на антиракетната одбрана, одбраната против крстаречките ракети, создавањето и опремата на сили за брза интервенција;

- Европејците мораа да излезат од полупасивната позиција, да ги зголемат воените буџети и да ги подобрат воените капацитети согласно со иницијативите од Прашкиот самит на НАТО 2002;

- во доменот на судирот на идеите, Европејците се многу слабо екипирани за да им се спротивстават на радикалните мисли. Се има чувство дека по паѓањето на комунизмот и распаѓањето на СССР се намали интересот на Европа и на нејзините интелектуални кругови кон идеолошките и кон религиозните фактори на конфронтација;

- по експлозијата на терористичкиот ислам, интеграцијата на муслиманските заедници во Европа мора да се набљудува со најголем ургенција и значење;

- меѓународниот пејсаж е во период на целосна реорганизација, во чии рамки сите меѓународни актери треба повторно да го дефинираат своето место (Европа, Кина, Русија, Индија...);

- 11 септември останува еден симбол и опомена со оглед дека ниедна европска земја не е имуна на Ал Каеда и на терористичките акции.

5. 1. Меѓународните консеквенци на терористичките атентати

Терористичките атентати од 11 септември 2001 г. означија почеток на големи промени во дотогашната еволуција на безбедносната политика. Меѓународната заедница на мошне јасен и решителен начин одговори против овој вид а с и м е т р и ч н а војна. На 12. 09. Советот за безбедност на ООН ги осуди атентатите во Њујорк и Вашингтон преку резолуцијата 1368, квалификувајќи го тероризмот како **закана за мирот и безбедноста во светот**. Истиот ден Северноатлантскиот совет на НАТО за прв пат од своето постоење се повика на активирање на чл. 5 од Вашингтонскиот договор, според кој нападот врз САД се толкува

како атак врз сите членки на Алијансата, а одговорот на 19-те членки **ipso facto** претпоставува индивидуална и колективна употреба на воена сила. Од тој миг почнува да се создава светската антитерористичка коалиција кон која солидарно се приклучуваат Русија, Кина, ЕУ, државите на Партнерството за мир на Алијансата, како и најголемиот број муслимански држави. Тоа е всушност и **првата варијабла која резултира од терористичките напади од 11 септември 2001 г. (1)**

Напоредно, битката против меѓународниот тероризам продира во свеста на јавното мислење и израснува во глобален проблем и императив. Извесно е дека меѓународниот тероризам постоел и пред 11 септември, за што сведочат и атентатите против Светскиот трговски центар од 1993 г. или против амбасадите на САД во Кенија и во Танзанија во 1998 г. Меѓутоа, во очите на јавното мислење дури по атентатите од 11 септември **опасноста од меѓународниот тероризам станува примарна задача на безбедносната политика на најсилните држави во светот. Тоа е воедно и втората варијабла на терористичките напади врз САД. (2)**

Во САД, единствената суперсила во светот, се сруши митот за неранливоста на најмоќната држава во светот. Атентатите од Њујорк и Вашингтон покажуваа дека во иднина воените конфликти не ќе мораат да се ограничуваат единствено во регионот на Југоисточна Европа, Блискиот исток, Африка и Азија, туку тие ќе се закануваат да ескалираат и во виталните **центри на Европа и на Северна Америка. Таквите сценарија не се третираат како можен атак извршен од страна на други држави-актери и тоа однадвор, туку како резултат и во организација на меѓународни терористички групи и тоа однатре во самата држава.**²⁶

Во оваа констатација ја пронаоѓаме и содржината на **третата варијабла** како резултат на настаните од 11 септември 2001 г. Врз основа на споменатите три димензии, разбирливо е зошто терористичките напади врз САД се сметаат за **историска**

²⁶ Pierre Conesa" Al-Qaida, une secte millenariste" - Le Monde Diplomatique, Paris, јануари 2002

пресвртница во глобалниот безбедносен систем. Стана евидентно дека по 11 септември 2001 г. светот никогаш повеќе нема да биде онаков каков што бил пред тоа. (3)

Тоа е еден од оние гранични датуми кои ги евоцираат и аналитичарите и политичарите кога настојуваат да ги разграничат стресовите во политичките еволуции како што беа: Октомвриската револуција од 1917, почетокот на Втората светска војна во 1939, победата над фашизмот 1945 г., Кубанската криза или атентатот врз Кенеди од 60-тите, Израелско-арапската војна од седумдесеттите и договорот од Кемп Дејвид, рушењето на берлинскиот ѕид и падот на комунизмот од 1989 г.

Конечно, терористичките напади ќе се наметнат како фактор на влијание и врз однесувањето на бројни меѓународни актери, како што се НАТО, ЕУ, Русија, Кина, Индија, Пакистан, Турција, Израел, разни регионални интеграции и останати други субјекти.

Во еден таков значаен историски и геополитички контекст, разбирлив е интересот за однесувањето на некогашната друга суперсила - Руската Федерација: Каква беше реакцијата на Русија? Кои беа интересите на Русија во однос на настаните од 11 септември? Како може да се протолкува толку брзото подобрување на односите меѓу Русија и САД? Дали е на повидок нова света алијанса или нов кондоминиум на велесилите, како што љубоморно констатира воведничарот на париски Монд? (4) Мошне близу до таквата конфигурација е онаа меѓу НАТО и Руската Федерација. Од **една страна**, терористичките напади и одговорот кој следеше од страна на САД во војната против Ал Каеда изнесоа на површина одредени слабости на Алијансата, како што се: незадоволителната интероперативност и големиот расчекор во воената технологија меѓу САД и останатите сојузници, потребата за реформа кон поголема оспособеност на НАТО во соочувањето со новите видови предизвици, а **од друга страна** во Пентагон созрева идејата од радикални промени на американската воена доктрина, „која во иднина наместо кон одбранбени треба да се реориентира кон превентивни удари“, како што истакнува државниот секретар на САД Доналд Рамсфелд. Првиот голем

зафат во ремонтот на НАТО е рedefинирањето на позицијата кон Русија.

Меѓутоа, увертирата започнува со американско-руското приближување. Впрочем, речиси е незамисливо од создавањето на Алијансата (1949) до денес одделно да се оценуваат односите меѓу САД и Русија со оние меѓу НАТО и Русија. Студената војна меѓу двете велесили беше надмината во текот на деведесеттите, но и натаму се провлекуваа одредени отворени прашања најмногу заради недостатокот на заемната безбедносна доверба. Во такви услови беше потпишан и **Основачкиот акт за односите, соработката и заемната безбедност меѓу НАТО и Руската Федерација** на Самитот во Париз 1997 г. Меѓутоа, требаше да се случат атентатите во Њујорк и Вашингтон и интервенцијата која потоа следеше во Авганистан за да дојде до подобрување, односно до целосно запечатување на студената војна од страна на лидерите Путин и Буш за време на посетата на последниов на Русија во мај 2002 г. (5) Следната недела рускиот и американскиот претседател ќе се сретнат повторно, но овој пат во главниот град на Италија за да го потпишат заедничкиот договор со лидерите на останатите членки на НАТО со кој се рedefинираат односите меѓу Русија и НАТО од 1997 г. преку создавање на новиот Совет НАТО-Русија.

Нема сомнение дека настаните од 11 септември против World Trade Center во Њујорк и Пентагон во Вашингтон кои добиваат третман на **хипертероризам** ќе актуелизираат поголем број прашања и дилеми, кои делумно ќе бидат обработени на следниве страни. Нашето внимание особено ќе се фокусира врз односите Русија - НАТО и Русија - САД, но напоредно, заради аналитичката деонтологија, ќе бидат евоцирани и други релевантни елементи од односната проблематика.

5. 1. 1. Нов меѓународен хаос?

Во 8 и 45 мин., вторник 11 септември 2001, Америка целосно ќе влезе во 21-от век. Дваесетина месеци претходно, американскиот народ безгрижно можеше да се радува на

безграничната среќна иднина на нацијата, на својата недопирлива географска положба, на своите огромни материјални богатства, на сопствените научни и технолошки достигања, на најсилната армија на светот и на останатите елементи кои од САД реално чинеа најмоќна и највлијателна сила која светот ја има запознаено од Римското царство до денес.

Од друга страна, Советскиот сојуз се беше распаднал, а Русија која го наследи и натаму продолжи со својата тивка имплозија.

Светот го усвои капитализмот од американска провиниенција, Интернет, MTV и CNN искуствата на Wall Street, а сите аналитичари со право предвидуваа дека 21-от век ќе е век на САД. Меѓутоа, целиот тој оптимизам ќе исчезне она тажно септемвриско утро од 11. 09. 2001 г.

Според воведничарите на париски "Le Monde", Laurent Greilsamer и Michel Kajman „овој Blitzkrieg претходно виртуелно интерпретиран од страна на индустријата на видеоигрите и холивудските фантазми создаде еден **нов светски перед кој се роди од објавувањето на војната против империјата.**“ (6) Белгискиот интелектуалец Jean Bricmont напоредно со осудата на варварските атентати, смета дека дојде времето кога „Империјата сама на себе мора да си постави неколку прашања и одговори сврзани за **Протоколот од Кјото, Конференцијата од Дурбан, настаните во Македонија и на Косово и однесувањето на ОВК, односите кон разните терористички групи кои своевременно му служеле на слободниот свет...**“ (7) Конечно, според професорот по историја на универзитетите Оксфорд и Беркли Tony Judt „... независно од ароганцијата на големите сили како што се САД, Американците мораат да ги преиспитаат односите со останатиот свет...“ (8) Меѓутоа, таквиот критицизам може да создаде една двојна замка. Од една страна, навистина како слободоумни интелектуалци и аналитичари, можат да се наметнат одредени прашања и дилеми, несогласувања и разидувања на позициите со извесни толкувања на Американците, но по терористичките атентати и заканата што ја наметна меѓународниот тероризам кон мирот и секојдневието, особено преку можната закана и употреба на хемиски, биолошки

или радиоактивни средства на масовна деструкција, мора да се биде солидарен и отворено да се каже „... **да ние сме со вас...**“ (Pierre Hassner - Le Monde Dimanche 23/24. 09. 2001)

Од друга страна, длабоката симпатија и сочувство кон американскиот народ не смее да се изроди во една манихеистичка фиксација и замка.

Неопходната битка против тероризмот не е една „монументална војна меѓу Доброто и Злото...“ Варварските атентати не беа зачнати од страна на Хатингтоновиот **clash of civilisation**, инаку интелектуално и политички еродирани, но и многу опасна опција, туку од страна на меѓународна терористичка мрежа.²⁷

5. 1. 2. Русија во потрага за помоќна позиција

Десет години по распаѓањето на СССР, билансот на економските реформи во Русија, не може да се оцени како мошне успешен. Впрочем, како што истакнува еден добар познавач на Русија „историјата на руските реформи асоцира на Сизифовите маки. Тие се вртат во еден вечен и затворен круг со вечно повторување и почнување од почеток“ (9) Тешката транзиција се толкува од повеќе причини, меѓу кои се истакнуваат следните: Русија го наследи целиот надворешен долг на некогашниот СССР, односно над 80 милијарди долари. Таквата позиција ги забавува реформите и ја чини постојано зависна од странските кредитори. Згора на тоа, не треба да се занемари и спекулативната топка, потхранета од страна на трезорските бонови, која доведе до крах на руската рубља во летото 1998 г. За десет години, индустриското производство опадна за 50%, социјалните системи се распаднаа, а просечната должина на животот се смали од 64 на 58 години. Факт е дека младите реформатори кои пилотираа со рускиот „пијан

²⁷ Olivier Roy" Al-Qaeda, label ou l'organisation? Le Monde Diplomatique, Paris, Septembre 2004

брод“ во последната деценија на 20-от век, никогаш не добија слободни раце од страна на политичарите и на Парламентот.

Можеби Запад згреши што не лансира еден вид нов Маршалов план за Русија кој најверојатно ќе успее да ги избегне трите големи економски катастрофи. Онаа од 1992 г. со хиперинфлација од 2500%, онаа од 1993 по раскинувањето на монетарните врски со останатите бивши советски републики и онаа од 1998 со недостатоците на платниот промет и девалвацијата на рубљата. По изборната победа на Путин (1999), тој исто така го лансира новото руско градилиште на економски реформи (поедноставна даночна политика, продажба на урбано земјиште) која многу потсетува на првите реформатори на руската транзиција. Почетните шпекулации кои се појавија меѓу западните аналитичари беа дали Владимир Путин ќе го снајде судбината на еден Горбачов, инаку пионерот на радикалното приближување кон Запад. Патем, реформаторот Горбачов ќе му порача на реформаторот Путин „не постојат среќни реформатори“. Сепак, од почетокот на неговиот мандат Путин ќе почне да го следи среќа. Неговото пристигнувањето во Кремљ коинцидира со силниот пораст на цената на нафтата, инаку главниот ресурс на земјата. Според Меѓународната агенција за енергија со седиште во Париз, по дваесет години Русија, инаку вториот светски извозник на сирова нафта веднаш зад Саудиска Арабија, за прв пат во февруари 2002 г. произведува 7, 28 милиони барели нафта дневно, со што го надминува својот најголем конкурент Саудиска Арабија (7, 19 милиони б/д). Тоа е и една од експликациите на Edward Morse и James Richard кои во априлскиот број на ревијата Foreign Affairs констатираат дека „... благодарение на порастот на производството на сирова нафта, Русија прераснува во клучен снабдувач на Запад со црното злато...“ (10) Енергетскиот сектор и натаму продолжува да доминира со руската економија, зафаќајќи 70% од нејзината активност.

На политички план, Русија од почетокот на деведесеттите се самопрокламира за **демократска**, иако денес повеќе претендира кон **полудемократско општество**. (11) Првата грижа на Путин на

политички план беше зачувување на територијалниот интегритет на Руската Федерација. Засега, сибирските региони, како и Татарстан, остануваа во рамките на Федерацијата, но затоа интегритетот на Северен Кафказ претпоставува дефинитивно надминување на чеченската непослушност: тоа е практично и најголемиот влог на војната во Чеченија. Вон територијата на Федерацијата се простира сивата зона на Заедницата на независните држави, составена од Русија, која претендира кон лидерство, и единаесет други држави (Белорусија, прозападна Украина на чело со Јушченко, Таџикистан, Грузија...), чиј степен на независност е разновиден.

Настаните од 11 септември значија голем пресврт во односите на Русија со САД и со НАТО. Иако Русија е сè уште голема воена сила, таа нема соодветна политичка и економска величина. Путин настојува да ѝ ја врати големината и местото на меѓународната политичка сцена. За таа цел тој знаеше дека треба да ги модернизира политичките и економските структури на земјата, но и дека целосниот успех може да го постигне само преку зајакнатата соработка со САД и ЕУ. Тој во настаните од 11 септември „виде“ можност за редифинирање на односите со САД и НАТО и да воведо радикални промени во ориентацијата на руската дипломатија и одбрана, што патем ќе предизвика значајни дебати и контроверзи како на Запад така и во самата Русија. (12)

5. 1. 3. САД - Русија: несигурност и претпазливост

Русија беше една од првите земји која ја манифестира својата солидарност со Соединетите Американски Држави по терористичките атентати од 11. 09. 2001 г. Таа го осуди експанзионизмот на исламскиот интегризам и ја понуди сопствената помош на Американците во нивната војна против тероризмот.

На 24. 09. 2001., во телевизиското обраќање, Путин ја изложи позицијата на Русија во борбата против тероризмот, соопштувајќи дека „Русија ќе ги поддржи антитерористичките операции во

Авганистан преку доставување оружје и воена опрема на авганистанската опозиција и дека ќе го отвори рускиот воздушен простор за транспорт на хуманитарна помош.“ Руската позиција во однос на антитерористичките операции во Авганистан Путин ги објасножи во пет точки. (13)

Една од суштинските цели што Русија настојуваше да ги постигне со земањето учество во антитерористичката коалиција беше желбата да се издејствува смекнување на ставот на Западот во однос на нејзините операции во Чеченија. Затоа, уште на почетокот на своето обраќање, тој ги поврза терористичките акции во САД со оние кои веќе подолго време ја потресуваат Русија. „... потпирајќи се на сопствените сили Русија веќе одамна води војна со меѓународниот тероризам и досега повеќе пати ја има повикано меѓународната заедница на солидарност...“ Иницијативата на Путин наиде на позитивно ехо во Белата кука. Портпаролот Ари Флечер го повикува чеченското раководство безусловно и без одлагање да ги раскине сите врски со меѓународните терористи, што значи дека чеченските борци можат да се третираат за терористи не само во Русија туку и од страна на целата меѓународна организација.

Новата стратешка релација меѓу Русија и САД постепено почна да заживува. Едновременно, сондажите на Time и CNN во САД ја пласираа Русија на чело на државите врз чија солидарност можат да сметаат Американците во битката против тероризмот.

Меѓутоа, брзото темпо во подобрувањето на односите ќе ја затекне руската опозиција, но и дел од воениот естаблишмент кои ќе искажат извесни сомневања. „... Путин многу даде, но ништо не доби. Зајакнатата американската присутност во Централна Азија, порано или подоцна ќе ја натераат Русија да го напушти овој регион...“, истакнува „Известија“. Сепак, она што најмногу ги вознемири руските аналитичари е содржината на говорот на George W. Bush кога ќе ги истакне државите на **Оската на лошото**. Проблемот не е само во разбудувањето на меморијата (бидејќи Империјата на лошото во времето на Р. Реган беше СССР) туку и во фактот што сите три држави од „клубот на лошите“ (Иран,

Ирак, Северна Кореја) имаа мошне солидни односи со Русија. (14) Независно од споменатите факти, руско-американскиот брак еволуира позитивно. Со право тогашниот руски премиер Михаил Касианов на Светскиот економски форум ќе констатира дека „постојат негативни фактори, но тоа не ги спречува двете држави да развијат една нова рамка на нивните заемни односи...“.

Круна на заемното затоплување на односите ќе дојде особено до израз за време на посетата на американскиот претседател на Русија од 24. 05. 2002 г. Ако во октомври 2001 г. Европејците зборуваа за **новото руско-американско пријателство**, веќе во мај 2002 зборуваат за **новата американско-руска света алијанса**, зајакната со неколку нови билатерални договори и една значајна декларација: нуклеарни оружја, трговија, битка против тероризмот. Еден од договорите му овозможува на Вашингтон долгорочно да се инсталира во Централна Азија и Кавказ, инаку традиционалните стратешки ловишта на Русија. Основните точки на оваа **нова стратешка релација** во чии рамки се ангажираат двете држави е „заемното конфронтирање со глобалните предизвици“, „помош кон решавање на регионалните конфликти“, „новото енергетско партнерство“. Во заедничката декларација за „соработката против тероризмот“, Путин и Буш оценуваат дека „суверенитетот, трајната стабилност, просперитетот и внатрешниот демократски развој на државите од Централна Азија им служат и на интересите на САД и на Русија.“ Натаму, Русија и САД изјавуваат дека заеднички сакаат „да ѝ помогнат на Грузија во борбата против тероризмот и да изнајдат политичка солучија за нејзините внатрешни конфликти.“ Текстот на декларацијата најавува и одржување на регионална конференција посветена на антитероризмот со учество на САД, Русија, Турција, Кина, Авганистан и државите на Централна Азија и Кавказ. Декларацијата одвојува значаен простор и на забраната на ширењето на нуклеарното оружје и прашањето на антиракетната одбрана. Во оваа Заедничка декларација за соработка против тероризмот, **партнерите**, како што се самонарекуваат двете страни, се изјаснуваат дека се решени „да соработуваат со цел да ја

подобрат стабилноста, безбедноста и економската интеграција“. Двете земји веќе се сојузници во глобалната војна против меѓународниот тероризам, а таквото сојузништво ќе го продолжат и во Авганистан.

САД и Русија, здружени во рамките на Алијансата и Новиот совет „НАТО - Русија“ заеднички се одговорни и за мировниот процес на Блискиот Исток. Конечно во доменот на стопанството, американското министерство за трговија одлучи во текот на јуни 2002 г. на Русија да ѝ даде третман на **држава со пазарно стопанство**, како и приоритет за нејзиниот прием во Светската трговска организација.

Нема сомнение дека кога George W Bush ја напуштал Русија не успеал да пронајде ниту трага од Русија на Достоевски кого го читал за да се подготви за својот престој во најголемата словенска мистична земја. „Можеби подобро ќе беше да го читаше Набоков бидејќи тогаш навистина ќе сфатеше дека беше во земјата каде иднината не е минато“, смета Нина Крушева од New School University... Имено, исто како Достоевски, и Путин е руски националист, но поблизок до реализмот на рускиот писател и емигрант Набоков. Слично на Набоков, Путин мошне јасно знаеше што ѝ недостасува на Русија и што Запад може да ѝ понуди. (15)

5. 1. 4. НАТО-Русија: новиот *raison d'etre*

Кон крајот на деведесеттите години на 20-от век, кога НАТО го најави проширувањето кон Исток, Русија отворено се спротивстави кон приемот на вишеградската тројка во Алијансата - Полска, Чешка и Унгарија.²⁸ Независно од потпишувањето на Основачкиот акт за соработка и заемна безбедност меѓу НАТО и Руската Федерација (1997), и натаму добар дел од рускиот политички и воен естаблишмент во НАТО гледаа „еден воено-политички блок кој настојува да ја прошири својата геополитичка и воена инфраструктура сè до западните граници на Руската

²⁸ подетално Ronald D. Asmus "Opening NATO's Door", New York: Columbia University Press, 2002.

Федерација.“ (16) Како што стипулира Основачкиот акт во делот IV кој се однесува на воено-политичките прашања, „членките на НАТО немаат никаква интенција, проект или причина да складираат нуклеарно оружје на териториите на новопримените држави членки...”

Приказната за руското спротивставување кон натамошното геополитичко приближување на НАТО кон нејзините граници се повтори и при најавувањето на вториот круг на проширување во 2002 г. (Ronald D. Asmus, Ibid. 251стр.) За време на средбата со германскиот МО Rudolf Scharping, рускиот МО истакна дека „проширувањето на НАТО ќе предизвика сосема поинаква состојба во Европа, која ќе им посмета на политичките и на воените интереси на Русија и може да доведе до криза...”

Во основачкиот акт, Русија не ја третира Алијансата за непријателска творба, меѓутоа Новиот руски концепт за национална безбедност, „проширувањето на НАТО го смета за закана за Русија“.

Воедно, одредени руски аналитичари во неколку прилики ја споменаа црвената линија која Алијансата би ја преминала доколку трите балтички земји кои порано беа составен дел на Советската империја станат полноправни членки на НАТО. Приемот на балтичките држави во Алијансата е едно невралгично прашање за Русија како од геополитички аспект²⁹ така и од етнички аспект (големи руски малцински заедници живеат во балтичките земји, а нивната застапеност се движи меѓу 29% и 35% од вкупната популација. Меѓутоа, тие не можат да се пофалат со предностите кои ги поседуваат малцинствата во другите држави, на пример РМ).

Сепак, според филозофијата на проширувањето на Алијансата и во Студијата за проширување на НАТО (1995) и во комуникетот од Самитот во Вашингтон (1999) се истакнува дека „географската позиција не треба да претставува пречка за приемот во НАТО“.

²⁹ областа Калининград би се трансформирала во изолирана енклава во рамките на НАТО територијата

Со цел што посоодветно да ги елаборираат заедничките пристапи кон европската безбедност и политичките проблеми, НАТО и Русија го создадоа Заедничкиот перманентен совет НАТО-Русија. Овој Совет нуди еден механизам на консултирање, координирање, а, доколку е можно, и за заеднички одлуки и акции за прашања од заеднички интерес од доменот на безбедноста.

Меѓутоа, во практиката, Русија никако не беше задоволна од принципот на работење на форматот 19+1 (Северноатлантскиот совет + Русија), каде практично само формално учествуваше во проследување на веќе донесените одлуки на Северноатлантскиот совет. Руското разочарување беше дотолку поголемо со оглед што другите западноевропски држави без полноправно членство, како Финска, Шведска, Швајцарија, имаа подобар статус во рамките на Северноатлантскиот совет отколку Русија, која патем зад себе го имаше Парискиот договор од 1997 со кој на посебен начин ја регулира сопствената позиција во Алијансата.

Конечно, според перцепциите на Владимир Путин „Заедничкиот перманентен совет НАТО-Русија“ премногу асоцираше на неговиот претходник Борис Јелцин, бидејќи беше создаден во неговата епоха на владеење. Таквата состојба ќе остане сè до настаните од 11 септември. Имено, по терористичките напади против САД, Путин „откри“ можност да ги рedefинира односите меѓу Москва, од една страна, и Вашингтон (што беше обработено претходно) и НАТО и да отпочне радикални промени и ремонт на руската дипломатија и безбедносна политика.

Притоа, Путин настојуваше, освен зголемената доверба на Американците и Европејците, да извлече и одредени практични предности од новонастанатите промени. Воедно, беше спремен да повлече одредени прагматички потези.

5. 1. 5. Еволуција на односите НАТО-Русија

Настаните од 11 септември за демократиите означуваат крвав почеток на историјата на XXI-от век, за која се сметаше дека ќе биде многу помирна. **Во периодот на постстудената војна,**

сојузниците на антитерористичката коалиција на чело со Русија и САД ќе настојуваат да не ја загубат постпостстудената војна.

Интересите на антитерористичката коалиција со кои се идентификуваа и Русија и земјите членки на НАТО и ЕУ беа мошне блиски. Во новата геополитичка конфигурација, Русија настојуваше да ја оправда својата акција во Чеченија, вклучувајќи ја во контекстот на глобалната војна против исламскиот тероризам.³⁰ Интересот на Русија за една стратешка соработка со Запад отиде до таму што ниту унилатералното напуштање на договорот за контрола на вооружувањето од страна на САД кој датира уште од 1972 г. или американската концепција за антиракетниот систем на одбрана не доведоа до заладување на односите. Двата претседатели се договорија во Москва да ги намалат своите нуклеарни арсенали за три пати до 2012 г. и да ги сведат на 1700 до 2200 интерконтинентални ракети. Од друга страна, скептицизмот што Москва го покажа во деведесеттите по декларацијата на НАТО дека „Русија не ја смета за свој непријател“, по 11 септември и евоцирањето на член 5 од Вашингтонскиот договор против тероризмот, ја наметна потребата за преиспитување на односите со Алијансата. Во таквиот контекст, ниту проширувањето на НАТО повеќе не се наметнуваше како голем проблем во релациите меѓу Русија и НАТО. Таквата перцепција на Алијансата од страна на Русија, претставува една возвишена прилика за НАТО и за развиток на соработката. На 25 септември Путин ја фрли ракавицата и тоа во германскиот Бундестаг истакнувајќи дека „Алијансата постојано одлучува самостојно, не водејќи сметка за ставот на Русија или тоа го прави постфестум“. На овој предизвик реагира британскиот премиер Т. Блер, нудејќи ѝ на Русија можност за пошироко учество во процесите на одлучувањето на Алијансата. Во февруари 2002 г. НАТО ѝ предложи на Руската Федерација „конституирање на еден орган составен од 20 држави, што претставува една сосема поинаква формула на работење во однос на принципите на Заедничкиот постојан совет 19+1“. Според овој предлог, кој беше

³⁰ Daniel Vernet - "Bush-Poutine-Sharon, une seule strategie, Le Monde, 11. 09. 2004.

усвоен на Самитот во Рим (мај 2002), во иднина Русија ќе може рамноправно да учествува во консултациите со 19-те сојузници (односно по вториот круг на проширување со 26-те членки на Алијансата без претходно одобрување на Северноатлантскиот совет. Со оглед дека Русија сепак не е полноправна членка на Алијансата, Советот ќе води сметка за ставовите на Москва давајќи ѝ можност за користење на ограничено право на вето. (17) Доколку Советот реши да не го прифати гласот на Русија или да не ја покани да гласа за некое контроверзно прашање, Алијансата сепак и во овој корсокак нуди решение. Таа предлага листа на теми која со тек на време би се проширила, а за која ќе важи принципот на работење на „20“, односно „26-те“. Споменатите домени фигурираат во Декларацијата на шефовите на државите и владите на државите членки на НАТО и на Руската Федерација. Тоа се: **битката против тероризмот** (со особен акцент издејствуван од руската страна врз „терористичките закани врз териториите на кои се наоѓаат силите за одржување на мирот на Балканот, Русија и државите **партнери на Балканот**“), **управување со кризите, соработка против производството на оружје на масовна деструкција, контрола врз вооружувањето и мерки на доверба, одбрана против нуклеарни ракети, истражување и спасување во случај на морски несреќи, соработка меѓу армијата и реформите во одбраната, нови закани и предизвици во индустриските општества.**

Со оваа декларација се констатира дека „Советот НАТО-Русија го заменува Заедничкиот перманентен совет НАТО-Русија и ќе служи како структура и основна рамка за унапредување на односите НАТО - Русија“. Со тоа, Путин успеа да наметне **нов квалитет** во односите НАТО Ѓ Русија, но и да го надмине својот претходник Борис Јелцин како според содржината на односите така и со авторитетот и кредибилитетот на новата руско-атлантска институција - Советот НАТО-Русија.

5. 2. По терористичките напади: за што служи НАТО

Од своето создавање во април 1949 г., и во следните шест децении, никој не го ставил под знак на прашање натамошното постоење на колективната организација која е задолжена за зачувување на слободата и на одбраната на своите членки и која ја инкарнира постојаната безбедносна врска меѓу Северна Америка и Европа.

Со завршетокот на студената војна, Алијансата ја забрза сопствената еволуција што се материјализира преку **новиот стратешки концепт**: доктрината на **масивниот одговор** е заменета со доктрината на **градуелниот одговор** надоградена со **соработката** со поранешните непријатели.

Но, таквата способност за адаптирање на Алијансата, според зборовите на поранешниот генерален секретар Лорд Робертсон, стана **недоволна за да го следи со успех ритамот на меѓународното опкружување кое еволуира мошне брзо**. Во опишаната дијалогика на опкружувањето, соочена со трансформацијата на заканите, НАТО ризикуваше да се претвори во една **надмината институција**.

Настаните од 11 септември не само што ја покажаа ширината на терористичкиот (прв) предизвик туку и недоволната адаптивност на традиционалната Алијанса (втор предизвик). Третиот предизвик е сврзан за стратегијата на проширувањето на НАТО, кој во одредени параметри е споредлив со **бегаето напред** пред ЕУ.

Конечно, четвртиот предизвик се однесува на значителното стратешко приближување со Русија, што според некои аналитичари би можело да ја трансформира Алијансата повеќе во политичка отколку во воена институција. Тоа е всушност и последниот тренд во НАТО, односно развивање на неговата политичка димензија.

Токму 11 септември, кој послужи да се открие кризата на идентитетот на Атлантската алијанса, им овозможи на САД да им дадат на знаење на своите сојузници дека **организирањето на**

воениот одговор против тероризмот би бил поефикасен доколку тие реагираат сами. На инсистирање на Робертсон, симболично беше активиран членот 5 од Договорот на Алијансата што уште поевидентно ја покажа нејзината недоволна адаптивност кон предизвиците. Француските аналитичари меѓу првите го апострофираа **американскиот унилатерализам** во решавањето на меѓународните предизвици од типот на војната против глобалниот тероризам. Напредно во политичките и во интелектуалните кругови на САД почна да расте неизвесноста за идната улога на НАТО. Според Michael O'Hanlon од Brookings Institution Washington „Од НАТО не треба да се очекува многу. Алијансата е најимпозантната организација на демократиите, но таа поседува и огромни слабости. Нејзините слабости се резултат на ограничувањата кои произлегуваат од организацијата и интеграцијата на традиционалните воени сили. Импликацијата на НАТО во Авганистан е минимална, во Дарфур не ја сфати големината на кризата и не изготви проект за интервенција. Во изминатата деценија ништо не направи во Руанда, Либерија или Сиера Леоне, не ги надмина недоразбирањата околу Ирак, не успеа да изготви еден кохерентен одговор кон тероризмот, не успеа да промовира и изготви воспитни и економски иницијативи во муслиманскиот свет, не е екипиран да ги третира прашањата кои се однесуваат на иранските и на севернокорејските нуклеарни закани... Дури и во САД, Алијансата се сфаќа како неопходна институција но со ограничен дomet за да може да одговори со успех на современите закани.“³¹ Според мислењето на највлијателниот републикански сенатор Richard Lugar, меѓу американските аналитичари постојат три школи на размислување околу иднината на НАТО:

Претставниците на **првата** школа на размислување сметаат дека со своето проширување Алијансата мора да еволуира како еден вид супер-ОБСЕ, која би била снабдена со извесен воен кредибилитет.

³¹ Le Figaro - "N'attendons pas trop de l'OTAN" 21. 09. 05.

За заговорниците на **втората** голема школа на размислување, Алијансата веројатно ги достигнала границите на својата вокација. Таа не треба да бара да објавува војна против тероризмот и таа мора да го ограничи своето партнерство со Русија.

Конечно, според мислењето на аналитичарите на **третата** школа на размислување, НАТО мора да се осовремени и да се оспособи со цел да биде во состојба да војува против тероризмот и заканите од производството на оружје за масовна деструкција кои можат да дојдат во посед на терористите, односно регионалните диктатори.

Според мислењето на сенаторот Лугар, **Алијансата мора да е способна да ефектуира една глобална улога преку надминување на нејзината традиционална зона на интервенција (Европа и Северна Америка).**

Сепак, за најголемиот број членки и аспиранти, натамошното постоење на Алијансата воопшто не се става под знак на прашање. На сите европски држави, особено на аспирантите, им е сосема јасно дека членството во НАТО значи гаранција за регионалната безбедност, внатрешната стабилност, но и онаа на глобално ниво, наспроти новите терористички закани, природни или друг вид катастрофи.

Во иднина и натаму зад атлантскиот галијаматијас ќе остане енигмата наречена Русија. „Што би останало од Алијансата, освен да се сврти кон Русија, да ја интегрира во новите институции, да се трансформира за да преживее...“, констатира воведничарот на Le Monde, Даниел Вернет. Доколку европската безбедност повеќе не е под закана на големиот сосед од Исток, туку заедно со него придонесува кон поголема безбедност, тогаш навистина не е неопходно да поседува еден исклучиво западен инструмент наследен од време на студената војна.

Најголемиот парадокс со виртуелното членство на Русија во НАТО е што **нејзиното вклучување во атлантската организација со еден дел се должи и на компензацијата заради приемот на државите кои бараат една безбедносна гаранција против Русија во далечната 1949 г.**

Приближувањето со Русија се случува токму во функција на јакнењето на кредибилитетот на Алијансата. Тоа е уште една иронија на историјата. Создавањето на едно заедничко стратешко место на западните земји и Русија начнува еден процес кој би требал да се финализира со трансформацијата на НАТО во една паневропска организација за безбедност. Целокупната еволуција на Русија кон НАТО не ќе можеше да се реализира без настаните кои се случија на 11 септември 2001 и детерминантната улога на САД. Со приближувањето со Русија и утврдувањето на новиот квалитет во односите НАТО-Русија, Американците покажаа дека **мисијата ја детерминира коалицијата, а не коалицијата мисијата.**

Белешки

1. Подетално: Projet de rapport Wim Van Eekelen "Les relations transatlantiques dans le domaine de la defence apres 11 Septembre", Assemblée parlementaire de l'OTAN, Brisel, 15. 04. 2002, 1-16 стр.
2. Markus Meckel, Projet de rapport "Les defis lances a la politique de securite apres les attentats du 11 Septembre 2001 et le role futur de l'OTAN", Assemblée parlementaire de l'OTAN, стр. 2
3. Подетално: Francois Heisbourg, ed. Odil Jacob, Paris, 2002, 270 стр.
 - "Les lecons du 11 Septembre" под раководство на Pascal Boniface, Paris: PUF, 134 страни, 2002
 - "Un monde a repenser kontinium" Eric de Maisonneuve и Jean Guellec, Paris: Economica, 208 страни, 2002
4. Claire Trean, "La sainte alliance americano – russe", Paris: Le Monde, 26/27. 05. 2002
5. Во една од сондажите на CNN и Time Русија се става на прво место на државите на чие пријателство сметаат Американците.
6. Le Monde "Le nouveau desordre mondiale", 27. 09. 2001, Бр. 17626, Paris

7. Jean Bricmont "Quelques questions a l'empire et aux autres" Ibid. Le Monde, 27. 09. 2001, Paris
8. Tony Judt, The New York, Review of Books, Novembar, 2001
9. Natalie Nougayerde, Le Monde, 18. 12. 2001
10. Антитерористичката кампања маргинализира една друга војна, а тоа е енергетската војна меѓу Русија и Саудиска Арабија. Иако резервите на сировата нафта на С. Арабија се многу поголеми отколку оние на Русија, а експлоатацијата многу поевтина од руската, настаните од 11 септември го апострофираа прашањето на диверсификација на изворите на нафта меѓу најголемите светски увозници.
11. -Jean Krauze "Apres le 11 septembre, une nouvelle Russie?" Le Monde, 2/3. 12. 2002
-The Economist "Vladimir Putin's long, hard haul" 18 May 2002
12. МИА, Скопје 30 мај. Коментирајќи ги резултатите од средбите Русија-САД и Русија-НАТО, лидерот на руските комунисти Генadiј Зјуганов изјави дека В. Путин попуштил пред претседателот Буш и отстапил од сите прашања. Според Зјуганов, американско-рускиот договор го уништува рускиот нуклеарен арсенал. Путин се откажа од сè, од воените бази, од пазарите, од земјата, за разлика од Запад кој не направи никаква отстапка, со што ја уништува и земјата и себе си, истакна Зјуганов. 30 Мај 2002
13. МИА, Скопје 30 мај 2002: Руската позиција во однос на антитерористичките операции во Авганистан Путин ја образложува во 5 точки: 1. Активна меѓународна соработка меѓу специјалните служби, доставување расположливи информации за инфраструктурата, престој, обука. 2. Отворање на воздушниот простор за прелет на авиони со хумана помош. Усогласување на односите со сојузниците од централноазиските држави и нивното вклучување во хуманитарните акции особено преку отстапување на воздушниот простор. 4. Русија е подготвена да учествува и во спасувачки меѓународни акции. 5. Русија ќе ја прошири

соработката со меѓународно признаена влада на Авганистан и ќе им укаже дополнителна помош на нејзините вооружени сили, доставување оружје и останата воена техника.

14. Особено добри односи Русија одржува со Иран, и тоа како во доменот на извозот на оружје така и во енергетскиот домен преку изготвувањето на заедничките проекти во искористувањето на енергетската инфраструктура. Од друга страна, Ирак е традиционално добар пријател на Русија исто како и Северна Кореја.
15. Celestin Bohlen in The New York Times 26. 05. 2002
16. Изјава на Lord Robertson во Москва, февруари 2001
17. Toni Blair"OTAN – Rusie: les ennemis devenus amis", Brisel: Libre Belgique, 28. 05. 2002

5. 3. Војната против Ал Каеда

Дали **хипертероризмот** би можеле да го дефинираме како „конјугација на масовната деструкција која е можна поради пристапот на терористите кон современите технологии“? Прашањето се наметнува само по себе со оглед дека Бин Ладен го нападна Запад со своите оружја и средства и со помош на апокалиптични организатори на атентатите, кои немаа никаква политичка цел, немаа ревандации на идентитетот, национални или сепаратистички побарувања, туку беа анимирани од една трансцендентална визија. Новината на атентатите не е толку во бројката на загинатите колку во симултаното сериско дејствување на атентаторите. Аналитичарите ја оставија отворена и мошне веројатна хипотезата за користење на неконвенционално оружје за масовна деструкција, како што е нуклеарното, радиолошкото, хемиското или биолошкото оружје во идните акции на терористите. Од претходното произлегува дека војната против тероризмот и неговите разновидни форми ќе биде долга и со многу перипетии. Другиот значаен елемент на досегашното искуство е геометриската варијабила на антитерористичките коалиции во

која стапија најразновидни државни актери кои претходно никогаш не биле во таква позиција со САД. Недржавната природа на дел од главните протагонисти и конечно хаотичниот карактер на државите кои се реципиенти на организираното насилство исто така е дел од терористичката драма. Од друга страна, стана евидентно дека терористичките секти убиваа и христијани и муслимани. Тие оперираа без грижа за нормите, било да се работи за религиозни или атеисти како жртви. Тие се супер нихилисти вон антиномистичките закони.

Во последните секунди на животот пилотот камиказе Мохамед Ата пред да експлодира со авионот врз World Trade Center рекол „... јас бев никој и ништо. Отсега јас ќе бидам сè, јас умирам и светот заедно со мене“. Во неговиот лик можеме да го признаеме античкиот Грк Ерострат, кој во 356 г. пред Исус Христос го изгорел храмот на Дијана, еден од седумте светски чуда. Тој бил подготвен да го направи секој акт за да ја надмине бесмртноста на Александар. Сметал дека доколку рушењето било поголемо дотолку и славата била поголема.

Терористичките напади врз Њујорк и Вашингтон можеби не се вклопуваат и во дефиницијата на Clausewitz за војната „како акт на насилство наменето да се убеди непријателот да ја извршува волјата на победникот“, но по лоцирањето и осудата на Ал Каеда и нејзиниот шеф Усама бин Ладен, САД му објавија војна на тероризмот. „Оние кои водат војна против САД сами си го добраа самоуништувањето“, ќе истакне претседателот Буш на 15 септември 2001. Всушност, како што на 27 септември забележа Andre Glucksmann „Терористите најнапред им објавија војна на САД. Да, и тоа војна од нов вид. Терористичкиот акт сам зборуваше за себе...“ (Le Monde, 27. 09. 2001) Иако по почетниот шок непријателот сè уште беше без државен субјективитет, невидлив и безимен, не се знаеше кој кого убива, како, зошто, кога... Со лоцирањето на Ал Каеда беше посочен и вториот виновник на терористичките напади, но овој пат во форма на држава - Авганистан и тамошниот поредок заведен од страна на

Талибанците.³² Од 07. 10. 2001. САД ја лансираа операцијата Enduring Freedom и официјално влегоа во војна со тероризмот* и талибанскиот режим, со цел да ги уништат базите на Ал Каеда во Авганистан.³³

Од друга страна, по одлуката на Советот за безбедност на ООН (20. 12. 2001) за испраќање меѓународни сили за помош на новата привремена влада на Авганистан, членките и партнерите на НАТО се ангажираа во мандатот на ООН во Меѓународните сили за помош на безбедноста (ISAF) под команда на Обединетото кралство, Турција, Германија и Холандија, а од август 2003 под команда на Алијансата.

По интервенцијата на силите на антитерористичката коалиција, стратешките цели беа брзо реализирани, а привремената власт до изборите му беше доверена на ројалистот по потекло од Кандар, паштунот Хамид Карзаи. Подоцна Карзаи беше и првиот демократски избран претседател во историјата на Авганистан со 55, 4% гласови на 09. 10. 2004 г. „Карзаи беше изборот на меѓународната заедница од која имаме и ние потреба и затоа го поддржавме“, истакна братот на легендарниот трагично загинат командант Ахмед шах Масуд, Вал Масуд.

Од 2001 г. поминаа 4 години. Иако тврдото јадро на Ал Каеда по интервенцијата на САД во Авганистан беше разбиено, идеологијата на меѓународниот исламски тероризам се прошири. Усама бин Ладен е сè уште на слобода, а бројот на атентатите, доколку се вклучат оние од Ирак, се наголеми за неколку пати. Заканите се чувствуваат насекаде од Персискиот Залив до Азија, од Европа до Африка. Според мислењето на директорот на францускиот центар за истражувања на разузнавањата Ерик Денек (Eric Denese) „... по атентатите од 2001 заканата стана перманентна, иако таа не се зголеми во интензитет, но за сметка на тоа таа стана директна опасност, во очите на јавното мислење во Европа по

³² Подетално, Ahmed Rachid "Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia" I. B. Tauris & Co. Ltd. London, 2000 ISBN: 1-86064-417-1

³³ терминот „војна против тероризмот“ избегнуваат да го употребуваат 25-те членки на ЕУ и го заменуваат со изразот „анти терористичка одбрана“

атентатите во Мадрид 2004 и Лондон 2005...³⁴ Bruno Tertrais од Фондацијата за стратешки истражувања во Париз, истакнува дека „Ал Каеда која практично беше уништена, веројатно се претвори во виртуелна творба. * Нејзините разбиени малечки групи се поврзаа преку Интернет и го рекламираа наследството. Меѓутоа, од 2001 не беше регистриран ниту еден нов атентат на Ал Каеда во САД, туку само во државите на муслиманскиот свет. Доколку сме цинични дури можеме да констатираме дека ништо не потврдува дека и атентатите во Лондон беа дело на Ал Каеда. Инаку се смета дека мрежата на Бин Ладен е составена од три круга. Првиот круг е оној што остана од некогашната организација, вториот круг се големите регионални групи, а третиот круг се оние групи ситуирани во предградијата на западноевропските метрополи. Со локалните ќелии раководат дузина емисари, кои ги покриваат разните географски зони меѓу Европа, Северна Африка, Ирак...³⁵

5. 4. НАТО во борбата против тероризмот

На 12 септември 2001, НАТО објави дека терористичките напади против САД претставуваа напади против сите држави членки на НАТО. Активирањето на чл. 5 на Вашингтонскиот договор беше проследен со усвојување на осум значајни мерки³⁶

На 11 август НАТО ја презеде командата на International security assistance force (ISAF) кои беа употребени во Кабул по интервенцијата на силите на коалицијата кои го срушија режимот

³⁴ Jean Pierre Stroobants, Le Monde, 11/12. 09. 2005

³⁵ Во моментот на интервенцијата на антитерористичката коалиција, се проценува дека Ал Каеда располагала со 2500-3000 борци од 13 арапски држави и развиена мрежа во светот во 34 држави.

³⁶ интензивирање на соработката во поделбата на разузнавачките информации, помош кон државите кои се под закана заради учеството во коалицијата, зајакнување на инсталациите на САД и останатите сојузници кои се наоѓаат врз националните територии, замена на некои инсталации на сојузниците кои се неопходни за поддржување на антитерористичките операции, општо право на надлетување на териториите и користење на воздушниот простор, пристап кон приостаништата и аеродромите, употреба на елементи на поморските сили на НАТО во источното средоземје, употреба на AWACS-ите на НАТО за да се набљудува американскиот воздушен простор.

на Талибанците. ISAF/FIAS беа создадени за да им помогнат на Привремената влада на Авганистан да ја одржи безбедноста на Кабул и на функционерите и службениците на ООН. Воедно ИСАФ е преокупиран и со воспоставувањето на безбедносните структури на Авганистан и тренингот на идните безбедносни сили кои во иднина ќе треба да се грижат за безбедноста на земјата. НАТО го утврди и календарот на раководењето на ISAF до 2007 г.

НАТО ја прошири својата присутност во Авганистан преку создавањето на провинциските екипи за реконструкција (Provincial Reconstruction Teams PRT), согласно со одлуките на конференцијата од декември 2001 во Бон, односно резолуцијата на Советот за безбедност на ОН бр. 1510. Се работи за меѓународни тимови составени од цивили и воени лица кои се задолжени во авганистанските провинции да ја прошират власта на централните авторитети и да воспостават едно посигурно опкружување, каде ќе може да се ефектуира реконструкцијата.³⁷

Во прво време, (јануари 2004) НАТО ја презеде командата врз PRT во Кунфуз која беше раководена од страна на Германија. Овој PRT служеше како пилот-проект за другите PRT со кои раководи ISAF. На Самитот во Истанбул 2004 НАТО изјави дека набргу Алијансата ќе го преземе раководството и на други четири PRT. За време на претседателските избори во Авганистан беа употребени повеќе од 10 000 војници на Алијансата.

Операцијата Active Endeavour за морско набљудување и придружување во Средоземјето, предводена од страна на НАТО, ја покажа решеноста на Алијансата да одговори во борбата со тероризмот.

На последните три Самити на НАТО, Алијансата презеде конкретни мерки за да ги зајакне капацитетите на сојузниците во борбата против тероризмот и да ја зацврсти соработката со партнерите. На Самитот во Вашингтон 1999. доминираше иницијативата за оружјето за масовно уништување и опасноста од неговата пролиферирација. На самитот во Прага 2002. беа иницирани

³⁷ задачите на ISAF се утврдени во Воено-техничкиот договор од јануари 2002 заклучен меѓу Привремената авганистанска влада и командантот на ISAF

повеќе иницијативи како: Воениот концепт во однос на одбраната против тероризмот, Акциониот план на Партнерството против тероризмот, петте иницијативи во доменот на нуклеарната, биолошката, хемиската одбрана, Акциониот план во доменот на цивилната одбрана, антиракетната и сајбер-одбрана, соработка во доменот на разузнавањето, создавањето на NRF, Прашкиот анагажман за капацитетите.

На Самитот во Истанбул 2004, Алијансата усвои серија мерки насочени кон јакнење на битката против тероризмот.³⁸

³⁸ подетално NATO-Review "Istanbul summit special", www.nato.int/review

6. Раководењето со кризата во Авганистан

Талибанската филозофија одговара на две логики. Од една страна, се работи за религиозно, пуританско, фундаменталистичко ригорозно движење, но без некаков политички проект. Единствен проект е „шеријатот, шеријатот и ништо друго освен шеријатот“. Тие не развиваа никакви антиимперијалистички револуционерни проекти, како што беше случајот со Иран или со Бин Ладен. Но Талибанците претставуваат и еден вид етнички паштунски нациоанализам, кој имаше амбиции да ја обнови авганистанската држава, инаку „традиционална апанажа на паштуните“, која била конфискувана во 1992 г. од страна на Северната коалиција на Масуд. Таквата двојна логика не ги спротивставуваше Талибанците со современите демократии. Она што ги наруши работите беше систематската поддршка на водачот на Талибанците молахот Омар кон Усама бин Ладен. Последниов веќе беше регистриран како промотор на терористичките атентати во 1993 (World Trade Center) и 1998 во Источна Африка (амбасадите на САД) и затоа побараа од страна на молахот Омар да го протера од Авганистан. Меѓутоа, заради идеолошки (исламска солидарност), правни (одбивање да се признае супериорноста на западните судови) и семејни (една од жените на молахот е ќерка на Бин Ладен), тој одбива да го протера. Напротив, влијанието на Бин Ладен врз молахот Омар било толку големо што тој успеал да го радикализира талибанскиот лидер (рушење на споменикот на Буда, видливи обележја на гардеробата за немуслиманите во Авганистан, апсење на хуманитарните доброволци - христијани. По атентатите од 11. 09. беше сосема разбирливо дека интервенцијата на антитерористичката коалиција ќе биде насочена против талибанскиот молах Омар и пред сè Бин Ладен и неговата Ал Каеда. На тој начин Талибанците кои ги игнорираа сопствените национални и државни интереси во полза на религиозната и

супранационална логика се најдоа на удар на досега најмоќната антитерористичка коалиција на чело со НАТО и со САД.

Веднаш по рушењето на режимот на Талибанците, сојузниците констатираа дека се работи за една од најсиромашните држави на планетата. Авганистан во изминатите три децении постојано бил разрушуван и репресиран како резултат на постојаните судири.³⁹ Се смета дека по советската инвазија во 1979 г., повеќе од 2 милиони Авганистанци загинале, уште толку останале инвалиди. Воедно почвата на територијата на Авганистан се смета за најминираната во светот со околу 7 милиони мини и 750 000 неексплодирана муниција.

Во декември 2001 г. во Бон, лидерите на авганистанската опозиција ја формираа Привремената влада која го создаде привременото собрание Loya Jirga. По 18 месеци беше составена и уставната Loya Jirga задолжена да го изготви уставот и ги организира парламентарните и претседателските избори.

„Нашата сопствена безбедност е тесно сврзана со иднината на Авганистан“, истакна генералниот секретар на НАТО, Јаап де Хооп Шефер.⁴⁰ Во моментот кога во февруари 2003 г., Германија и Холандија изјавија дека се подготвени да ја преземат командата на ISAF, тие се обратија до Генералниот штаб на Алијансата во Монс (SHAPE) со цел да добијат логистичка поддршка во планирањето на ISAF 3.⁴¹ Подоцна, кога Канада соопшти дека е подготвена да испрати главнина на силите во Авганистан во рамките на ISAF 4, во август 2003, едновременно го информираше НАТО дека не располага со команден центар за да го реализира најавениот мандат. Канада заедно со Германија и Холандија ја поканија Алијансата да командува со овие сили. На тој начин НАТО прифати од април 2003 да ја преземе командата со ISAF.

Оваа мисија беше оценета како исклучиво значајна за НАТО, бидејќи претставуваше прва мисија на Алијансата во евроатлантската зона со цел да се спротивстави кон новите глобални закани.

³⁹ Martin Ewans "Conflict in Avganistan" London & New York, Routledge, 2005.

⁴⁰ Briefing, January, 2005, Afganistan, Evolution ISAF

⁴¹ како не-НАТО операција мандатирана од страна на ООН

На теренот, раководењето со кризата во Авганистан е мошне сложена и тешка задача. Според мислењето на армискиот полковник Kevin Owens и воедно раководител на силите во јужниот сектор „Авганистанската национална армија навистина бележи прогрес, но таа сè уште не е подготвена да ја одржува контролата на теренот...“ (Washington AP. 23 septemb.) Според тоа, разбирлив е и ставот на САД во однос на натамошното задржување на 18 000 САД трупи „кои сè уште не ја имаат завршено нивната мисија во Авганистан.“⁴² Сепак, според париски Liberation (16.09.05) „независно од нивните деманти, САД настојуваат да ги смалат нивните ефективи од 20 000 луѓе во Авганистан, преку трансферот на дел од нивната мисија кон НАТО, односно европските држави...“

Глобално анализирано, состојбата во Авганистан е мирна но нестабилна заради зголемувањето на активноста на милитантните сили и на Талибанците, криминалот и наркотероризмот. Особено е напната состојбата на авганистанско-пакистанската граница заради нејзиниот релјеф и големина, но и традицијата на трговијата со оружје и дрога од соседниот Пакистан. На огромниот и тежок простор не е можна поголема контрола на границата бидејќи не постојат ниту човечки ниту технолошки капацитети за една таква мисија. Од двете страни на границата живеат етничката група на Паштуните и тоа 10 милиони во Авганистан, 14 милиони во Пакистан и секој од нив мисли дека територијата ѝ припаѓа на државата во која живеат. Во овој дел се засолнети и најголемиот број терористи, фундаменталисти, шверцери, екстремни Талибанци и останати.

„Бароните на опиумот и на војната“ кои имаат и сопствени оружени сили, го стимулираат и финансиски профитираат од производството на опиум. Авганистан е инаку најголемиот произведувач на опиум со 87% од светското производство на хероин. Производството се прошири во сите 32 провинции, а во обработката на оваа култура учествуваат 2, 3 милиони Авганистанци или 10% од населението. Меѓутоа, освен 10-те

⁴² од говорот на претседателот Буш од 15. 09. 2005.

илјади жртви од предозираност и 100-те илјади жртви годишно од болестите добиени заради уживање дрога, таквата „опиум-економија“ создава поволен терен и за репродукција на тероризмот во Авганистан, констатираа George Parker & Vicky Burnett во Financialtimes (19.11.2004).

Во 2004 г. културата на опиумот бележи пораст од 22% во однос на претходната 2003 и достигнува приход од 2, 8 милијарди долари што претставува 60% од БНП на државата. Силите на НАТО не се во состојба ниту имаат мандат да се борат и со таквата нарко-закана. „Ние имаме потреба од специјална полиција во војната против дрогата и контролата на границите“, изјавува специјалниот пратеник на ОН во Авганистан Хикмет Четин. Изгледа дека Afghan Special Narcotics Forces и National Interdiction Unit кои се дел од антинаркотичката полиција не се сè уште во состојба да го оневозможат производството и трговијата со опиум независно од парцијалните успеси. Така на 26. 09. авганистанскиот МВР, Министерството за антинаркотици и британската амбасада во Авганистан објавија дека е постигнат значаен прогрес во антинаркотичките операции. Имено, секоја година се посејуваат околу 400 000 хектари опиум, од кои властите успеваат да запленаат околу 10%.

Едновременно Авганистан поминува низ еден процес на длабоки реформи во доменот на правдата, демократизацијата и безбедносниот сектор. Во овој домен силите на ISAF се фокусирани врз координацијата на разоружувањето, демобилизацијата и реинтеграцијата⁴³. Во доменот на разоружувањето беа заплени 9000 тешки и 30 000 лесни оружја, беа демобилизирани 62 000 борци. Се проценува дека населението поседува огромни количества оружје, и за таа цел ќе бидат организирани други акции за неговото собирање.

Силите на ISAF во следниот среднорочен период ќе бидат ангажирани околу изборите за Националното собрание и Советите во провинциите⁴⁴ што ќе ја наметне потребата за нивното бројчано

⁴³ Disarmament-Demobilisation-Reintegration - DDR

⁴⁴ National Assembly and Provincial Council Elections - NAPCE

зголемување. Во 2005, ISAF ја достигнаа бројката од околу 11 000 војници од 26 НАТО-држави и 11 нечленки на НАТО, меѓу кои и РМ, присутни во северните и во западните делови на државата. Во 2006. мандатот на мисијата географски ќе се прошири и во јужниот и во југоисточниот дел на Авганистан.

Во кулоарите сè почесто се наметнува идејата за интегрирање на командите на мандатот на НАТО во Авганистан претставен преку ISAF со операцијата Enduring Freedom (OEF) што ја предводат САД. Операцијата Enduring Freedom со која раководат САД беше испратена со мандат „да води војна против Ал Каеда и Талибанците“. Мисијата на НАТО, ISAF, со која раководи Алијансата, но во чиј состав се и сили на антитерористичката коалиција кои не се членки на НАТО (околу 25 %) имаат мандат „за стабилизација и одржување на мирот“ или, со други зборови, „нивната ударна тупаница е послаба од онаа на ОАЕ“. На состанокот на МО одржан во Берлин во септември 2005 г., државниот секретар за одбрана на САД Donald Rumsfeld им порачал на сојузниците „да ги зголемат капацитетите за интервенција во Авганистан“. „САД пожелуваат до крајот на 2006 г. ISAF да ја преземе командата на сите воени операции во Авганистан“, истакнува Рамсфелд.⁴⁵ Генералниот секретар на НАТО, Шефер, очекува дека „во блиска иднина еден договор на Алијансата ќе овозможи да се зајакнат врските меѓу ISAF на НАТО и OEF со кој раководат САД во Авганистан (...) ние имаме потреба од повеќе синергија меѓу двете мисии...“ (AFP, 15. 09. 05). Во дебатата се вклучија МО на Франција, на Шпанија, Германија, Белгија, изјавувајќи во еден глас: „Тие мисии треба да останат одвоени и со одвоени команди. Единствено што имаат заедничко е што се наоѓаат во иста држава... “ (Reuters, 15. 09. 05). Опишаното недоразбирање Рамсфелд го оцени како „извештачено“ и „дигање врева за ништо“ (Laurent Zecchini, Le Monde 16.09.05.). Истите импресии ги подели и началникот на Генералштабот на Франција, Bentegeat, кој истакна: „не постои караница околу мисијата на НАТО во Авганистан. САД настојуваат да дојде до фузионирање

⁴⁵ Judy Dempsey "Europeans balking at new Afgan role" Herald Tribune, 14.09.05.

на OEF и ISAF. Во суштина, постои една неформална врска меѓу двете операции; потребно е да се формализира во рамките на една заедничка структура за координирање, што од своја страна не значи обединета команда“. (Le Figaro, 20.09.05.)

Овој пример ја покажува големината и флексибилноста на евро-атланските сојузници кога, независно од заемните разлики, секогаш наоѓаат форми да ги надминат недоразбирањата.

7. Војната во Ирак

Војната против режимот на Садам Хусеин во Ирак (март-април 2003) може да се смета за прва војна против пролиферацијата. Меѓутоа, за разлика од 1991 г., овој пат не се работеше за убедување на властите од Багдад да се повлечат до Кувајт, туку по 13 години разни маневрирања во однос на резолуциите на ООН, на дело да го покажат воздржувањето од ширењето на производството на оружје за масовно уништување. Во есента 2002, во моментот на изгласувањето на резолуцијата бр. 1444, Советот за безбедност беше единствен во осудата дека „Ирак не ги респектира своите ветувања.“ Темата на разоружувањето на Ирак во целиот период на кризата наидувааше на целосен консензус. Меѓутоа, по интервенцијата на силите на САД во Ирак, оние што дотогаш ја критикуваа индиферентноста на Багдад за прашањето на разоружувањето го сменија мислењето. Според тоа, како што пишува Therese Delpech⁴⁶ „спротивно на некои раширени мислења денес, стравувањата од употреба на неконвенционалните оружја за време на воената интервенција се сметаше за сериозна закана не само од страна на САД и Велика Британија туку и од страна на сите европски држави како и оние од регионот на Заливот.“⁴⁷

Причините беа јасни. Сојузниците знаеја дека Ирак увезувал големи количини вакцини пред почетокот на конфликтот. (огромни количества на атропин против невротоксичните агенси, кои впрочем беа и пронајдени по интервенцијата). Згора на тоа, декларациите на Ирак по повод резолуцијата 1444 наведуваа на симулирање на хемиска војна, што на одреден начин претставуваше своевидна закана.

⁴⁶ "Vers une nouvelle course aux armements non conventionnels? - Ramses - Les grandes tenebres du monde 2004, Paris: Dunod, Ifri, стр. 31

⁴⁷ "Hans Blix: Bagdad doit convaincre le monde" Le Figaro, 10. 04. 2002

Иако досега не се пронајдени хемиски и биолошки капацитети, Ирак не даде објаснувања за купувањата на огромните количества специјална муниција и хемиски и биолошки агенси. Повторувањата дека резервите на таквото оружје биле уништени уште во 1991г. беа малку веродостојни бидејќи не постоеше меѓународна верификација на тој зафат. „Багдад објави дека ги уништил сите резерви на антракс во летото 1991, без да даде какви било докази.“ (Hans Blix, Le Figaro, 10. 04. 05.) Воедно, од страна на претседателот Буш, уште по терористичките напади од 11. 09. Ирак заедно со Иран и С. Кореја беше веќе сместен во групата на „Оската на лошото“ (The axis of evil)⁴⁸ САД со помош на Пентагон, ЦИА и US Central Command во Тампа (Флорида) која беше задолжена за планирањето на операцијата, уште на почетокот на 2002 г. најавија дека „американската акција против Садамовиот режим ќе се ефектуира пред крајот на годината“ (Colin Powell - The Times, 16. 02. 2002.). Заради влијанието на европските сојузници и обидите да се изнајде мировна солуција на кризата, интервенцијата отпочна во март 2003. За таа цел претседателот Буш за буџетот на одбраната кој го одобрува Сенатот се избори за 417 милијарди долари, што е за 15% повеќе од воениот буџет од 2002 г.

Интервенцијата на Ирак од страна на САД и Мултинационалните сили во 2003 се ефектуира во услови на поделеност во рамките на НАТО и ЕУ. САД беа поддржани од страна на најголемиот број членки на Алијансата вклучувајќи ги и членките на Групата Вилнус меѓу кои и Македонија. Големите европски држави Франција и Германија се воздржаа од учеството во Мултинационалните сили за Ирак, но затоа Полска, инаку окарактеризирана од страна на САД како најблискиот сојузник по Велика Британија, со своето масивно учество ја презеде и командата во централнојужниот дел на Ирак. Во првите денови на интервенцијата, Алијансата единствено се ангажира околу безбедноста на небото на Турција од чиј воздушен и сувоземен простор се ефектуира интервенцијата и логистиката во акцијата на

⁴⁸ подетално: Massimo Calabresi, "The axis of evil is it real?" Time 11. 02. 2002/ Petter Ridel - "Not quit a poodle, not quite a builldog" -The Times 11.02.2002/ George Wehreritz "Analyzing The Axis of Evil" - Newsweek, 11.02.02.

американските сили во Ирак. Од друга страна, заради специфичната геополитичка позиција на Турција, но и заради ирачките Курди кои ја поддржаа американската интервенција, Турција не учествуваше во воените операции на Мултинационалните сили во Ирак.

Големите традиционални европски држави, пред сè, Франција и Германија заради друг вид причини одбија да учествуваат или да ги поддржат Мултинационалните сили во Ирак⁴⁹ „заговорниците на мирот, што го претставуваа Франција, Германија и Русија, како и останатите помали држави на ЕУ, ја окарактеризираа акцијата на САД како **унилатералистичка** (...), од воен аспект Пентагон немаше потреба од сојузници (...) но државниот департман беше преокупиран од екстерната легитимност на таквата политика (...), од друга страна, заради јавното мислење, Белата кука настојуваше да добие минимум надворешна поддршка...”

Наспроти „блокот на одбивање“ што доведе до сериозно заладување на односите меѓу Париз, Берлин и Вашингтон,⁵⁰ присуството на новите демократии од поранешниот советски блок му даде за право на американскиот ДС за одбрана, Рамсфелд, да ја искаже својата славна формула за „стара“ и „млада“ Европа. На новинарското прашање да го коментира ставот на Франција и Германија во однос на ирачката криза, Рамсфелд на конференцијата за печат одржана во Пентагон ќе истакне: „Тие се стара Европа која ја губи брзината...”

По кризата меѓу Париз и Берлин, од една, и Вашингтон, од друга страна,⁵¹ почнува да се надминува по двете средби на МО на Франција Мишел Алио Мари (Michele Alliot Marie) со нејзиниот американски соговорник Рамсфелд и ДС за надворешни работи Condoleezza Rice. „Треба да ја свртиме страницата за стара Европа“, изјавува Алио-Мари. „Јас ви честитам за учеството на вашите сили

⁴⁹ Thierry de Montbrial, Perspectives, Ramses: Ifri, Paris: Dunod, 2004, стр. 17

⁵⁰ Richard Narich "Relations transatlantiques", Jacques Walch/Ulrike Guerot "PESD: Veille strategique" Paris: Defence nationale, февруари 2005, стр. 5-59

⁵¹ која Henri Vernet /Thomas Cantaloube" Chirac contre Bush - l'autre guerre, Paris: JC. Lattes, 2004, 349 - „ја окарактеризираа како најголема од крајот на Втората светска војна...”

во Авганистан...“, додава Рамсфелд. По разговорот со Кондолиза Рајс, М. А. Мари изјавува: „мислам дека состојбата е деблокирана меѓу нас и Американците...“. Потврдата на затоплувањето доаѓа до израз по изгласувањето на резолуцијата на Советот за безбедност во мај 2005, кога Франција, Германија и Русија го даваат својот глас, со што се легализира интервенцијата на Мултинационалните сили во Ирак. ДС Колин Пауел, кој тој ден престојува на МНР конференцијата на Г-8 во Париз (23. 05. 2003) задоволно изјавува: „Ова е прекрасен ден за ирачкиот народ. “Гласовите на Франција, Германија и Русија ги коментирал како: „еден чекор во добра насока за заедничкото добро, сепак тоа не значи дека разидувањата се заборавени...“.

Следеа средбите на претседателите Ширак и Буш во Нормандија, потоа во Евиан на состанокот на Г-8, како и на Самитот на НАТО во Истанбул. Позитивните тонови меѓу двете страни на Атлантикот ги поздравил поранешниот ДС Madeleine Albright, James Schlesinger, Brzezinski W. Christopher, S. Cohen, R. Dole и други еминентни американски политичари и интелектуалци: „За обновување на трансатлантското партнерство -... ниту САД ниту Европа не се онипотентни, и двете ќе имаат заемна потреба за да ја осигурат својата безбедност...“⁵² На самитот на НАТО во Истанбул се очекуваше да дојде до галванизација на ставовите меѓу САД и традиционалните европски актери Франција, Германија, Белгија околу поголемото инволвирање на Алијансата во Ирак. Меѓутоа, по ова прашање сојузниците не успеаја да се договорат. Затоа се задоволија со Декларацијата за Ирак, со која Алијансата ќе ѝ даде логистичка поддршка на Полска во нејзините командни активности во Ирак, како и помош на ирачката влада за обука на нејзините безбедносни сили. Сепак, како што истакна Howard H. Leach, американски амбасадор во Франција, „независно од различните тонови, Алијансата се ангажира во обуката на безбедносните сили на Ирак, Парискиот клуб, од своја страна, прости 80% од надворешните долгови на Ирак од времето на

⁵² текстот бил подготвен во американскиот Центар за стратешки и меѓународни студии - CEIS. 15.05.2003.

Садам, кои достигаа над 100 милијарди долари, додека МНР на Франција, Michel Barnier за време на меѓународната конференција во Шарм-ел Шеик истакна дека треба да се стави крај на нестабилноста во Ирак што е наша колективна обврска и да се свртиме кон иднината^{.53} По политичките промени во Шпанија кон крајот на 2004 г., едно од значајните ветувања во кампањата на социјалистите на Запатеро кое се однесуваше на повлекувањето на шпанските сили од Ирак беше реализирано. Гласините околу повлекувањата или смалувањата на силите се проширија и низ другите континенти. Италија најави смалување на 10 %.⁵⁴ Во В. Британија, според Sunday Telegraph, „во владата на Обединетото Кралство постоеле тајни планови за смалување, односно повлекување на британскиот контингент од Ирак, но таквите шпекулации владата на Тони Блер ги отфрли“. "Plan to cut number of UK troops in Iraq is scrapped".⁵⁵ Слични шпекулации се појавија и во САД. Во септемврискиот број на Armed forces Journal, авторот на текстот "And Game" истакнува дека „во Пентагон веќе постојат планови за смалување на бројот на американскиот контингент за 30 000 војници во пролетта 2006“.⁵⁶ Инаку, во истиот текст се истакнува дека „одреден број американски воени експерти сметале дека коалицијата која брои 170 000 луѓе (од кои 135 000 се американски војници) би можела да се редуцира на 66 000 луѓе до пролетта 2006, дотолку повеќе што некои држави веќе најавија повлекување на околу 22 000 војници до крајот на 2005 г. И ген. John Vines, преку видеоконференцијата одржана во Вашингтон, од Ирак изјави дека „ќе повлечат дел од силите по изборите од декември со оглед дека ирачките сили се сè поспособни. Секако тоа повлекување би било степенесто и со постојана евалуација на состојбата и безбедносните консеквенци при секое ново повлекување“. (Atlantic News, N.3690, 23.06.05.) Во својата

⁵³ Говор од 09.12.2004., одржан во Воената школа во Париз

⁵⁴ Elisabeth Rosenthal "An italian proposes new rules on security" Herald Tribune, 13.07.05

⁵⁵ Sunday Telegraph 18.09.2005. / Michael Evans "Secret memo reveals Iraq pullout plan" The Times, 1107.2005

⁵⁶ наводно, тоа им го кажал на новинарите ген. George Casey, командантот на Мултинационалните сили во Ирак

интервенција од 29. 06. 2005, Буш истакна „дека има разбирање за нестрпливоста на дел од заговорниците за враќањето на силите од Ирак, меѓу кои има и конгресмени од неговата партија, но тоа би била многу лоша порака за Ирачаните, кои треба да знаат дека Америка нема да замине без да ја заврши работата... “ Од ирачка страна, МНР на Ирак Hosayar Zebari не бил многу изненаден од дискретните најави за градуелното повлекување на Мултинационалните сили, но не очекувал дека тоа ќе се случи пред 2006 г. За време на престојот во Алијансата на 22.06.05., тој изјавува дека „дотогаш ќе бидат подобрени и капацитетите, опремата, обуката и одговорноста на ирачките безбедносни сили...“⁵⁷ Три дена подоцна се огласува и премиерот на Ирак, Ibrahim al Jaafari, за време на посетата на Лондон „...ќе ни бидат потребни две години да ја воспоставиме стабилноста и безбедноста на државата.“ Со цел да му реплицира на скептицизмот на ДС Рамсфелд дека „отпорот во Ирак може да потрае уште пет, шест, осум, десет или дванаесет години“, Ал Џафари подвлече: „сметаме дека постојано ќе се смалуваат акциите на бунтовниците...“⁵⁸

Сите оние што настојуваат да успее ирачката демократија мораат да се вмешаат во Ирак. „Европа мора да му помогне на Ирак, особено по успешните избори од февруари 2005 и создавањето на новата ирачка влада“, апелира едиторијалот на париски Le Monde од 23. 06. 05.

Во 2005-тата година најзначајни настани за стабилизирање на ирачката демократија се изборите, успешниот референдум за новиот Устав и безбедноста. Од своја страна, Алијансата, преку својот генерален секретар Шефер, ја инаугурира Воената академија во Roustoumiyah која годишно ќе обучува 910 ирачки офицери: „оваа академија значително ќе ја подобри воената соработка со Ирак“, истакна генералниот секретар на НАТО. Од своја страна, премиерот Џафари ќе истакне: „сега голем број Ирачани ќе се оспособат за одбраната...“⁵⁹ На 06.10.2005 г.,

⁵⁷ (Atlantic News, N. 369, 23. Juni 2005, Bruxelles).

⁵⁸ (Atlantic News, 30. Juni, 2005, Ibid.)

⁵⁹ (Atlantic News, N. 3711. 29.09.2005).

генерал-полковникот David Petraeus, поранешен командант на Мултинационалните транзициони сили на Командата за Ирак и на Тренинг-мисијата на НАТО изјави дека „во изминатите 16 месеци бил направен енормен прогрес со безбедносните сили на Ирак. Во средината на октомври нивниот број веќе изнесува 200 000 луѓе... “ (Hindustan Times. com 06.10.2005)

Воедно, НАТО е присутен и преку сопствената тренинг-мисија која брои 165 лица, вклучувајќи и 24 инструктори од 16 членки на НАТО. Меѓутоа, неколку големи европски сили како Франција и Германија сè уште одбиваат да учествуваат во оваа мисија. Германија, од своја страна, ги обучува ирачките офицери во Обединетите Арапски Емирати, додека Франција единствено учествува во финансирање на обуката со 2 милиони евра годишна дотација. Заради неединството, Алијансата не може да се појави во воените операции бидејќи е соочена со ветото на Франција и на Германија, кои по никаква цена нема да стапат на ирачката територија сè додека не се измени структурата на американското воено присуство. Затоа Алијансата ја лансира на 28. 06. 05 мисијата за обука на ирачките безбедносни офицери во Багдад. Training Implementation Mission беше воспоставен на 30 јули 05., а напоредно со инструкторите НАТО реши да испрати и мала сила за заштита во 2006г. За време на својот престој во Ирак, генералниот секретар на НАТО го отвори и главниот штаб за тренинг и организирање на мисијата на НАТО, сместен во т. н. „зелена зона“. Притоа, Шефер истакна: „... штом овдека се вее знамето на НАТО тоа е знак дека се движиме во добра насока... “

Независно од воениот хаос, ирачкиот народ во текот на октомври 2005 г., гласаше за новиот Устав кој е многу помалку лаички и многу пофедерален од претходниот. Од 9, 8 милиони гласачи, околу 7, 8 милиони гласачи или 78, 59% од гласачкото тело на Ирак гласаа за новиот Устав. Наспроти тоа, околу два милиона гласачи (21, 41%), главно Арапи-сунити, гласаа против. Со оглед дека Арапите-сунити, наспроти Курдите кои се исто така сунити и претставуваат меѓу 20-25% од ирачката популација, а во

99% случаи гласаа за Уставот, никој од МЗ не го стави под знак на прашање успешниот референдум во Ирак.

„Со гласањето Ирачаните ја покажаа нивната верба во демократскиот процес...“, истакна Генсек Шефер (26. 10. 05 АФП).

8. НАТО во Дарфур (Судан)

Прашањето на развитокот на Африка фигурира во агендата на најразвиените држави во светот во 2005. Уште за време на европската турнеја, претседателот Буш, во Брисел (февруари 2005), ја најави африканската проблематика во агендата на американската надворешна политика. На состанокот на Г-8, шефовите на државите и владите на осумте најразвиени држави во светот⁶⁰ да го анулираат долгот од 40 милијарди долари на 18 најсиромашни држави во светот ситуирани во Африка јужно од Сахара. Згора на тоа, во финалното комунике се планира дека помошта кон Африка до 2010 ќе се зголеми за 50 милијарди долари годишно.

Африка, која е синоним за сиромаштија, е воедно и театар на големи трагедии, геноцид, бегалци. Од февруари 2003 г., граѓанската војна во Дарфур однесе тристотини илјади жртви, околу два милиони раселени и протерани лица, што резултира во голема хуманитарна криза. Во судирот учествуваат централната власт и локалните неарапски бунтовници кои сметаа дека нивната територија е маргинализирана. Завојуваните страни и покрај потпишувањето на декларацијата во Абуја (Нигерија) не се во состојба да го контролираат теренот. Затоа, Алијансата согласно со Декларацијата од Самитот на ЕУ-НАТО "Working together to promote peace, stability, prosperity, and good Governance in Africa" од 20 јуни 2005. во Вашингтон, реши од 1 јули 2005 г. да ја понуди својата логистичка поддршка кон Африканската унија за нејзината мировна мисија во Дарфур. Всушност, НАТО не учествува во воените операции, туку само во воздушниот транспорт и обуката на африканските офицери. Првиот транспортен лет беше финансиран од страна на Велика Британија и се однесуваше на транспортот на нигерискиот баталјон кон Судан. Останатите

⁶⁰ САД, Обединетото Кралство, Канада, Франција, Германија, Италија, Јапонија и Русија

стратешки и тактички летови беа ефектуирани во полза на јакнењето на Мисијата на Африканското единство во Судан - AMIS, инаку под команда на нигерискиот генерал Festus Okonkwo. Мисијата на АУ располага со 3320 луѓе во Дарфур, меѓу кои 450 набљудувачи и 815 офицери на цивилната полиција. До крајот на 2005, ефективите ќе достигнат 12 000 луѓе.

Врз основа на барањето на претседателот на АУ, Малиецот Alpha Oumar Konare, НАТО и ЕУ се ангажираа околу логистичката поддршка.

Меѓу членките на НАТО, имплицирани се САД кои транспортираа два баталјона на Руанда кон Судан, Канада го транспортира третиот баталјон од Руанда, Италија, Грција, Турција, Данска и Холандија. Велика Британија од своја страна испрати и финансиска помош. Од страна на НАТО, во Адис Абеба заминаа осум воени експерти кои се наоѓаат во координативната ќелија за транспортот, додека осум останати експерти заминаа во Најроби (Кенија) за да учествуваат во обуката на африканските офицери.

Оваа заедничка мисија на НАТО и ЕУ е првата мисија на Алијансата врз африканскиот континент, но не имплицира никакви оперативни сили на НАТО. (Atlantic News, N. 3693, 05. 07. 05. Bruxelles)

Од страна на високиот претставник за заедничка безбедносна и надворешна политика на ЕУ, Javier Solana, а во рамките на Политичкиот и безбедносен комитет на ЕУ (COPS) беше именуван Финецот Pekka Haavisto за специјален претставник на ЕУ мисијата на Африканската унија (AMIS II).

9. Проектот на Големiot Среден Исток

Една од колатералните консеквенци на американската антитерористичка стратегија е превентивниот пристап кон регионите кои се вектори на глобалниот тероризам. Во таквиот дух беше иницирана и идејата за реорганизирање и реформирање на економскиот, социјалниот политичкиот и стратешкиот профил на масивниот географски простор меѓу Мароко и Пакистан, наречен Голем Среден Исток. Според Michael Sturmer⁶¹, „ГСИ е еден концепт на постстудена војна, кој се протега меѓу Каспиското море до Нил и од Кипар до Персискиот Залив и кој е исполнет со кризи. ГСИ не е систем, туку геополитички концепт. Затоа и иницијативата на САД беше насочена кон изнаоѓањето консензус со НАТО и државите на Г-8 за нивно активно ангажирање.“

Американската иницијативата за т. н. „Голем Среден Исток - **Greater Middle East**“ прераснува во сериозно стратешко досие на западната дипломатија на почетокот на 2004 г. Меѓутоа, идеите кои се однесуваат на економското преуредување и просперитет на дел од државите кои се ситуирани во зоната на ГСИ потекнуваат од страна на ЕУ. Во проектот наречен „Процес Барселона“ со кој беа опфатени 12 држави на југот и истокот на Средоземјето потекнува уште од 1995 г.,⁶² фигурираат сличните заложби и амбиции кои се изнесени во рамките на американската иницијатива. Сепак, иницијативата на САД е поамбициозна и помегаломанска со оглед дека зафаќа простор кој се протега на два континенти, главно населен со популации од исламска вероисповед. Проектот на САД е во процес на доработка и се очекуваше да биде разработен на

⁶¹ ("What Strategy for the Greater Middle East? A European View"-in Readings in European Security, European security forum, London/Brussels, Vol. II. 2004, стр. 185)

⁶² Алжир, Кипар, Египет, Израел, Јордан, Либан, Малта, Мароко, Палестинските територии, Сирија, Тунис, Турција

големите евроамерикански средби,⁶³ но заради негативниот одговор на европските партнери, пред сè Франција и Германија, истиот засега е оставен во мирување.

Меѓутоа, европските партнери и дипломатското милје во Брисел беше поделено. Француско-германската опција, која беше мошне скептична и критичка, сметаше дека се работи за „уште една недоволно промислена и избрзана идеја на администрацијата на Буш, која настојуваше да си придодаде уште еден аргумент во тогашната изборната 2004 г. “(Le Monde, C. Trean/L. Zecchini, 27. 02. 2004) Таквото мислење не го делеше италијанската дипломатија: „Убедени сме дека еден зајакнат ангажман на Алијансата во доменот на безбедноста може да придонесе во консолидацијата на регионалната стабилност на Средниот Исток.. “, изјави МНР на Италија Ф. Фратини (Le Figaro 04. 03. 2004).

Англосаксонците сметаа дека иницијативата произлегува од **реалистичкиот и внимателен интерес на САД** кон подрачјето кое се протега од Мавританија и Мароко сè до Авганистан и Пакистан, кое е соочено со бројни проблеми од економска, политичка, цивилна и правна вокација.

Проектот на САД се состои во заедничко дефинирање со европските партнери и оние од Г-8 на една **глобална стратегија на демократизацијата и економскиот и социјалниот развој на овој регион** во кој се опфатени 22 држави.⁶⁴

На Самитот на Г-8, кој се одржа од 8-10 јуни 2004 на Флорида (Sea Island), САД ги запознаа своите партнери со предлозите кои се однесуваат на цивилните и на политичките аспекти на оваа иницијатива. Одговорите беа поделени и хетерогени.

⁶³ Г-8 на 8 јуни, Самитот на НАТО во Истанбул, 28-29 јуни

⁶⁴ освен 12-те наброени од Процесот Барселона, во овој проект влегуваат Мавританија, Јемен, Оман, Катар, Кувајт, Бахреин, Обединетите Арапски Емирати, Ирак, Иран, Авганистан, Пакистан

9. 1 Што предвидувал работниот документ на Г-8 (предлог на САД)

Во работниот документ за овој Самит, кој случајно стигнал до уредникот на дневникот Ал Ахрам (Ал Ахрам) и кој на општо изненадување бил објавен во неговото издание од 13 февруари 2004 г., Вашингтон предлагал серија мерки кои на еден мошне флуиден начин ги отсликуваат контурите на проектот. Во оваа смисла проектот ги регистрирал трите големи слабости, односно **трите дефицитарности** на споменатиот регион, кои фигурираат и во извештаите на ООН 2002/3 за развитокот на арапските држави. Евоцираните слабости се нераскинливо сврзани со **слободата, образованието и еманципацијата на жената во државите на ГСИ**; сè додека популацијата која е во пораст е оневозможена да располага со економските и со политичките права, каков што е случајот во зоната на ГСИ, **ќе присуствуваме на порастот на екстремизмот, тероризмот, меѓународниот криминал и илегалната имиграција**. Демографската еволуција, **ослободувањето и либерализацијата на зоната која се протега од Авганистан сè до Ирак**, како и апликацијата на демократските импулси во регионот, претставуваат една **историска шанса** која Г-8 е повикан да ја искористи.

Во однос на јакнењето на демократијата, американскиот план сугерирал одржување слободни демократски избори преку давање техничка помош⁶⁵. Со оглед на мошне ниската застапеност на жените во политичкиот живот, Г-8 би можел да го поддржи создавањето на центри за формација на оние жени кои би сакале да се претстават на избори или да се активни во невладиниот сектор. Што се однесува до битката против корупцијата, Светската банка констатира дека тој феномен е означен како главна пречка во развојот на регионот.

Втората оска на оваа стратегија се содржи во заложбата да се изгради едно **образовано** општество. Фиксирани се целите: смалување на неписменоста до 2010 за 50%, формирање на околу

⁶⁵ комисии за надгледување на изборните операции итн.

100 000 наставници до 2008 г. Во оваа насока се предвидуваат повеќе мерки.⁶⁶

Застојот во економскиот развој повикува на една широка акција на трансформации слични на оние кои се ефектуираа во поранешните комунистички режими по 1989 г. Тоа претпоставува: либерализација на потенцијалот на приватниот сектор, за што се предвидува сума од 500 000 милиони долари во форма на микрофинансии што би помогнало на 1, 2 милиони луѓе, од кои 750 000 жени, да излезат од прагот на сиромаштијата. Конечно се предвидува и создавање на една Банка за развој на Големиот Среден Исток, слична на моделот на Европската банка за реконструкција и развој.

Steven Simon во неговиот текст во кој ги анализира американските видувања на ГСИ⁶⁷ истакнува дека „американската стратегија за ГСИ опфаќа: демократизација, економска и трговска помош во функционирањето на пазарното стопанство, одржување на воената рамнотежа во Заливот, контрола врз пролиферацијата на нуклеарното оружје, борба против тероризмот, да се изнајдат патишта за дијалог со опозиционите движења, решавање на палестинското и ирачкото прашање... “

9. 2. Целите на проектот ГСИ

Претседателот Буш во повеќе наврати ги има дефинирано целите на политиката на **ремоделирање** на регионот, особено во рамките на говорот од 20 јануари 2004 г. посветен на состојбите во ЕУ: „... сè додека Блискиот Исток останува под власта на тиранијата, безнадежноста, лутината, тој ќе продолжи да произведува луѓе и движења кои ѝ се закануваат на безбедноста на САД и на нашите пријатели. Според тоа, Америка продолжува со стратегијата на ослободување на Блискиот Исток. Ние ќе ги победиме непријателите на реформите. “

⁶⁶ снабдување со учебници, реформи во образованието, иницијативи за пристап кон компјутеризацијата...

⁶⁷ A Grand Strategy for the Middle East, An American View, Readings in European Security, Ibid. стр. 195-201

На 26. 02. 2004., пред American Enterprise Institute, претседателот Буш истакна: еден ослободен Ирак ќе може да покаже на кој начин слободата може да го трансформира регионот. Веќе денес се видливи охрабрувачките знаци на локалното население кои го посакуваат целосното ослободување и трансформирање на Блискиот Исток. Локалните лидери веќе зборуваат за една нова **арапска повелба**, која би ги промовирала внатрешните реформи, една поширока политичка партиципација, економска отвореност и слободна размена.

9. 3. Реакциите на ЕУ

Првата регистрирана реакција од страна на европските политичари беше онаа на МНР на Германија Јошка Фишер. За време на одржувањето на министерскиот состанок на Алијансата во Минхен на 7 февруари 2004. искажал голема доза на ентузијазам кон американскиот предлог, повикувајќи на евроатлантското партнерство за прашањата сврзани со Блискиот и со Средниот Исток. Подоцна германската дипломатија ретерираше. „Веќе 8 години ЕУ располага со инструменти што ѝ овозможуваат активно да дејствува. Во тој период повеќе милијарди евра беа инвестирани, (...) ние мораме да го избегнеме секој пристап кој го стигматизира исламот како неспоив со модерното, (...) Париз и Берлин повеќе се за дијалог.“⁶⁸ Останатите европски држави, пред сè Франција, покажаа многу повеќе резерви. За француската дипломатија „... целокупната иницијатива за јакнење на стабилноста и помошта на регионот мора да започне од фундаменталниот третман и разрешување на израелско-палестинскиот конфликт.“ Во однос на економско-политичкото досие, Европејците потсетуваат дека тие први почнаа посериозно да се занимаваат со споменатиот регион дури 9 години пред САД. **Процесот Барселона** инициран во 1995 меѓу ЕУ и земјите на југот и истокот на Средоземјето има исто така за цел воспоставување на стабилни односи кои се потпираат

⁶⁸ Le Soir, Philippe Regnier "Paris et Berlin veulent une contre-offensive" Bruxelles, 05.03.04.

врз економскиот развој и модернизацијата на цивилното општество. Од своја страна, МНР на ЕУ Javier Solan изјавува „без да се инвестира енергија во мировните процеси ќе биде тешко да се стигне до реформи..“ (Le Soir. 05. 03. 2004)

Најострите критики кон американскиот проект за ГСИ доаѓаат од страна на Maurice Duon, од Француската академија на науките.⁶⁹ „Уште при крајот на 19-от век, претседателот Theodore Roosevelt истакнал: американизацијата на светот е нашата судбина. Сто години подоцна ДС на САД за одбрана, Donald Rumsfeld, ќе одговори како ехо на таа порака: „слободата е на наша страна и ние ќе ја наметнеме.“. Реизборот на претседателот Буш покажа дека најголемиот дел Американци размислуваат на тој начин. Затоа тој и ќе се обиде да го реализира својот проект за ГСИ. Но тоа е споменик на наивноста. Бидејќи она што не успеаја Римјаните за 300 г. Буш сака да го реализира за 4 години. Дали знае дека ГСИ се протега врз пет меридијани со близу 1 милијарда луѓе од разновидно потекло, обичаи и темпераненти, поделени меѓу разновидни религиозни спротивставени тенденции и чии најголеми заеднички нешта се сиромаштијата и неписменоста? Пред да се наметне слободата, подобро е луѓето да ги нахранат и школуваат.

9. 3. 1. Европа и Процесот Барселона

„Од 1995 до денешните дни, ЕУ кон државите на зоната на Процесот Барселона има инвестирано и кредитирано милијарди евра, додека кредитните ефекти на САД се многу помали, се плашам дека САД сакаат да се служат со нашите инструменти за да ја ефектуираат нивната геополитичка визија за Блискиот Исток, односно ние да финансираме, а тие да профитираат“, изјавува европски експерт за оваа проблематика. Речиси е фрапантно во која мерка и детали САД ги имитираат елементите на Барселона процесот, истакнува Лорен Зекини од париски Ле Монд.⁷⁰

⁶⁹ (Le Figaro "Les strategies aveugles", 18.11.2004)

⁷⁰ (Laurent Zecchini – Le Monde 04. 03. 2004).

Инаку европскиот проект - Барселона процес, претставува вид партнерство помеѓу ЕУ и 12 држави (напред наведени), чија главна цел е мир и просперитет на регионот, преку политички дијалог, економски развој и реформи на цивилните општества. Што се однесува до финансиските средства, ЕУ преку програмите MEDA предвидува 5, 35 милијарди евра за периодот 2000-2006 и заем од страна на Европската банка од 17 милијарди евра од 2003 - 2006 г.

Во однос на прашањето на регионот Среден Исток во пошироко значење, Европскиот совет од Солун, во јуни 2003, препорачува да бидат развиени односите со целиот арапски свет.

9. 3. 2. Медитеранскиот дијалог на Алијансата

Од своја страна, и НАТО почнувајќи со Декларацијата од Бриселскиот самит од 1994 даде до знаење дека безбедноста на цела Европа е блиску сврзана со стабилноста на медитеранскиот регион.

Во февруари 1995 г. беа поканети да земат учество во **дијалогот, разбирањето, изградбата на доверба меѓу земјите на регионот** - петте држави Египет, Израел, Мавританија, Мароко и Тунис, кон кои суksесивно пристапија Јордан и Алжир.

Целта на дијалогот е да се придонесе кон безбедноста и стабилноста на Средоземјето, подобро заемно разбирање и да се коригира погрешното сфаќање на НАТО во овој регион.

Дијалогот се засновува врз принципот на билатералните односи меѓу секоја земја-учесник и НАТО. Меѓутоа документот дозволува и мултилатерални средби. Тој на сите медитерански партнери им ја нуди истата основа за дискусија и има за цел да ги зајакне другите меѓународни напори кои ги инволвираат земјите од Медитеранскиот дијалог, како што се оние преземени во Процесот Барселона, мировниот процес за Средниот исток и ОБСЕ.

Медитеранскиот дијалог се состои од политички дијалог конбиниран со конкретни активности. Политичкиот дијалог се состои од редовни билатерални политички дискусии. Тоа обезбедува широки бенефиции за активностите на НАТО,

вклучувајќи ги и неговите програми за помош и партнерски програми, неговото внатрешно прилагодување и општ приод кон изградбата на кооперативни безбедносни структури. Од друга страна, земјите од Медитеранскиот дијалог се поканети да ги споделат со НАТО нивните погледи за стабилноста и безбедноста во медитеранскиот регион. Тие учествуваат во конкретни активности на Алијансата, како што се науката, информации и планирање на вонредни состојби од невоен карактер, учество на курсеви и школи на полето на мировни операции, контрола и верификација на вооружувањето, обврски на воените сили за заштита на животната средина⁷¹.

Медитеранскиот дијалог во изминатите десет години од неговото иницирање во рамките на Алијансата се развиваше мошне интензивно и оценките на експертите на Алијансата се дека е постигнат голем напредок во сите домени на соработката со земјите на Медитеранскиот дијалог.

На мадридскиот самит од 1997 г. даден е еден нов импулс на дијалогот со воспоставувањето на **Медитеранската група за соработка**, преку кој сојузничките сили можат директно со земјите на Дијалогот да ги разменат видувањата за најразновидни прашања релевантни за безбедносноста состојба на Медитеранот.

Медитеранскиот дијалог како институција независно од фактот што зафаќа дел од земјите на проектот за Големиот Среден Исток на САД во голема мера се разликува, со оглед дека американскиот проект е многу покомплексен, поамбициозен, повеќедимензионален и со многу поголем број инволвирани актери.

9. 3. 3. НАТО денес - регионален актер од втор план во ГСИ?

Преку пулсот на своите две програми Медитеранскиот дијалог (DM) и неговиот посвеж клон Истанбулската иницијатива за соработка (ICI), НАТО во погледите на државите од југот е еден

⁷¹ подетално Programme du travail 2005 du dialogue mediterraneen, EAPS(C) N(2005)0001, 05. 01. 2005

партнер на безбедносната соработка. За сметка на тоа, во Авганистан, НАТО води кампања за одржување на мирот, со перспективи да ја преземе и командата на американската мисија Enduring Freedom. Неговата улога во Ирак е покомплексна: обука на безбедносните и одбранбените сили. Меѓутоа, заради специфичната позиција на теренот и американските пресији ја приближуваат неговата интервенција како класично одржување на мирот. Опишаната конфузија на улогите ја зголемува амбивалентноста на целите. Медитеранскиот дијалог и Истанбулската иницијатива, имаат долгорочна цел за стабилизирање на регионот, додека краткорочните влогови се, пред сè, политички: да се надмине фрустрацијата на Арапите и да го прифатат НАТО како еден мировен актер.

Интервенциите во Авганистан и Ирак беа плод на одлуките на Советот за безбедност,⁷² а НАТО оперираше паралелно со националните и мултинационалните сили. Било да се работи за политички или за оперативни капацитети, НАТО сè уште е секундарен актер.⁷³ Ниедна од интервенциите на НАТО во Медитеранот и на Средниот Исток не беше одлучена со лесен и јасен консензус. Често дискусиите беа жолчни, што влијаеше врз стратешкиот опортунитет и политичкиот легитимитет на улогата и способностите за успехот на Алијансата. Во сите дебати се покажа дека тие заемно многу се разидуваат не само во поглед на геополитичката анализа на регионот туку дури и врз природата на НАТО и неговите мисии. Во поглед на неговата природа, дали НАТО е една одбранбена, перменентна, политичко-воена Алијанса основана врз база на географската блискост на членките? Или таа прерасна во функционална или нејзината улога е војна против тероризмот во целиот свет? Во поглед на проценката на ризиците и заканите: дали основната закана доаѓа од Медитеранот и

⁷² Рез. 1386, 1413, 1444 и 1510 за Авганистан и 1546 за Ирак

⁷³ Laure Borgomano-Loup "The Mediterranean and the Middle East - Security at the Horizon 2030: What Roles for NATO in the Middle East?" - NATO Defence College, November 2004

Средниот Исток⁷⁴ или од Источна и Југоисточна Азија? Во поглед на евалуацијата на регионалната безбедност: дали главните пречки се од воена природа со оглед дека регионот е оценет со бројни негативни епитети: мангупски држави + фанатичен тероризам + оружје за масовно уништување? Или причините за несигурноста треба да се бараат во лошите влади + неприлагодените политички економии + конзервативноста во општеството, половата дискриминација и индиферентноста. Во поглед на геополитичката анализа на Медитеранот и Средниот Исток: дали просторот меѓу Мавританија и Авганистан формира една стратешка целина или треба да се прави разлика меѓу Медитеранот и една друга група држави (Ирак, Иран и државите од Заливот). Дали Авганистан не е поблиску до една друга логичка географска група составена од Индија, Пакистан и Авганистан?

Може да констатираме дека за Алијансата нема да постои соодветна улога на Средниот Исток без еден подлабок преглед од страна на сојузниците за нејзината природа и нејзините мисии. Нема да има и мир и на Средниот Исток без еден нов политички пакт за надворешната политика меѓу САД, НАТО и ЕУ кој би овозможил една поголема конвергенција на стратегиите. Овие стратегии би требало да имаат за цел да го разберат геополитичкото опкружување на разните регионални актери, да ги земе предвид нивните безбедносни потреби и да одговори со нови политики. Затоа можеме и од овој аспект да ја разбереме амбициозноста на политиката и целите на трансформацијата на Алијансата.

9. 3. 4. ЕУ - САД: ГСИ уште една тема во Б-мол

Проектот за Големиот Среден Исток, погледнат од аспект на Вашингтон, е еден **неопходен дел од стратегијата на војната против тероризмот**. Овој обемен регион се одликува со голема хетерогеност и разновидни истории. Општествените фрактури на

⁷⁴ региони во кои цвета исламскиот фундаментализам и оружјето за масовна деструкција

Средниот Исток, Северна Африка, разновидната географија и економско-политичкиот мозаик го надополнуваат други бројни специфичности. На тој простор живеат 9, 4% од светската популација или 587 милиони жители, кои произведуваат само 4% од светското производство, а петте големи држави: Турција, Саудиска Арабија, Иран, Израел и Египет, претставуваат 60% од БНП на регионот.

По изразените резерви, Европејците решија да ја прифатат играта. Впрочем, како би кажале **не** на една иницијатива која ветува демократија и просперитет во еден регион кој продуцира меѓународен тероризам и ги концентрира најгорливите проблеми за светската стабилност. Ургентноста на реформите за да се избега од неразвиеноста, од која се зафатени скоро сите држави од оваа зона, потребата за политичко отворање и за една поголема интеграција во светското стопанство се цели кон кои претендираат сите развиени држави во светот. Во тој контекст земјите на северното Средоземје кои се најблиску од просторот на ЕУ се први на ударот на дестабилизацијата која се акумулира кај нивните соседи. Се поставува прашањето дали САД се најдобро пласираните за да ги трасираат контурите на **новиот договор**? Европејците се сомневаат во тоа. Според Европејците, освен фактот што ниту една промена не смее да биде наметната **од надвор**, односно од страна на странските сили (ставови кои ги искажаа арапските држави), тие сметаат дека во однос на САД, Европската унија има позитивно искуство во овој домен, благодарение на Барселона процесот. Згора на тоа, обемот на размената меѓу ЕУ и 22-те држави од ГСИ достигна повеќе од 200 милијарди долари во 2002, што е три пати повеќе од оној на САД. Петнаесетмината на ЕУ апсорбираат во просек повеќе од половината на извозот од зоната (Тунис 84%, Мароко 72%, Египет 42%), наспроти просечните 15% на САД.

Во духот на Џорџ Буш, кој е под влијание на анализите на неоконзервативците, САД ќе настојуваат глобалната рефлексија за споменатиот регион да ја ефектуираат низ создавањето на широка зона на слободна размена до 2013 година. Во досегашниот

период Американците единствено „играа“ со неколку сигурни сојузници, како Израел, Египет, Турција, Саудиска Арабија. Дури 70% од размените од овој регион се концентрирани врз овие пет држави, од кои само на Израел отпаѓаат 28%. Од друга страна, еден вид политика на санкции и изолирање беше водена кон Иран, Сирија, а до неодамна и кон Либија.

По настаните од 11 септември, САД ја сменија долгогодишната стратегија и постепено почнаа да се приближуваат кон државите кои би им служеле како точки за анкерање. Три „пријателски држави“ од овој регион: **Јордан**⁷⁵ **Мароко**⁷⁶ и малиот емират **Бахреин** се моделите на соработка кон кои се стремат САД.

Соочена со амбициите на САД, ЕУ не сака да се спротивстави на овој проект, туку настапува во смисла на комплементарност на истиот. Петнаесетмината се во тек да го доиспеглаат документот наречен **Стратешко партнерство за заедничката иднина со Средниот Исток**. Овој документ е и на дневниот ред на Самитот на ЕУ од 25 и 26 март. ЕУ во суштина елаборира една заедничка иницијатива, со цел европските членки на Г-8 да можат да се изразат во името на 15-мината. Во документот се истакнува дека ЕУ веќе 8 години располага со инструменти за реагирање во овој простор, а притоа биле инвестирани милијарди евра. За разлика од американскиот документ, европскиот става акцент врз **потребата од импулсија на регионот, при што се потцртува силното спротивставување на односните држави и општества кон сите наметнати модели од странство**. Едновременно, се истакнува дека секоја идеја околу тезата за **инкопатибилноста на исламот со современоста** се отфрла.

9. 4. Реакцијата на арапските лидери

⁷⁵ прва држава со која САД склучија договор за слободна размена уште во 2001

⁷⁶ кој ги отвори вратите за американската стока

Реакцијата на арапските дипломатии во однос на новиот американски проект кој има за цел демократизација и либерализација на нивните режими главно се негативни. Меѓутоа, еден добар дел од нивните елити и јавното мислење не ги делат позициите на нивните МНР. Така, МНР на Египет Ахмад Махер изјави дека „неговата држава не придава никакво значење во врска со овој проект, бидејќи Египет не сака ниту од кого било совети за сопствените реформи.“.

Едновременно, арапските лидери знаеја дека за време на Самитот на НАТО во Истанбул, проектот за ГСИ ќе биде промовиран и делумно поддржан од страна на Алијансата, но не очекуваа дека Алијансата ќе донесе некои конкретни одлуки. Токму неединството на НАТО во Истанбул по прашањето на ГСИ во кулоарите на НАТО беше протолкуван како самит без содржина.

Сепак, благодарение на Иницијативата за соработка од Истанбул што ја испратија шефовите на државите на НАТО кон регионот на ГСИ⁷⁷ се апелира на отворање дијалог во доменот на безбедноста со заинтересираните земји до тој регион. Според генералниот секретар на НАТО Јаар де Ноор Scheffer „Истанбул претставува симболично место“ „од каде оваа порака ќе биде најдобро разбрана меѓу оние на кој им е адресирана“.

„Од друга страна, Арапите и натаму Турција ја доживуваат како мост на американскиот империјализам кон арапскиот свет со кого паралелно одат и интересите на Израел.“ (Le Monde 27. 02. 2004) Проектот всушност веќе беше инаугуриран за време на состанокот на Г-8 во САД, но арапските влади повеќе беа загрижени што истиот ги игнорира големите досиеја на **Палестина и Ирак**, кои ја афектираат целокупната стабилност на регионот, отколку реформите, истакнува ген. секретар на Арапската лига, Амра Муса.

Во едно првично коминике, Каиро и Ријад истакнаа дека „арапските и муслиманските држави **не прифаќаат кој било вид реформи да им биде наметнат од надвор**“. Од своја страна,

⁷⁷ во документот се споменува изразот „Проширениот Среден Исток“

египетскиот претседател Хосни Мубарак за време на посетата на Ријад истакнал дека „некомпатибилните реформи со специфичностите на популациите на регионот можат да предизвикаат хаос, а најадекватен пример за тоа е состојбата во Ирак“. Во популарните медиуми критиката е уште поотворена, на некои места проектот за ГСИ се споредува со „новиот колонијализам кој слично на стариот настојува да нè научи на демократија“, а зборовите на претседателот на Јемен Али Абдаллах Салех дека „Арапите изгледа ќе мораат што побргу самите да се избричат за да не ги стигне машинката (за бричење) на Американците“ можеби најдобро го отсликуваат расположението на лидерите од зоната на ГСИ.

9. 5. Интересите на Република Македонија и ГСИ

Иако за интересите на Република Македонија не би можело да се констатира дека директно би биле засегнати со проектот на ГСИ, сепак, доколку биде прифатен и имплементиран истиот, индиректно би ги допрел интересите на РМ и тоа во следните аспекти:

- САД и ЕУ, како и останатите најмоќни држави на светот, наместо кон поранешниот комунистички свет, го вртат своето стратешко, економско и политичко внимание кон државите на ГСИ;
- Во таа насока може да се очекува да се намали инвестициониот интерес на финансиските институции од развиените држави кон Балканот и кон РМ;
- Со оглед на очекуваната зголемена инвестициона активност во државите на ГСИ, претпријатијата и деловните луѓе од РМ би можеле да искористат дел од своите традиционални врски за своите идни деловни активности;
- Проектот за Големиот Среден Исток како една од водечките точки на Самитот на НАТО во Истанбул, 28-29 јуни 2004, иако не резултираше со конкретни заклучоци, останува значајно досие кое веројатно ќе биде во интерес на

идниот „маршалов план“ за економски, политички и стратешки просперитет на регионот.

- Од геостратешки аспект набљудувано, РМ како раскрсница и коридор на патот кон државите на ГСИ останува значајна безбедносна алка на овој проект. Улогата на РМ ќе порасне особено по нејзиниот прием во Алијансата.

10. Трансформации на Алијансата

Дали НАТО може да игра една успешна улога во борбата против тероризмот? Дали Атлантската Алијанса ќе биде способна да ја одбрани нашата безбедност во едно радикално изменето опкужување? Дали, како што иронично се запрашува поранешниот генерален секретар на НАТО Лорд Робертсон „старите мајмуни можат да научат нови трикови за да прават гримаси?“. На самитот во Прага, шефовите на државите и владите одговорија потврдно. На самитот во Истанбул 2002, духот на трансформацијата продолжува. На идниот самит во 2006 се очекува трансформацијата да добие нови импулси.

10. 1. Дали се неопходни промени во НАТО?

На афирмираната Минхенска конференција за Политиката на европската безбедност, одржана во февруари 2005, германскиот канцелар Шредер преку својот МО ја искажа најпредизвикувачката реченица за девалоризацијата на Алијансата дека „НАТО не е повеќе главен простор во чии рамки трансатлантските партнери дискутираат и ги координираат нивните стратегии“. Десетина дена подоцна, претседателот Буш за време на посетата на Европа во Брисел ќе изјави: „НАТО останува најзначајната институција за размена и договор на сојузниците за најзначајните безбедносни и политички прашања.“

Во натамошните толкувања на оваа бомбастична фраза беше појаснето дека всушност Шредер сакал да истакне дека НАТО е делумно осмислен и да го јакне консензусот меѓу Европа и Америка во доменот на безбедноста, а таа обврска изгледа не ја вршел најдобро. Германскиот канцелар, предложил создавање комисија која би дискутирала со цел да ги подобри трансатлантските односи, со цел да се утврди соодветна култура на стратешки дијалог во рамките на Алијансата. За да се достигне тоа, НАТО ќе треба да се адаптира.

Да се разбере начинот на кој НАТО треба да се адаптира наметнува една анализа на динамиката која подразбира кохезија на Алијансата. Во епохата кога безбедносното опкружување е во целосна мутација, прашањата од заедничката перцепција на заканите, заедничкиот интерес за американското присуство во Европа и заедничките вредности неизбежно стануваат предмет на внимателно испитување. Тоа веќе се случило во шеесеттите, кога по воспоставување на интерконтиненталните ракети, за прв пат САД се почувствувале загрозени. Одговорот бил најден преку модификацијата на стратешката доктрина, односно преку здружувањето на одбранбената стратегија со промоцијата на детантот (Извештај на Harmel 1967).

Промените кои ги чини Алијансата не се однесуваат само на инструментите со кои располага, туку тие се однесуваат и на правилата кои ја насочуваат соработката. Порастот на заканите од нетрадиционална вокација по исчезнувањето на оние од студената војна, ги усложнуваат договорите меѓу сојузниците.

Актуелните безбедносни закани претставуваат две карактеристики кои ја отежнуваат примената на досега употребуваните инструменти. **Прво**, нетрадиционалните закани своето потекло го пронаоѓаат, пред сè, во општествената еволуција отколку во владините одлуки. Тоа, од своја страна, ја чини неупотреблива стратегијата на традиционалните инструменти како што се воените инструменти или одбраната. **Второ**, неизвесноста е втората карактеристика на актуелната безбедносна политика со оглед дека мотивациите, тенденциите и капацитетите на непријателите се непознати. На тој начин и заканите не можат објективно да се оценат, потценат или надтенат. Во такви услови на неизвесност, членките на НАТО решија да ги воспостават брзите сили на интервенција за да ги употребуваат насакаде онаму каде се тие неопходни. На состанок на министрите за одбрана на Алијансата, одржан во Берлин во септември 2005, "NRF (NATO Response Force) беа презентирани како симбол на трансформацијата на Алијансата." Едновременно, сојузниците настојуваат да го смалат нивото на неизвесноста, придонесувајќи кон јакнењето на

стабилноста и политичката транспарентност во кризните региони. Овој двоен пристап претставува еден вид водителка на процесот на адаптација на Алијансата од завршетокот на студената војна. Притоа, се издвојуваат три елементи, кои самите по себе претставуваат составен дел на еволуцијата на евроатлантизмот. Првиот елемент е воспоставувањето на **безбедносното партнерство**. Вториот елемент е употребата на сила во управувањето и стабилизацијата на кризите и тоа најнапред на Балканот, а потоа и во Централна Азија. Третиот елемент е реструктурирањето на силите кои произлегоа од студената војна.

Во последниов домен, САД реагираат како главен мотор на промените. Политичката трансформација на НАТО се потпира врз трансферот на технолошките, структурните и доктринарните иновации кои го реформираа начинот на водењето на воените операции на членките. Овој процес особено се забрзува за време на првиот мандат на George W. Bush. Воената трансформација претставува еден динамичен процес без претходно утврдување на нејзиниот завршеток, истакнува Henning Riecke од Deutsche Gesellschaft fur Auswartige Politik (www.dgap.org). Притоа, НАТО не се самозадоволува само од супервизијата на трансформацијата на своите членки, туку и самото е објект на тарнсформација. Највидлива манифестација на воената трансформација на НАТО се содржи во воспоставувањето на Сојузничката команда - трансформација во Norfolk во Вирџинија како и создавањето на NRF.

Значењето на трансформацијата на Алијансата продолжува во текот на целата прва деценија од 21-от век. Сојузниците се договорија Алијансата на Самитот од 2006 г. целосно да се зафати со трансформацијата на Алијансата.

10. 2. Анализа на трансформацијата

„Кредибилитетот на НАТО се потпира врз неговата кохезија и неговата воена компетентност: потврдениот став за промовирање на соработката меѓу неговите членки и нивното учество во

значајните воени операции во стратешките региони. Наспроти серијата нови ризици и закани за нашата заедничка безбедност, ние мораме да го зајакнеме нашиот политички дијалог со цел поуспешно да ја проследиме кохезијата на сојузниците. Едноставно ние мораме да се **трансформираме**“, истакнува генералниот секретар на НАТО Јаап де Хоп Шефер.⁷⁸ Алијансата ја адаптира сопствената стратегија и концепции, воената команда и структурата на силите, сопствената организација и интерните процедури. Трансформацијата на командата претставува суштински мотор на трансформацијата. Згора на тоа, благодарение на Силите за брза реакција и Баталјонот за хемиска, биолошка, радиолошка и нуклеарна одбрана, Алијансата се снабди со специфични сили кои се адаптирани за интервенција во најтнните случаи.

Процесот на трансформација подразбира три клучни нивоа: **Прво**, Алијансата е должна да ја јакне интероперативноста на членките, капацитетот на поддршката на силите, со цел армиите на членките на НАТО да се оспособат за дејствување во операции вон територијата на Алијансата. **Второ**, Алијансата се стреми да го подобри обединувањето на политичките и на оперативните одлуки, истовремено јакнејќи ги процесите на планирање на одбраната и оперативните одлуки. **Трето** Алијансата настојува да ја зајакне политичката дебата, со цел да го охрабри и поддржи трансатлантскиот консензус, кој е гарант за успешното функционирање на оваа институција.

10. 2. 1. Предизвикот на трансформацијата

Трансформацијата се содржи во пристапување кон промена која е поддржана и насочена на едно повисоко ниво. Нејзината стратешка цел се состои во создавањето или одржувањето на конкурентската предност или во контратежата кон предноста која ја стекнал актуелниот или идниот конкурент. Оваа дефиниција на

⁷⁸ Jaap de Hoop Scheffer – NATO Reiew, 2005

поимот **трансформација** ја предлага John J. Garstka, помошник директор за концепции и операции во Бирото за трансформација на силите при американскиот сектор за одбрана. Напред изнесенiot концепт се применува на организациите кои се соочени со предизивици што не можат да се надминат со дотогашните употребени методи. Затоа не е можно да се ефектуира прогресивното подобрување на постојните организации, процеси и технологии, односно поуспешното управување со хуманите ресурси и професионалните модели. Потребата од трансформацијата може да се примени во јавниот и во приватниот сектор. Инаку, за една организација се смета дека поседува една конкурентска предност кога таа ќе се здобие со една поголема конкурентивност во однос на повеќе конкуренти. Конкурентската позиција во суштина претставува еден вид проценка на достигнувањата. Анализирano од практичен аспект, тие се проценуваат преку споредбата на интегрирани капацитети (способности) на конкурентите во едно конкурентивно опкружување. Зборувано со речникот на економското менаџирање, меѓу трговските капацитети се вбројуваат концепцијата, производството, комерцијализацијата, продажбата и дистрибуцијата на производите. Зборувано со воениот речник, капацитетите ги опфаќаат: можностите во доменот на маневрите, ударната моќ, логистиката, командувањето и контролата.

Американското биро за трансформација на силите (Office of Force Transformation) при Министерството за одбрана трансформацијата ја дефинира низ призмата на безбедноста како „еден процес кој ја моделира еволутивната природа на конкуренцијата и воената соработка, преку новите комбинации на концепциите, капацитетите, персоналот и организациите кои ги користат предностите на нашата држава и ја штитат против асиметричките слабости за да ја поддржат нејзината стратешка позиција, што придонесува кон консолидација на мирот и стабилноста во светот. Во контекстот на одбраната, основните четири елементи на капацитетите: персоналот, процесите, организацијата и технологијата, треба да бидат проширени за да ги

опфатат додатните елементи на трансформацијата. Овој процес е испланиран преку Четиригодишниот одбранбен преглед (Quadrennial Defence Review - QDR), а согласно на тоа и четиригодишното буџетско планирање. Според американскиот Сектор за одбрана, ова толкување одговара на конструкцијата на **доктрината, организацијата, формацијата, материјалот, лидерството и образованието на персоналот и инсталациите**. John Namge, некогашниот заменик на ДС за одбрана кој го лансира QDR во 1997 г. истакнува: „Вие почнувате со големата визија на иднината, а завршувате со претходното обезбедување на целосното буџетско финансирање на проектот“.⁷⁹

10. 2. 2. Каква трансформација на Алијансата?

Кога се испитува Алијансата низ призмата на трансформацијата, многу е важно да се постави прашањето во врска со конкурентските предности во сегашноста и во иднината. Одговорот на овие прашања може да биде мошне полезен, за да се процени степенот на можната трансформација која е неопходна, како и интензитетот на трансформациите.

Во моментот во Алијансата постои широк консензус во поглед на **конкурентското опкружување** на НАТО кое е во мутација. Конкурентското опкружување кое за време на Студената војна заради биполарниот контекст беше набљудувано и сфаќано статички, го отстапи просторот на еден безбедносен пејсаж кој е крајно флуиден и сложен. Новите конкуренти освен државни субјекти вклучуваат и транснационални актери кои не претставуваат држави, а не поседуваат и некој од класичните атрибути на меѓународните субјекти, како што се: територијата, границата, фиксни бази предводени од серија разновидни аспирации и мотиви кои функционираат врз база на разновидни правила.

Одговорот на НАТО кон новото конкурентно опкружување се состои во управување со ризиците преку создавање на една сила

⁷⁹ David Ignatius "Tricky Transformation", The Washington Post, 10.10.05

која е снабдена со нови капацитети и нови конкурентски атрибути, со цел да им се спротивстави на постојните закани. На Самитот во Прага 2002, сојузниците се договорија дека силите на НАТО мораат да поседуваат агилност, капацитет на употреба и капацитет на зајакната поддршка. Персоналификацијата на таквата способност треба да бидат Силите на реакцијата на НАТО (NRF). Онака како што се замислени, овие сили кои се веќе оперативни, претставуваат сила на брза реакција од 20 000 луѓе, подготвени за борба и способни да се употребат од пет до триесет дена и поддржувани во период од триесет дена. Секоја NRF е во состојба да земе форма на една интерармиска екипа, со големина на сувоземните сили од една бригада, со воздушни ресурси и со капацитети на команда и контрола за да може да поддржат до 200 излези дневно. За да можат да бидат употребени, овие сили мора да бидат експедициони. Тоа од своја страна бара технолошки промени на ниво на способностите на воздушниот транспорт и иновации на нивото на ефективите, кои мораат да бидат составени од војници и авијатичари способни да бидат ангажирани вон нивните национални граници.

10. 2. 3. Ефектите на трансформацијата

Независно што НАТО се соочува со императивот на трансформацијата уште од времето на распаѓањето на Варшавскиот договор, терминот **трансформација** во рамките на Алијансата се актуелизира во последните неколку години. Во поблиската историја, Robert G. Bell, поранешен помошник на генералниот секретар при Одделот на НАТО за поддршка на одбраната (1999-2003) набројува неколку термини како „адаптација“, „еволуција“, „реформа“, за конечно да го употреби вистинскиот израз трансформација. Првата успешна трансформација на Алијансата по студената војна според овој експерт е одлуката на НАТО да ја нападне државата (Југославија) која претходно не ја нападна територијата на НАТО, односно не предизвика автоматско активирање на чл. 5, туку со своето

однесување во Хрватска, БиХ и конечно Косово ја испровоцира интервенцијата на Алијансата.

Денес не постои само една агенда на трансформацијата на НАТО, туку најмалку три кои се наоѓаат во заемна корелација и тоа:

Агендата од Прага, иницирана од страна на поранешниот генерален секретар Лорд George Robertson како одговор на лекциите научени на Косово и оние од 11 септември 2001. Прашката агенда е фокализирана кон промени во доменот на **капацитетите, мисиите и структурите**.

Агендата од Норфолк од 2004 иницирана од страна на сегашниот генерален секретар Јап де Хоп Шефер, која претставува еден вид одговор на лекциите научени во Авганистан, кои се фокализираат врз **планирањето на одбраната, создавањето на силите и заедничко финансирање**.

Агенда од Минхен, иницирана од страна на германскиот канцелар Шредер како одговор на лекциите научени од ирачката криза, а која се фокализира врз промените во однос на улогата на НАТО, врз кого се апелира да создаде една експертска група за стратешки консултации и донесување на вистински трансатлантски одлуки.

Да ги разгледаме посебно секоја од овие три агенди на трансформација:

10. 2. 3. 1. Агендата Прага 2002

Во 1999 г. воздушната кампања на НАТО против Југославија, испровоцирана поради етничкото чистење на Косово, ги истакнува слабостите и фрактурата меѓу САД и останатите сојузници. Според статистиките, 90% од наведуваната прецизна муниција (munitions guidees) била лансирана од страна на американските ловци и бомбардери, додека останатите сојузници не биле во состојба да ја обезбедат безбедносната комуникација воздух-воздух. САД воедно ефектуирале 90% од набљудувањето земја-воздух и 80% од воздушното снабдување на авионите со гориво.

Алармиран од страна на опишаните слабости, Лорд Робертсон ја искажува својата славна порака за трите основни приоритети на НАТО: **капацитети, капацитети, капацитети.**

Сè уште не беа смирени впечатоците од Косово, а веќе со атентатите од 11 септември, стратешкиот пејсаж на Алијансата повторно се вознемири. По активирањето на чл. 5 набргу беа испратени AWACS-ите на НАТО да патролираат врз американските градови. На состанокот на министрите во Рејкјавик во 2002 г., НАТО се зафаќа со планирање на организациските промени и јакнење на сопствените капацитети. Овие иницијативи ќе бидат потврдени на Самитот во Прага исто како и создавањето на NRF, реструктуирање на стратешките команди и интензивирање на програмите на модернизација во рамките на Капацитетниот ангажман од Прага (Prague Capabilities Commitment). Згора на ова, Алијансата ќе ги покани седумте нови членки да ѝ пристапат на Алијансата кои од своја страна прифатија да се придружат кон неопходните реформи на структурата и процедурите со цел да се постигне хармоничното функционирање на Алијансата со 26 членки.⁸⁰

10. 2. 3. 2. Агенда Norfolk

За време на еден состанок на Сојузничката команда Трансформација во април 2004 г., генералниот секретар Шефер ја иницира дебатата за „Агендата Норфолк“. Можните промени во аранжманите кои се однесуваат на **планирањето на одбраната, конституирањето на силите и заедничкото финансирање**, според Шефер „биле неопходни за да се коригира лошата врска меѓу повторуваните амбициозни декларации, од една, и неопходноста да се хомогенизираат силите на теренот, од друга страна, како и конституирањето на силите кои повеќе не функционираат“. Разочаран од постојаното „упорно молење“ на сојузниците-членки

⁸⁰ . (The Prague Summit and NATO's transformation, Brussels: NATO public diplomacy division, E –mail: natodoc@hq.nato.int)

да се избори за еден хеликоптер или единица за поддршка.⁸¹ во говорот од октомври 2004 г. Шефер истакнува: „... во најмала рака кога Сојузниците ќе бидат во состојба и ќе пожелат да ги употребат сопствените сили за мисии на НАТО, постојано Дамокловиот меч ќе виси над нашите операции и иднината на НАТО"

Во рамките на „Агендата од Норфолк“, НАТО во ноември 2004 г. ја свика првата конференција за „Конституирање на глобалните сили“ со цел да ги галванизира ангажирањата на разните држави и ротации на NRF со нивните ангажмани кон операциите за реакција кон кризите во Авганистан, БиХ и Косово. Дискусиите во рамките на Извршната работна група за прашањето на подобрување на предвидувањата на националните придонеси кон силите на НАТО беа интензивирани. Претседателот на Воениот комитет, генерал Harald Kujaat, го објави извештајот наречен Целосен пристап кој имаше за цел да даде едно воено видување на најдобриот оперативен начин за рационализирање на дисциплините на одбраната, на разузнавањето и на планирањето на ресурсите.

Останатите опции за конституирање на силите искористени во рамките на Агендата Норфолк опфаќаат: прифаќање на опциите на оперативната планификација и појаснување на желбата на сојузниците да придонесат кон специфичните капацитети, пред Алијансата политички да се ангажира во некоја криза или конфликт, елаборирање на подобри цели во поглед на интероперативноста...

Во доменот на реформата на заедничкото финансирање, за што стана збор и на Конференцијата на МО на НАТО во Берлин во септември 2005 г., генералниот секретар се заложил за отпочнување на дискусиите по прашањето на порастот на заедничките воени буџети во рамките на Инвестиционата програма на НАТО во служба на безбедноста (NSIP) и Воениот буџет. Основната цел е нивно зголемување заради достигнуање

⁸¹ бидејќи засега НАТО нема сопствена воздушна или сувоземна инфраструктура, транспорт и оружје, тие се во сопственост на националните армии

поголема оперативност при ангажирањето на силите на Алијансата, интегрирање на финансирањето во националните одбранбени буџети и ефектуирање на групирањето и на буџетите слично на она што се прави за AWACS-ите на НАТО. На споменатиот министерски состанок во Берлин, одржан на 14 септември 2005., Алијансата беше сè уште далеку од консензус. Генералниот секретар за прв пат ја истакна можноста сојузниците да се снабдат со заеднички авиони и транспортни бродови, хеликоптери и воздушни цистерни за гориво на авионите на НАТО. Според МО на Франција, Мишел Алио Мари (Michel Alliot Marie), тоа нема да биде толку едноставно: „некои држави настојуваат да го достигнеме заедничкото финансирање. Јас искажав резерви кон таквите идеи. Она што ние не сакаме тоа е генерализацијата на заедничките финансирања. Тоа може да ги демотивира државите што ги ставаат на располагање своите сили и ги финансираат.“ Таквите резерви ги поделиле и нејзиниот германски (Peter Struck) и британски колега (John Reid).⁸²

10. 2. 3. 3. Агенда Минхен

На Самитот на шефовите на државите и владите на НАТО што се одржа во Брисел во февруари 2004 г., кој патем беше самит на кој за прв пат вон САД се појави претседателот Буш по добивањето на вториот претседателски мандат, заедничка одлука на највисокото тело на Алијансата беше „јакнење на улогата на НАТО како место на стратешка и политичка консултација и координација меѓу сојузниците, со паралелното афирмирање на Алијансата како суштинска инстанца за безбедносни консултации меѓу Европа и Северна Америка.в Оваа иницијатива претставуваше епилог на кусата, но интензивна дебата која настана по пишаната интервенција на Gerhard Schröder искажана од страна на неговиот МО Peter Struck за време на Конференцијата во Минхен за Европската безбедносна политика. Во таа прилика, како што претходно е истакнато, канцеларот констатира дека

⁸² Според Агенцијата Франс Прес 14. 09. 2005, НАТО, Main news, Service de presse de l'OTAN

„НАТО престанал да биде главното место на кое трансатлантските партнери дискутираат и ја координираат нивната стратегија.в

Искажаните критики беа протолкувани на многу контроверзен начин. Од една страна, германските водечки политичари настојуваа да докажат дека Шредер добронамерно сакал да укаже на слабостите на НАТО со цел што побргу истите да бидат надминати. Од друга страна, одговорните на НАТО и на САД истакнаа дека треба да се прави разлика меѓу сугестиите кои се истакнуваат во кулоарите и отворената критика што ја искажал германскиот канцелар. * (*Во својата изјава Шредер отворено се запрашува за логиката на досегашните трансформации иницирани во Прага и Норфолк. Доколку Алијансата не е способна да функционира како едно вистинско партнерство во моментите кога донесува стратешки одлуки пред отпочнувањето на конфликтот, тогаш таа губи од својата полезност. Всушност тој не се солидаризира само со дилемата на Charles de Gaulle и неговата историска реченица „за што служи планирањето, кога средствата кои треба да бидат составен дел на тоа планирање се отсутни?“, туку ipso facto се реферира и на искажаните фрустрации на генералниот секретар Шефер и останатите европски лидери, во однос на квалитетот на политичкиот дијалог во НАТО, истакнува Robert Bell - "Transformation de l'OTAN: resultat", Revu de l'OTAN, Специјално издание, Пролет 2005.

Претседателот Буш застапа зад толкувањата на Шредер и тоа го изрази на пресот за време на Самитот во Брисел. „Јас ги интерпретирам неговите коментари како израз на неговата желба да го види НАТО посposобен и да претставува место каде ќе се одвива конструктивниот стратешки дијалог.в

Реалноста на Алијансата покажува дека таа е квалификувана од страна на нејзините лидери како „најактивна од кога било“, „тоа е алијанса со најголем успех во поновата историја на човештвото“. НАТО успеа да го зголеми бројот на членките, а со оглед на новите аспиранти и натаму ќе се шири, успеа да ја реорганизира командната структура и организацијата на главните штабови, да ги зголеми операциите и оперативниот дофат и да

регистрира прогрес во модернизацијата на својот капацитетен инвентар со цел да се соочи со новите закани и предизвици за безбедноста.

Нема сомнение дека и натаму остануваат сомневањата од неуспехот за кои зборуваа Шредер и Шефер. Сепак извесно е дека и покрај тоа, НАТО ќе успее да се докаже како досега. Едноставно таа претставува неопходна безбедносна алијанса за трансатлантската заедница и должна е да успее и до крај да ги изведе своите три агенди на трансформација - Прага, Норфолк и Минхен.

11. Трансформација на ESDP (Европската безбедносна и одбранбена политика)

„Реалноста на државите на ЕУ е дека сите тие се трудат да го одржат нивото на нивното ангажирање, но истовремено никој не е подготвен да се зафати со новите задачи. Фрапантно е да се констатира дека Европа поседува повеќе од 2 милиони луѓе и жени под униформа, но едвај успева да ангажира 5% од овие сили. Ние сите знаеме дека вистинскиот пристап е оној кој се содржи во заедничката имплементација на нашите извори, поделба на задачите и специјализација“, истакнал ВП на ЕУ за заедничка надворешна и безбедносна политика Хавиер Солана на состанокот во Берлин на 11.10.05. (Le Monde 15.10.05). Во споредба со САД (387 милијарди евра годишно) Европејците трошат значително помалку за одбраната (187 милијарди евра годишно). Освен тоа, европскиот воен буџет е погрешно насочуван и трошен, со оглед дека и од овие 187 млрд. евра би требало да се генерираат поголеми резултати и поефикасна оперативност. Извесно е дека ЕУ нема намера да стане „светски жандарм“, но таа одвојува просечно 1,9% од БНП наспроти 3,4% од БНП на САД.

Слабостите на одбраната на Европејците се познати: стратешки транспорт, снабдување на авионите со гориво во текот на летањето, прецизна муниција, командни системи и комуникација, специјални сили, борбени хеликоптери.

Соочени со критиките, Европејците иницираа при Европската агенција за одбрана една ad hoc група која треба да ги истражува најдобрите решенија за надминување на слабостите на европската одбрана, особено во доменот на снабдувањето на борбените авиони во лет со гориво. Агенцијата за одбрана не би направила ништо доколку не постои волјата да се премине на анализа на одлуките, од одлуките на инвестирањето, од инвестирањето на имплементацијата на вистинските капацитети..., забележува Хавиер Солана.

Евидентно е дека Европа повторно е соочена со серија суштински прашања кои би можеле да ги сведеме на следниот заеднички именител: **како, зошто и кога, до една трансформирана безбедносна и одбранбена политика?**

11. 1. Парадокси

Алијансата е посветена на зајакнување на европскиот столб преку развој на ефикасен Европски безбедносен и одбранбен идентитет (European Security and Defence Identity), кој би одговорил на европските барања и во исто време би придонел кон безбедноста на Алијансата. На Самитот на Алијансата во Вашингтон во април 1999 г., беа поставени основите за натамошниот развој на ESDI. Најважна одлука која им се дозволува на Европејците потврдување на сопствениот идентитет и самостојност е можноста за автономна акција на ЕУ, за да може да одлучува и да одобрува воени акции онаму каде што Алијансата не е вклучена. Односите со Алијансата се регулирани со договорите од Берлин 1996.⁸³

Во рамките на Концептот за безбедност, претставен од страна на Javier Solana пред шефовите на државите и владите на Европскиот совет во Солун 2003, трите стратешки цели на Алијансата се: јакнење на меѓународниот систем, одговор кон новите закани и проширување на безбедносната зона околу Европа. „Нашата цел мора да биде промоцијата на исток од ЕУ и кон границите на медитеранскиот басен, создавање на еден лак од држави кои се добро управувани, со кои ние би можеле да имаме блиски односи фундирани врз соработката.“

Меѓутоа, надворешната политика на ЕУ е многу покомплексен феномен за разбирање со оглед дека принципот на супранационалност не е прифатен во Унијата. Често кога се зборува за надворешната политика на Европската унија се употребуваат најразновидни квалификации. Според мислењето на

⁸³ Подетално околу ESDI "Прирачник за НАТО" Office of informations and Press, NATO, Brussels, 2001, стр. 107

Nicole Gnesotto, директор на Institute for Security Studies на ЕУ⁸⁴ „постојат три парадокси кои го дефинираат ставот на ЕУ кон надворешниот свет.в Првиот парадокс е типичен продукт на модернизмот на постстудената војна. Со ретки исклучоци, за Европејците е многу полесно да се сложат околу анализата на надворешните кризи отколку врз анализа на американската политика.⁸⁵ Тероризмот останува школски пример за таквото толкување. По 11 септември 2001, членките на Унијата мораа да се адаптираат на новите опасности, но и на новата Америка која излезе од шокот на атентатите. Тероризмот на извесен начин влијаеше во насока на европската интеграција: заеднички мандат за апсење, финансиска и полициска соработка, систем на аларм на Комисијата, сè до достигнување консензус во рамките на Конвенцијата да се впише и клаузулата за заемната помош во случај на терористички напад против една држава-членка. Наспроти тоа, по покажаната солидарност со жртвите од 11.09., кога треба да се пристапи кон обврските на адаптацијата што произлегуваат од новите стратешки приоритети на САД,⁸⁶ односно избивањето на ирачката криза доаѓа до длабоко нарушување и поделба меѓу Европејците на оние **што се за војна** и оние **што се за мир**.

Вториот парадокс е потрадиционален. Доколку Европејците релативно лесно доаѓаат до една речиси заедничка визија за настаните во светот, тие се делат кога е во прашање улогата на ЕУ кон тие настани. Тоа се толкува преку фактот што таа улога е во функција на типот на односите што секој сака да го изгради со САД на билатерално ниво или во рамките на НАТО.

Конечно, последниот е речиси перманентен. Американската политика ги дели, но секој ризик од посериозна криза или расцеп со САД, ги измирува Европејците врз нова основа. Пред ирачката криза, поставувањето на прашањето на европскиот стратешки концепт беше набљудувано како утопија. По интервенцијата на

⁸⁴ Тромесечник објавен од страна на ISS, Br. 8 /Октомври 2003

⁸⁵ “Old and New Europe“ Yuri Fedorov, Redaings in European Security, Volum 2, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2004, 154.

⁸⁶ осовината на лошото, превентивни удари, исклучивост

САД во Ирак, сите 25 држави се наоѓаат крајно вовлечени во утврдувањето на заедничката визија кон заканите и пред сè кон изградбата на заедничката стратегија за да се одговори на тие предизвици. За да се реализира таквото спектакуларно лизгање, од непостоењето до афирмацијата на стратегијата на ЕУ, беше неопходен цел еден шок и тежина на сценариото на радикалното разидување меѓу Европа и САД и меѓу самите Европејци.⁸⁷

11. 2. Безбедносната политика на ЕУ: меѓу заедништвото и партикуларизмот

Европа повторно е соочена со бројни егзистенцијалните прашања: Како да се продлабочи процесот на интеграција без да се ограничи нејзината надворешна акција. Како да се изнајде една покохерентна позиција за да се добијат поопипливи резултати во доменот на надворешната политика. Како да се снајде политиката на одбрана и безбедност по неуспешните референдуми во Франција и Холандија? Дали не постои една опасност Европа преокупирана со себе да го маргинализира мошне кршливото меѓународно опкружување?

Независно од таквата состојба, европскиот проект ја снабдува основата на безбедносната димензија на континентот. Згора на тоа, беа реализирани енормни напредоци во доменот на безбедноста и одбраната од настанокот на ESDP иницирана по состанокот во Saint-Malo во 1998 меѓу претседателот Ширак и премиерот Блер.⁸⁸

И покрај разидувањата околу Ирак, ESDP прогресираше многу поинтензивно по заедничката Декларација на НАТО-ЕУ кон крајот на 2002 г. отколку во изминатите 4 години. Набргу ЕУ ја лансира својата прва операција за одржување на мирот Сојузничка хармонија - Allied Harmony (11 Март 2003) и првите полициски

⁸⁷ Stanley R. Sloan" The United States, NATO and the EU's New Defense Role: Re-Negotiating the Washington Treaty? Connections, The quarterly Journal Garmisch-Partenkirchen, Germany, Vol 1, N. 1 pfpcconsortium@marshalcenter.org

⁸⁸ Подетално –Maartje Rutten" De Saint-Malo a Nice: Les textes fondateurs de la defence europeenne, Paris: Institut d'Etude de Securite, Cahiers de Chaillot – N. 47, Maj 2001

мисии во РМ-Проксима. На тој начин беше создадена и можноста за преземање на мандатот на СФОР во БиХ кон крајот на 2004 г.⁸⁹

Конечно тоа е година во која ЕУ за прв пат ефектуира една автономна воена операција во Европа, во Африка, односно во Демократска Република Конго.

Во доменот на разузнавањето и војната против тероризмот, беа направени нови заеднички акции. Прашањето на непролиферацијата на масовното оружје влијаеше врз ЕУ да ја усвои Акционата рамка преку која се охрабрува на политичко ниво прифаќањето на универзалните инструменти во битката против ширењето на оружјата за масовна деструкција,⁹⁰ како и пресиите за јакнење на режимите на непролиферација и иницирајќи еден координиран напор без преседан кон Иран. Европската стратегија за безбедност официјално беше усвоена од страна на Советот на ЕУ во декември 2003. Во овој историски документ ЕУ утврдува една рамка на надворешната политика која се темели врз мултилатерализмот и превентивното ангажирање со цел да придонесе кон стабилноста и просперитетот на своите соседи.

Покажаниот оптимизам не значеше дека одвреме-навреме не се манифестираат видливи ограничувања и недоразбирања меѓу европските сојузници на Унијата, како и меѓу нив со оние од другата страна на Атлантикот.

Реалистичкиот пристап кон новите безбедносни предизвици покажа дека најчесто терористичките напади повеќе се објект на национални отколку на меѓународни одговори.⁹¹ Во периодот на кризата токму државите-нации, а не меѓународните институции стануваат главни носечки актери. Згора на тоа, поделбите околу интервенцијата во Ирак, потоа застрашувањата околу можноста за создавање на автономниот воен европски штаб во Тервурен по одржувањето на четворотворниот **Чоколаден самит**, што од САД

⁸⁹ The Berlin-plus agreement, види во Report of an independent Task Force" European defence – a proposal for White Paper Paris: Institut for Security Studies, 2004, Chair: Nicol Gnesotto p. 56

⁹⁰ BTWC, CAC, Protocole de Geneve, TNP, CTB, додатните протоколи и договорите за гаранција на AIEA, CPPNM

⁹¹ примерот на Авганистан, атентатите во Мадрид и Лондон

беше протолкувано како обид за создавање на конкурентска мултилатерална сила на НАТО од страна на четирите европски сојузници (Франција, Германија, Луксембург и Белгија), длабоката недоверба меѓу извесни членки на ЕУ и заложничката психологија во однос на меѓународните институции кои ги бранат националните интереси на членките, како и други реторични теми, продолжија да фрлаат сенка врз целокупната заедничка надворешна политика на Унијата.⁹² На втор план, во доменот на координацијата на странската политика, големите европски сили (погрешно) ја задржуваат решеноста и илузијата да реагираат сами. Од друга страна малите држави таквата стратегија ѝ ја отстапуваат на ЕУ, но без да ја снабдат со неопходните ресурси кои се неопходни за новите одговорности. Еврократите како Jean-Yves Haine "Les Etats Unis ont il besoin d'allies?", (Paris: Payot, 2004) ја оправдува мисијата на Министерот за надворешни работи на ЕУ Солана за „неопходноста од заеднички пристап кон надворешниот свет, односно поголемиот број членки настојуваат да развијат нивни партикуларистички односи со Вашингтон и со останатите големи центри, дури и кога се свесни дека тоа е на штета на заедништвото на ЕУ.в

На трето место, по проширувањето на Унијата, дел од „заледените“ кризи како Молдавија или Кавказ, се пласираа во непосредното соседство на ЕУ. Од своја страна, ЕУ ја покажа способноста да раководи со кризите, како што беше тоа случајот со Украина со помош на Литванија и Полска, но останатите региони сè уште се вон дострелот на безбедносната политика на ЕУ. Тоа во некоја димензија е присутно и на Балканот каде ЕУ е ангажирана повеќе од десет години. Особено е видлива состојбата на Косово, каде изнаоѓањето на долгорочната солучија бара

⁹² Подетално: Nicole Gnesoto: *L'Union et l'Alliance: les dilemmes de la defence europeenne*" Paris: IFRI, 1996); Francois Heisbourg "Readings in European Security", London: ISS, Brussels: CEPS, 2004; Robert Kagan "Paradis & Power, America and Europe in the New World: London: Atlantic Books, 2003

посебно ангажирање на Унијата. Инаку таа самата сè уште не е подготвена да раководи со кризата на Косово.⁹³

Конечно, ЕУ е често развлечена во дискурсите за големите принципи, но отсутна во моментот кога треба да се реагира. Дури и кога државите кога успеваат да се договорат за заедничкото настапување, тие се неспособни да добијат конкретни резултати, како што тоа впрочем го покажуваат дипломатскиот неуспех околу Кипар, постојниот хаос во Конго, доцнењето со интервенцијата во Дарфур и пасивноста во израелско-палестинскиот конфликт.

11. 3 Ограничениот стратешки диспозитив на ЕУ

Објективниот неуспех на постмодерна Европа е резултат на нејзината неспособност да ја реформира структурата на одбраната, со право констатира Jean Yves Haine.⁹⁴ Во разрешувањето на кризите, ЕУ се врти кон дипломатијата и превентивното ангажирање, односно меѓународните институции наместо кон сопствените акциони капацитети. Глобално гледано, ЕУ е насочена кон постојниот status quo, повикување на меѓународното право и етика. „Ние сме, пред сè, една морална сила“, истакнува претседателот на Комисијата на ЕУ Jose Manuel Barroso. Но дали е тоа доволно за да се решаваат кризи, во услови кога САД ја покажаа ефикасноста во раководењето на кризите преку употребата на робусните сили. Нема сомнение дека на ESDP ѝ недостасуваат капацитети. Иницијалната цел утврдена уште во 1999 година за време на средбата на Европскиот совет во Хелсинки за создавање на 60 000 војници кои би можеле да интервенираат за 60 дена не е достигната ниту 6 години подоцна во 2005 г. За ова сведочи и апелот на генералите Ралстон и Науман за подобрување на воените капацитети на ЕУ: „доколку Европа не успее силно да ги подобри своите потенцијали на колективната одбрана, таа нема

⁹³ What status for Kosovo? Chaillot Papers N. 50, Oktober 2001, Dana H. Allin, Franz-Lothar, Marta Dassu, Tim Judah, Jacques Rupnik, edited by Dimitrios Triantaphyllou; Paris: Institute for Security Studies

⁹⁴ Une PESD transforme? NATO Review, special ed. Spring 2005, p. 26

повеќе да биде во состојба да им се спротивстави на терористичките закани“.⁹⁵ Навистина, Европејците ја истакнуваат олеснителната околност што во изминатиот период ЕУ, како никогаш досега, испрати значајни сили во рамките на националните мисии предводени од страна на НАТО, ООН и самата Европска унија, но крајно време е да се проследи програмот на модернизацијата што во овој миг го анимира НАТО. Како додатно отежнувачки околности за реализацијата на Хелсиншката цел беше и фактот што идејата не беше доволно разработена, туку на масата едноставно беше испорачана квантитативната бројка врз основа на лекциите научени во Босна и Херцеговина. Воедно, заради бројните ангажмани, мотивираноста почна да исчезнува.

Свесни за овие слабости, повеќе иницијативи беа преземени во рамките на ESDP. Пред сè, беше создадена Европската агенција за одбрана со цел да ги поддржи државите да ги подобрат европските одбранбени капацитети во управувањето со кризите. Потоа, преку европскиот Устав беше признаен принципот на постојната структурна соработка во одбраната. Критериумите на таа соработка сè уште се само на хартија, но истите предвидуваат бројни обврски од страна на членките, како што се: адекватно ниво на трошоци за одбраната, конкретни мерки за јакнење на интероперативноста, флексибилноста, расположливоста и капацитетите за употреба на силите. Конечно, ЕУ во ноември 2004 г. го прифати концептот за Борбени групи, што е резултат на искуствата од операцијата Артемис во 2003 во Д Р Конго. Концептот на Борбените групи се состои во капацитетот на интервенирање и брзо повлекување, а целта е воспоставување на поредокот во односната држава (пред сè, во Африка). Државите членки на ЕУ се ангажираа да изготват тринаесет од овие Борбени групи до 2007 г. Девет од нив ќе бидат мултинационални, додека Норвешка, која не е членка на ЕУ, исто така ќе изготви сопствен контингент. Од своја страна, францускиот МО, Мишел Алио-Мари, им предлага на МО на ЕУ три столба во институционалната

⁹⁵ Generals Ralston and Naumann call on europeans to improve capabilities - with support of Javier Solana, Nick Witney and Jaap de Hoop Scheffer - Atlantic News, 12. 10. 05. Brtuxelles

изградба на европската одбрана и тоа: операции, истражувања и капацитети, каде Европската агенција за одбрана има централно место и обука, каде значајно место му се придава на College europeen de defence et de securite. (Le Figaro, 13.10.05)

11. 4. Трансформација на силите

Трансформацијата на европските сили отпочна пред извесно време и без координација, како што инаку тоа е вообичаено. Така беше и во САД. Таму одлуката за големите промени во армијата ги покажа слабостите и предностите на тоа решение. Планот на државниот секретар Donald Rumsfeld да ги создаде лесните мобилни и технолошки софистицирани американски сили дојде до израз во кризите во Авганистан и во Ирак. Евидентно е дека во двата случаи борбените капацитети на силите беа импресивни, што се виде и на терен, но истата констатација не важи за постконфликтните сили за стабилизација кои покажаа многу слабости.

Најголемиот број иницијативи на ЕУ во доменот на ESDP (European Security and Defence Policy), меѓу кои цивилните ангажмани и иницијативата за жандармеријата, се фокализираат врз фазата на постстабилизацијата. И доколку се анализираат мисиите во кои се ангажирани европските мировни сили, може да се констатира дека тие успешно се соочија со предизвиците само благодарение на робусните акции на сила. На Балканот тешко дека ќе се воспоставеше мирот без интервенцијата на Алијансата.

Во овој миг според сфаќањата на Европејците, трансформацијата подразбира две работи. Првото се однесува на расчистувањето со досегашната стратешка култура на одбраната на територијата (искуства од БиХ) и надминување на системот на регрутирање. Вториот аспект на трансформацијата се состои во процесот на воведување техники на модерна војна во рамките на европските сили. Членките на ЕУ мораат да ја забрзаат модернизацијата на нивните капацитети со цел да се во состојба да ги конфронтираат непријателите согласно со општоприфатените

критериуми на најразвиените држави. Таквите цели на трансформација наметнуваат неколку обврски за членките на ЕУ: помалите држави на Унијата би било попродуктивно да се специјализираат доколку сакаат да ги модернизираат своите сили. Соработката со НАТО останува и натаму најзначајниот елемент на односите меѓу сојузниците. Во оваа насока, Силите на реакција на НАТО и Борбените групи НАТО-ЕУ за капацитетите претставуваат основни димензии на трансатлантската соработка.

Во практиката постојат две пречки, и тоа од политичка и од оперативна природа. Онаа од политичка природа се состои во фактот што NRF главно се составени од европски трупи и според тоа разбирливо е што Европејците би сакале да го кажат својот збор околу нивното користење. Европејците сметаат дека НАТО не би требало да се претвори во ексклузивна слугинка на САД. Или поточно, условите на донесување одлуки во НАТО во последните неколку години целосно се изменија. Оперативната пречка произлегува од трансформацијата во насока на зголемувањето на големината на генералните штабови и смалувањето на силите на терен. Новата структура на НАТО со Сојузничката команда Операции во Големиот генерален штаб на сојузничките сили на Европа (SHAPE) во Монс во Белгија и Сојузничката команда Трансформација во Норфолк во Вирџинија (САД), означува дека SHAPE (Монс, Европа) е во центарот на оперативните планирања (OPLAN) на НАТО и ЕУ. Меѓутоа, и покрај импресиите дека караницата околу создавањето на Генералниот автономен штаб на ЕУ е за момент надмината, долгорочно набљудувано, тоа сè уште постои. Експертите сметаат дека што повеќе ќе се трансформираат одбранбено-безбедносните капацитети на ЕУ, толку повеќе ќе се наметнува прашањето за конституирање на автономен генерален штаб на ЕУ.

12. Р. Македонија и Алијансата

Приказната за Македонија и НАТО трае речиси една и пол деценија, почнувајќи од појавувањето на првите активности на нашите интелектуалци во рамките на Асоцијацијата на атлантскиот договор (Atlantic Treaty Association) 1991/2 г., потоа со изгласувањето на резолуцијата на Собранието за пристапување на РМ во Алијансата во 1993 и заклучувањето на договорот за пристапување на РМ кон Партнерството за мир, во ноември 1995 г. Во изминатиот период, РМ најнапред како членка на неформалната Група Вилнус составена од деветте аспиранти утврдени на Вашингтонскиот јубилеен самит од 1999 г. (Албанија, Бугарија, Естонија, Латвија, Литванија, Романија, Словенија, Словачка и Македонија, кон кои во текот на 2001 ќе пристапи и Хрватска), а по приемот на 7-те од 10-те аспиранти, како членка на неформалната регионална трипартитна Јадранска група (Албанија, Хрватска, Македонија) која со САД ја потпиша и Јадранската повелба во Тирана (од страна на МНР на четирите држави: Митрева, Мета, Пицула, Колин Пауел- 2 мај 2003 - The Charter of partnership among Albania, Croatia Macedonia and USA -Skopje: MFA, Мај-June 2004, ed. Idea), по кризната 2001 г. и потпишувањето на Охридскиот договор во 2005-та, се наметнува како лидер меѓу трите аспиранти за прием во Алијансата по следниот круг на проширување. Меѓутоа, приближувањето кон НАТО, односно одржувањето на стабилните аспирантски позиции не е едноставна обврска во услови на неповолното и нестабилно опкружување. Долгогодишната нестабилност на регионот и кризата од 2001 г. што ја донесе државата до работ на меѓуетничка војна, беа значајни пречки во побрзата евроатлантска интеграција на РМ, иако кризата влијаеше на поинтензивните реформи на одбраната. Токму затоа секоја анализа на атлантските интеграции на РМ мора да помине низ анализата на кризата низ која помина државата во 2001 г., односно низ анализата на косовската криза и идниот статус

на Косово како можеен фактор за дестабилизација на РМ. Дали Косово може да ја дестабилизира Македонија? Овие се темите преку кои ќе се обидеме да одговориме на аспирантските позиции на РМ во Алијансата.

12. 1. Од конзумент до поддржувач и творец на стабилноста

Долго време сметана за „оаза на мирот“ во регионот кој ендемски беше театар на големи меѓуетнички судири од распаѓањето на поранешна Југославија, Македонија, „последното домино на југословенската криза“, според зборовите на Francois Leotard, во 2001 г. ја доживеа длабоката меѓуетничка криза, „која ризикуваше да ја однесе државата во амбисот на распаѓањето“, истакна Карл Билд во Писмото до јавноста од 21. 07. 2001. Македонија осцилираше шест месеци меѓу граѓанската војна и мирот и конечно со потпишувањето на Охридскиот договор од 13 Август 2001 и лансирањето на мисијата на НАТО " Essential Harvest" (Суштинска жетва) отпочна мировниот процес точно 15 месеци пред одржувањето на Самитот за проширување на Алијансата во Прага 2002 г. Независно од „македонското чудо“ во кое малку веруваа, лутите непријатели од 2001-та, во септември 2002. седеа во истите пратенички места и создадоа коалициона влада која беше решителна да им пристапи со уште поголем жар на евроатлантските интеграции. Меѓутоа, веќе во овој период се знаеше дека државата која имаше статус на аспирант во рамките на Вилнус - 10 и го исполнуваше својот трет циклус на Годишната национална програма за членство, немаше поголеми изгледи да добие покана за членство, независно од одличните лични врски на претседателот Трајковски со лидерите на Алијансата и пред сè со претседателот Буш. Во овој период РМ на својата територија имаше сили на НАТО кои бдееја врз стабилноста на државата, односно безбедноста на странските набљудувачи. РМ беше конзумент на безбедноста, независно што се солидаризираше со антитерористичката коалиција во Ирак и Авганистан, каде испрати и свој воен контингент. Со интензивирањето на

имплементацијата на Охридскиот договор, привршувањето на процесот на интеграција и стабилизација, како и апликацијата на реформски циклуси на ГНПЧ меѓу 2003/4/5/, особено во доменот на одбраната, државата застана на нозе и повторно силно ја наметна својата НАТО-аспирација. Со својата активна регионална политика материјализирана преку Јадранската повелба, и пред сè со креативниот надворешнополитички однос кон косовското прашање, РМ го прерасна периодот на конзумент на регионалната стабилност и се наметна како поддржувач и творец на стабилноста (во регионот) и извозник на стабилноста и безбедноста преку членувањето во антитерористичките коалиции во Авганистан и во Ирак. Актуелниот амбасадор на САД во НАТО, Викторија Нуланд која во 2001 г. беше заменик на амбасадорот на САД во НАТО, Вешбоу, за време на посетата на ПВРМ Бучковски изјави: „прогресот на РМ е извонреден. Од времето кога бев во НАТО, Македонија беше голем потрошувач на регионалната стабилност. Денес таа е поддржувач и извозник на стабилноста.“

12. 1. 1. Кризата од 2001 г.

Македонските аналитичари мошне малку се занимаваа со анализата на кризата од 2001 г. Тоа делумно го чинеа преку ревиите (меѓу кои се издвојува Macedonian Affairs-MIC) и колумните во дневниот печат, кои се претесни за да изразат повеќедимензионални анализи на една криза, која според некои експерти беше вистинска мала војна. Понекогаш споменатите текстови беа претерано субјективни, политизирани или несериозни, што не резултираше со развој на поголема дебата околу: корените на кризата и револтот на Албанците, дали можеше да се избегне кризата, одговорноста во однесувањето на одредени политички субјекти, постигнатите резултати, улогата на МЗ, можните сценарија, научените лекции во повеќе домени, однесувањето на македонските медиуми...

Во првата половина на 2005, сосема спонтано се разви една епизодна реторика за одговорноста на политичките актери за настаните од 2001г. Притоа, политичките партии во РМ заемно почнаа да си ја префрлаат вината за кризата од 2001г. Без амбиција на ова место да бидат елаборирани напред споменатите прашања, бидејќи секое од нив претставува своевидна тема за посебна научна студија, би развиле една хипотетична теза дека кризата ја предизвикаа поголем број фактори од социјална, економска, политичка, геополитичка, стратешка, меѓународна и друг вид природа. Тоа значи дека неповолната социјална структурата, високата стапка на невработеност, економската беда и сиромаштија, организираниот криминал и корупцијата, затегнатите и конзервирани меѓуетнички односи во РМ, настаните на Косово каде Албанците за прв пат се почувствуваа посупериорни од Србите, регионалната солидарност на Албанците, потрагата по својот граѓански и културен идентитет на Албанците од РМ или индиферентноста на МЗ кон РМ, влијаеја како фактори кои ја симулираа рамката на македонската криза од 2001-та.

Доколку се бараат политички актери кои на одреден начин придонесоа кон изродувањето на кризата во 2001 г. во дадениот регионален и национален контекст, нашето внимание треба да го насочиме пред сè кон внатрешните актери на државата. Во оваа насока можеме да констатираме дека одговорноста солидарно треба да ја поделат сите оние кои владеела со РМ или имаа одредена политичка или општествена моќ од стекнувањето на независноста, независно дали се работи за партиите на власта или опозицијата, односно на мнозинството или на етничките заедници пред сè поради отсуството на нивното чувство за поправедни меѓуетнички односи.

Сепак во „трагањето по возбудливостите за одговорноста“ не смеете да заборавиме една валидна теза на д-р Хенри Кисинџер кога вели дека „... европските демократии во текот на својата историја создале хомогени општества олицетворени преку државите-нации, со напоредно демократско регулирање на статусот на малцинствата од страна на мнозинството.

Мнозинството, односно оној што е посилен е одговорен за демократијата, за статусот на послабиот...“⁹⁶ Во случајот на РМ, според оваа теза, основната одговорност за настаните од 2001, односно за претходниот модел на демократијата треба да ја има мнозинскиот народ, односно оние што владееле со РМ во име на мнозинскиот народ.

Меѓутоа, би било многу симплифицирано доколку целокупната одговорност се префрли врз политичките субјекти. Често заробеници на јавното мислење, политичките партии на мнозинството немаа сила, храброст или поточно разбирање да преземат посериозни правни и политички реформи за да се подобри статусот на етничките заедници. Затоа, меѓуетничките односи практично беа конзервирани и речиси не постоеја, освен на ниво на највисоките политички претставници. Албанците беа присутни единствено во Собранието и во Владата, додека останатиот етнички граѓански корпус коегзистираше со мнозинскиот граѓански корпус на државата и беше отсутен од јавните институции. Зошто таквиот тивок бојкот на Албанците во РМ не им пречеше ниту на власта ниту на албанските политички партии? Во реалноста, РМ во однос на меѓуетничките односи, во недостаток на сопствена концепција го форсираше надминатиот „титов модел“, чија формула беше многу едноставна: дијалог, заемност и договор (со отсуство на доверба) само на ниво на високите политички инстанци (министри, пратеници...), отстапување на слободен простор на албанските лидери заради нивно корумпирање и послушност, индиферентност и ненавлегување во подлабокото албанско милје или стимулирање на мултиетничката синергија, односно еден вид мимикрија на мултиетничката демократија. Кон надворешниот свет нашминканите меѓуетнички односи добиваа само комплименти освен за време на епизодните манифестирани незадоволства на некои албански пратеници во Советот на Европа. Компаративно набљудувано, Албанците во РМ живееја најдобро од сите останати

⁹⁶ од одржаниот говор во Брисел пред ЕАПС, НАС и SHAPE на 04. 11. 05 Хотел Конрад

Албанци во регионот. На Косово долго време владееше тоталитаризмот на Милошевиќ, а во соседна Албанија хаотичната транзиција и криминал, како и наследениот низок животен стандард не овозможуваа видно да се подобрат условите за живеење кај западниот сосед. Згора на тоа, Албанците во РМ беа малцинство, навистина малку поголемо малцинство, но со поголеми политички права отколку, на пример, другите малцинства во регионот. Работите почнаа да се менуваат со заминувањето на Србите од Косово.

Разбирливо, во едно соседно Косово чии лидери и граѓани по заминувањето на српската армија во 1999 г. се чувствуваа еуфорично, како Јапонците по нападот на Перл Харбур во 1941 г. или Виетнамците по Диен Биен Фу во 1955, едновременно настојуваа да им дадат до знаење на своите етнички браќа дека секогаш ќе им возвратат за солидарноста која ја почувствуваа за време на косовската криза. Прелевањето на солидарноста, односно „прелевањето на кризата“ беше само прашање на време. Во почетокот, како што пишува Renaud Girard во париски Фигаро од 05. 03. 2001 „УЧК брзо научи како би можел да ја искористи демилитаризираната зона. Идеолошки албанскиот иредентизам никогаш не се задржа само на територијата на Косово.“ Впрочем, уште во 1998 г. Агим Красниќи, портпаролот на УЧК изјави дека „борбата за националното ослободување на Косово нема да се запре на Косово, туку ќе продолжи кон југот на Црна Гора и Северозападна Македонија.“ Веројатно и дел од командантите на Али Ахмети, како што во септември 2005 изјави Фазли Велиу „биле мотивирани со борбата за територијата во РМ во 2001, но со тек на времето и под притисок на МЗ го смениле тој проект“.

Според проценките на македонските експерти, „оружената побуна на Албанците била долго планирана, иницирана, организирана и извршена, а за тоа имале одредени сознанија и македонските државните безбедносни служби. Клучни елементи во финансирањето биле ќелиите на албанската дијаспора во Европа и во САД, кои јавно ги навестувале нивните политички платформи и

цели“, констатира националниот советник за безбедносни прашања на претседателот на РМ, Стево Пендаровски.⁹⁷ Според истиот извор, разузнавачките служби на неколку европски држави ги известиле македонските власти во 1999 г. околу можното прелевање на кризата од долината на Прешево во Јужна Србија кон Македонија. Поврзаноста на двете кризи ја евоцира и Mihai Carp, претставник на НАТО на Косово, кој заедно со Peter Feith, специјалниот претставник на Генсек Робертсон, учествувал во раководењето со кризата во Јужна Србија.⁹⁸

Во овој период на тешката транзиција, македонското раководство не беше ниту политички ниту воено способно да ја спречи кризата. Коалициониот партнер во власта ДПА немаше доволно авторитет меѓу албанското население за да го убеди да не му подлегне на авторитетот на лидерите на NLA предводени од Али Ахмети. Лидерот на ДПА, Арбен Џафери ќе се задоволи со констатацијата дека „она што неговата партија сакала да го постигне со еволутивен и подолготраен процес, Ахмети решил да го направи со сила и за многу кус период“. Од своја страна, Муса Џафери во Брисел во 2001 истакна дека е „многу разочаран од корумпираноста на албанските партии на власт во РМ“.

Од воен аспект, Националната безбедносна стратегија беше напишана со надминат речник и воопшто не предвидуваше дека внатрешната вооружена побуна и „стабилните меѓуетнички односи“ можат да претставуваат закана за стабилноста на државата. (Ibid. Пендаровски, стр. 53) Согласно таквата ориентација, воените стратегии сметаа дека поголема закана за РМ е класичната воена опасност од страна на друга држава, со што најголем акцент се ставаше врз фронталното статичко дејствување со тешкото оружје, наместо на малата мобилна и антигерилска способност. И додека другите аспиранти за НАТО се ослободуваа од тенковите (Т-55), РМ со голема радост ја прими неочекуваната понуда-подарок од соседна Бугарија. Во овој период сите класични воени стратегии на РМ израснати и формирани во комунизмот и

⁹⁷ Conflict -2001: Lessons Learned? Macedonian affairs, Skopje: MIC., Vol. IV, Br. 6/7 2002, 51-70 стр.

⁹⁸ Revenir de loin, Bruxelles: NATO review, Hiver 2002

ЈНА со одушевување ги прифатија бугарските тенкови. Во воените операции употребата на несоодветното тешко оружје (тенкови, артилерија, хеликоптери, авиони) единствено предизвика голема деструкција, револт меѓу албанското население, кое во почетокот сепак не беше целосно за воените акции на НЛА, но и незадоволство на МЗ и НАТО експертите. Особена жестока беше реакцијата на заменикот на помошникот на Генсек за политички прашања во НАТО, Даниел Спекард, околу непропорционалната употреба на оружјето и непотребниот натамошен увоз на тешко оружје (особено тенковите Т-72; околу ова прашање особено беше остра реакцијата на европскиот комесар Chris Patten, кој истакна „тешко е да се дојде до мирот кога една сиромашна држава со ограничени ресурси, купува бомби и ракети од Украина“. За тогашното македонско раководство, скапата инвестиција во набавката на тенковите Т-72 и борбените МИГ-ови, всушност беше ефектуирана во полниот ек на кризата под притисок на стравот од општата ескалација. Иако во политичките и во воените кругови на РМ досега мошне малку се има дискутирано на оваа тема, се добива впечаток дека тешкото оружје било набавено повеќе заради политички и психолошки ефект отколку поради стратешко-тактичките потреби на АРМ. Кога во овој момент би се изделила толкава сума средства, домашните воени стратегии веројатно повеќе би се решиле за набавка на помали или поголеми транспортни и борбени хеликоптери отколку за тенковите Т-72, кои се помалку оперативни во македонското поднебје, независно од нивниот висок техничко-оперативен капацитет.

Останатите слабости на македонската страна беа раздвоените команди и недоволната координираност на раководењето со специјалните професионални сили (350), односно синергијата меѓу Македонските безбедносни сили и армијата, натамошното отсуство на кохерентен воен и политички концепт, неспособна еднонационална полиција, непланско делење на оружјето на неорганизираното население во кризните региони, необично брзото унапредување на полициските генерали итн.

Меѓутоа, длабочината на конфликтот покажа дека оваа криза не можеше да се реши по воен пат. За време на посетата на РМ на 26. 03. 01. и Генсек Робертсон и ВПНПЕУ Солана се zaloжија за „политичка и демократска солуција на кризата и дијалог“. Истата констатација ја потврдија и МНР на ЕУ на состанокот во Луксембург од 25. 06. 01. „Албанците и Македонците мораат да отстапат од насилствата и да го прифатат дијалогот кој мора да резултира со реформи“, истакна францускиот МНР Hubert Vedrin.⁹⁹ Притоа, кога се споменувахе дијалогот се мислеше на реформи и дијалог со албанските политички партии, а не со бунтовниците и со Али Ахмети.

На почетокот на јули 2001, претседателот Трајковски изјавува дека ја иницирал програмата и планот за разрешување на кризата која се темели врз два принципа: долгорочна стабилност и достоинство за сите граѓани на РМ. Во првата декада на август 2001, кога интензивно се водат преговорите во Охрид, загинувањето на македонските војници кај Карпалак значително го загрозуваат мировниот процес. Македонија осцилира меѓу војната и мирот. Потпишувањето на Охридскиот договор од 13.08.2001 г. овозможува пристигање на силите на НАТО, чија прва задача е разоружувањето.

12. 1. 2. Раководење со кризата

Веднаш по избувнувањето на кризата во РМ, Евроатлантскиот совет на Алијансата „силно ја поддржа мултиетничката Влада на РМ и ѝ даде отворена поддршка за соочување со предизвиците кои се резултат на екстремистичките групи чии насилни активности целосно ги осуди“.¹⁰⁰ Воедно, од своја страна, Алијансата вети дека „КФОР ќе ја зајакне контролата на границите на Косово кон РМ, ќе ја подобри соработката и воената координација, како и размената на воените информации.“

⁹⁹ (Liberation: " L'Unino europeenne au chevet de la Macedoine", Paris, 26. 06, 01)

¹⁰⁰ Statement by Secretary General on the situation in RM

НАТО реши да го испрати амбасадорот Ханс -Јоерг Еифф како прв амбасадор на Алијансата во една држава.

Кризата во РМ изби во почетокот на 2001 г., неколку месеци по избувнувањето на кризата во Југозападна Србија. За експертите на НАТО меѓу овие две кризи постоеше извесен link sage. Споменатите две кризи имаа бројни заеднички нешта, но онаа во Македонија беше специфична и неочекувана: таа само ја откри големата инверзија на лесниот оптимизам која владееше дотогаш во РМ.

Во мај 2001, станува сè поевидентно дека спиралата на конфликтот бега од контролата на македонските безбедносни сили. Ширината и интензитетот на конфликтите најавуваат дека кризата во земјата може лесно да дегенерира во граѓанска војна со големи консеквенци кон државата и дестабилизација на регионот. Стабилноста и безбедноста на РМ беа толку продлабочени што изгледаше неможно да се најде друга солучија освен воен конфликт, граѓанска војна и автодеструкција, од една, или компромисен мир, од друга страна. Македонските коалициони власти на чело со претседателот Трајковски, НАТО, ЕУ и ОБСЕ ги здружија напорите за да создадат неопходни услови за изнаоѓање на мирот и просперитетот во државата. МЗ и РМ презедоа серија реформи и мерки на доверба со цел да ги поддржат политичките договори и да го зацврстат мирот. Благодарение на искуството во раководењето со кризата во Југозападна Србија, МЗ и РМ се ангажираат да пронајдат политичка солучија на кризата. Според експертите на Алијансата, за разлика од кризите во БиХ и на Косово, мисијата на МЗ во РМ во принцип беше од политичка природа, со оглед дека се работеше за држава -партнер и аспирант за членството во НАТО, односно за држава која мораше да го сочува сопствениот суверенитет и територијален интегритет. Токму затоа и акциите на Алијансата и другите меѓународни институции можеа да бидат реализирани единствено со помош и целосна соработка на претседателот на државата и широката коалициона Влада. На 14 јуни 2001, претседателот Трајковски ја повикува Алијансата воено да се ангажира во разоружување на

бунтовниците. Воедно, САД и ЕУ ги испраќаат нивните емисари Џемс Пердју и Франсоа Леотар, со цел да го олеснат дијалогот и да ги хармонизираат разговорите меѓу разните политички субјекти во државата. Раководењето на кризата на терен му беше доверена на Питер Фејт, холандски дипломат кој го поседуваше неопходниот прагматизам, но и флексибилноста за специфичната задача на Балканот. И, како што истакнува Михаи Карп, „летечката дипломатија“ на Фејт и на неговиот мал мешовит НАТО-ЕУ тим успеа да воспостави постојана комуникација и контрола на оружените групи. По повеќе инциденти и кризни состојби, беше постигнат договор за „прекин на огнот“ и завојуваните страни се ангажираа да го поддржат процесот на политичкиот договор.

Заради одредени слабости во медиумската кампања и негативните реперкиусии врз имиџот на Алијансата во јавното мислење на Македонија, генералниот секретар Робертсон, на барање на претседателот Трајковски, го задолжува Марк Лејти, неговиот специјален советник и заменик на портпаролот на НАТО, да се зафати со медиумската кампања, непосредно од кабинетот на претседателот.

Проценките и стратегијата на македонските воени експерти предвидуваа дека мисијата на НАТО во РМ мора стриктно да се ограничи на зацртаниот план, цели и времетраење. На политички план НАТО требаше да ги убеди вооружените албански групи да го предадат оружјето и да останат на линијата на раздвојувањето. Од друга страна, според согледувањето на НАТО, коалиционата Влада, во чии рамки едно „тврдо“ и едно „умерено“ крило беа во латентен ривалитет, се ангажира во контролата и во оневозможувањето на асиметричната употреба на тешкото оружје за време на воените операции. Напоредно со овие обврски, парламентарните политички партии мораа да исполнат четири значајни услови: усвојување на општиот политички договор, создавање на легална рамка за присуството на силите на НАТО да раководат со пацифизацијата на кризните региони, презентација на план во однос на модалитетите и деталите во предавањето на

оружјето, а што би било усвоено и од страна на македонската Влада и НАТО и осигурување на траен прекин на огнот.

По неколку недели интензивни договарања и по исполнувањето на наведените четири услови, на 13 август 2001 г. беше потпишан Охридскиот рамковен договор. Со неговото потпишување се отвори патот за отпочнување на мисијата на НАТО „Суштинска жетва“ (Essential Harvest), наменета за „собирање и уништување на оружјето“ што го поседуваше НЛА/ОВК (27.08.01). Во операцијата беа ангажирани 4800 војници на мултинационалните бригади на НАТО, составени од 13 различни нации под команда на Обединетото Кралство со 1706 војници. До 26. 09. 01., односно за само 30 дена, мисијата успеа да собере и уништи 3875 парчиња оружје. Во октомври истата година, ОВК/НЛА беше распуштена, а по промените на Уставот кои беа усвоени, се пристапи кон амнестија и примена на Охридскиот договор.

По завршетокот на мисијата Суштинска жетва, претседателот Трајковски по барање на Владата на РМ, со цел да го продолжи присуството на Алијансата во државата, побара од НАТО да испрати една помала мисија чија цел беше обезбедување на 280 странски цивилни набљудувачи (ОБСЕ и ЕУ).

Оваа мисија со уште едно чудно име наречена „Килибарна лисица“ (Amber fox) под германска команда беше составена од 700 војници. Конечно, третата и последна мисија на Алијансата „Сојузничка хармонија“, која заврши во април 2003, беше заменета од страна на Еврокорпусот во рамките на мисијата Конкордија. Воедно, тоа беше нов почеток и промоција на мировните мисии на ЕУ, испланирани преку заемната соработка со Алијансата која настана како резултат на постигнатиот консензус меѓу НАТО и ЕУ институционализиран во „Договорот Берлин +“. На тој начин, Македонија влезе во историјата на ЕУ како простор каде беше упатена првата ЕУ мировна мисија.

Од друга страна, пред раководството и институциите на РМ, следеше напорната задача на посткризниот период и примената на одредбите на Охридскиот договор.

Кога го споменуваме Охридскиот договор, мораме да истакнеме три елементи за кои сметаме дека заслужуваат да ги споменеме:

Прво: се има чувство дека јавното мислење, но и добар дел од политичкиот естаблишмент на Македонија сè уште целосно не го сфаќаат (а некои и не го прифаќаат или не го разбираат) историското значење на овој настан. Од АСНОМ и од стекнувањето на независноста на Република Македонија не се случил позначен чин и поголем настан што толку многу ја забрза историјата на РМ, ја прекрши колективната свест, особено на Македонците и на Албанците и на останатите заедници. Можеби многу денешни современици нема да се согласат со таквата теза, но убеден сум дека историјата ќе ја потврди големата валидност на овој договор. Оваа состојба потсетува на славната констатација на д'Израели, кој обединувањето на Германија во 18-от век го сметаше според значењето за речиси ист историски настан, како и Француската револуција, иако малкумина современици обрнувале внимание на тој голем историски пресврт.

Второ: со Охридскиот договор РМ практично почна да извезува и стабилност, но и модел на функционирање на мултиетничко општетство. Според мислењето на американскиот амбасадор во НАТО Викторија Нуланд, „граѓаните на Македонија ќе треба да им покажат на своите балкански соседи и браќа Срби и Албанци како се живее во едно мултиетничко општество. Примерот на РМ е пример не само за Балканот туку и пошироко, за сите оние народи со различни култури и веросиповед каде сè уште се конфронтираат“. Затоа и историски е оправдана македонската активна улога во барањето на најоптималното решение за Косово.

Трето: Македонците со прифаќањето на Охридскиот договор покажаа како народ дека поседуваат голема доблест и европска зрелост и заслужуваат заедно со Албанците и останатите етнички заедници да се најдат во евроатлантското семејство. Постојат малку примери каде една држава која пред само неколку

години била на работ на граѓанска војна, да чекори толку брзо кон НАТО и кон ЕУ.

Независно од оваа дигресија, ќе се потсетиме на оние најзначајни аспекти во раководењето со кризата и од медиумски аспект.

12. 1. 3. Менаџирање на медиумската кампања

Во извештајот на Комисијата на ЕУ за медиумите во 2001 г. се констатира дека „медиумското покривање на кризата во 2001 г. значително придонело кон влошување на политичката состојба во Македонија“. Теориите за заговор на МЗ кон РМ, толку пати повторувани на балканските простори, гласините за „зависноста на САД, НАТО и ЕУ од албанските наркодилери“, „значењето на албанското лоби во САД“, „воената поддршка на Алијансата на НЛА“, „упадот на 400-500 вооружени лица од Косово“ и останатите ударни вести кои ги лансираа некои електронски и пишани медиуми, претставуваат посебна тема на компаративно истражување и анализа. Соочени со таквиот однос на медиумите кон кризата од 2001 г. набргу од Брисел во Скопје пристигна Марк Лејти, заменик на портпаролот на Алијансата задолжен за односи со јавноста при кабинетот на претседателот Трајковски. Уште на првата средба со новинарите на провокативните прашања на новинарите околу наводната поддршка на Али Ахмети од страна на НАТО, тој одговори „да бидеме сериозни, овој вид прашање на кое вие барате да одговорам повеќе има место во еден цртан филм; тоа не е работа за еден сериозен новинар“(04. 09. 01). Подоцна, оправдувајќи го својот одговор, Лејти коментира: „мојот одговор не беше некоја тактика преку која се обидуваме да им ја пренесете пораката на медиумите. Повеќе се работеше за шок-терапија“, што само ја покажа тежината на работата со медиумите во РМ во 2001 г. Според мислењето на Марк Лејти, таквата позиција на медиумите се должела на големиот ривалитет во Владата на РМ меѓу „тврдото“ и „умереното“ крило. Новинарите кои пишуваа статии врз база на гласини, ширеа дезинформации или излегуваа со

негативни и спектакуларни, а неточни вести, работеа за тврдата линија на власта и беа под нивна контрола. Нивната моќ беше толку голема што при моето пристигање во Скопје, уште првиот ден констатирав дека сме во тек да ја загубима медиумската битка.

Медиумската кампања на НАТО во РМ претставуваше една многу поинаква операција од онаа во Босна и на Косово. Овие две мисии на НАТО беа многу повеќе воени и ја рефлектираа силната улога на МЗ. Во случајот на РМ се работеше повеќе за политичка мисија во една суверена држава, во која НАТО можеше да дејствува само врз основа на согласноста на Скопје.

Во принцип, медиумската операција беше многу ограничена и се состоеше од активностите сврзани за односите со јавноста околу логистичката поддршка на КФОР од територијата на РМ. Во овој период „заднинскиот КФОР“ немаше некоја значајна улога во РМ, единствено го контролираше транзитот на стоките кои од Грција преку територијата на Македонија беа наменети за силите на КФОР.

По избивањето на кризата во РМ, специјалниот пратеник на Генсек Робертсон, Питер Фејт, беше задолжен за воспоставување на контакти со лидерите на НЛА/ОВК, пред сè, со Али Ахмети. Меѓутоа, дискретните средби, што е сосема разбирливо во доменот на **кризната дипломатија**, предизвикаа бројни контроверзи и спекулации во домашните медиуми. На тој начин, наместо да бидат дел од решението, еден добар дел од македонските медиуми сè повеќе стануваа дел од проблемот во македонската криза.

Тврдата линија во рамките на владата заговараше воена солуција, а бунтовниците на НЛА ги сметаше за терористи кои треба да се ликвидираат. Умерената линија се залагаше за постигнување политички договор и подготвеност за реформи со цел да се елиминираат причините на еден нов конфликт.¹⁰¹ Во такви услови, контактите меѓу Фејт и Ахмети се зачестија со цел да се постигне престанок на огнот. Независно од тоа што овие контакти се ефектуираа врз основа на специфичните побарувања на владата, а таа беше толку поделена што НАТО не можеше да

¹⁰¹ Mark Laity "Face aux medias" Brussels, Revue de l'OTAN, Hiver, 2002

избега од медиумските критики. (Mark Laity, Ibid.) Заговорниците на тврдата линија не се воздржуваа и од директните критики на јавни места на Алијансата. Од друга страна и министрите кои го поддржуваа дијалогот на Фејт со Ахмети, не смееја на јавно место да го соопштат тоа, истакнува Лејти. Состојбата особено се влоши во јуни 2001, за време на опсадата на Арачиново. Обидите за воено протерување на НЛА/ОВК пропаднаа од Арачиново, а воената и политичката состојба се влошија. Владата го замоли НАТО и Питер Фејт да ги убеди НАЛ/ОВК да се повлечат. Задачата беше ризична и тешка, но успешна по цена да дојде до владина криза и општа медиумска осуда на Алијансата. (Laity, Ibid.) Во државата не дојде до владина криза, но македонските медиуми на јавното мислење му соопштија дека „НАТО го оневозможи воениот пораз на НЛА/ОВК, без дефинитивно да ја реши кризата (ОВК си заминаа со целото оружје)“, додека заговорниците на тврдата линија на Владата ја критикуваа акцијата на НАТО и Питер Фејт, која всушност претходно самите ја прифатија. (Laity Ibid.)

НАТО и натаму беше редовно осудуван за наводната „активна воена соработка со НЛА/ОВК“, „учеството на НАТО-хеликоптерите за транспорт и снабдување на бунтовниците“, додека владиниот портпарол репетитивно ги осудуваше одговорните на НАТО за „изигрување на довербата“ и „бруталното однесување“ во својата координирана кампања за вовлекување на земјата во војна. (Laity. Ibid.)

Разбирливо, во македонското јавно мислење НАТО беше „погрешно разбрано“ и „многу непопуларно“. Во тој стил беа дочекани и 3000 војници на мисијата „Суштинска жетва“. Слично помина и посетата на Генсек Робертсон, кога беше изложено собраното оружје. Имено, по еден превид на НАТО, најстарото и најизвалканото оружје беше изложено во преден план што македонските медиуми како едвај да го дочекаа за да ја исмејат акцијата на собирањето. (Laity Ibid.)

Доколку се бараат **научените лекции од медиумската кампања**, Марк Лејти смета дека, примерот со РМ е исклучиво поучен и за Алијансата и за Македонија. „Тоа е мојата најпријатна

епизода во животот, независно од тешката состојба и непријатностите. Македонија ми остана во срцето“, истакнува Лејти и ги истакнува следните битни елементи на кампањата:

- преземање еден многу поенергичен пристап кон јавното мислење за да се добие битката со лагите и дезинформациите.

- корисноста на замената на воениот со цивилниот портпарол кој можеше да си дозволи да даде аргументирани и политички одговори на критики од политичка природа, што воен портпарол не би можел да го ефектуира

- најкритичните мас-медиуми беа на одреден начин шокирани од овој потег. Меѓутоа, кога Лејти одговарал или демантирал одредени револтирани новинари со поучтив тон или одбивал да се инволвира во политички квалификации и одговори, во медиумите тоа било протолкувано како „недостаток на доверба“ или „слабост“ на Алијансата.

- пораките и календарот на НАТО постепено заземаа сè позначајно место во дневните настани и спонтано почнаа да ги истиснуваат дезинформациите и скептицизмот меѓу македонското јавно мислење. Кога претставниците на тврдата линија почнаа да реагираат на зачестената фреквенција на пресовите на НАТО, тоа за тимот на Лејти беше знак дека напорите на медиумската кампања не биле залудни. Конфронтацијата со министрите на тврдата линија била избегната, но Лејти и натаму продолжил со ставот дека неговото присуство во РМ го одобриле тие, па според тоа и тие самите ја поднесуваат одговорноста на медиумската кампања на НАТО во РМ

- Биле преземени и организирани посети со хеликоптер на кризните жаришта, каде се одвивала операцијата „Суштинска жетва“, а на новинарите им биле покажани и реколтираните оружја, но овој пат добро исчистени за да се покаже дека се работи за високооперативни и убиствени справи.

- утринските средби со командантот на операциите имаа за цел да им покажат на советниците на медиумите дека и тие се дел од тимот, а еден втор состанок со медиумите бил организиран по главните конференции, со цел да се истакнат битните детали,

додека високите политички претставници директно комуницираа со медиумите.

- Со тек на времето се воспостави една совесна врска меѓу пресиите и дипломатијата од заден план и јавните изјави. Така, пресијата врз „тврдата линија“ да ги повлече паравоените формации кои можеа да го загорзат крвкиот мир, беше ефектуиран преку комбинацијата на дискусиите со политичарите и медиумската презентација на доказите. И во овој случај беше респектирано светото правило: никогаш да не се служиме со лажни информации и докази.

- по завршетокот на пресот, никогаш не беа одбиени поканите на новинарите за заедничко кафе, со што доаѓаше до заемно информирање, јакнење на довербата, фратернизација на односите и лични пријателства.

- конечно и Генсек Џорџ Робертсон и ВПЕУ Хавиер Солана не беа само обични посредници туку „тешката артилерија“ на медиумската кампања. Тие го употребија целиот сопствен авторитет и авторитетот на НАТО и ЕУ за да влијаат да се прифати стратегијата на МЗ од страна на политичарите на Република Македонија.

- Постепено новинарите кои имаа разбирање за мисијата на НАТО во РМ станаа дел од решението на кризата во РМ и Алијансата секогаш ќе има разбирање и поддршка за нивната храброст. (Mark Laity Ibid.)

12. 1. 4. Заеднички научените лекции

Од кризата во Република Македонија во 2001 г. многу научија сите инволвирани актери, институциите, интелектуалците, новинарите, експертите, дипломатијата, јавното мислење, демократијата.

Две илјади и првата година во историјата и во свеста на граѓаните на РМ ќе влезе како година пресвртница во еволуцијата на македонското општество. Во иднина, исто како во поранешна Југославија, историјата се делеше на онаа пред и по Втората

светска војна, или како што Европа зборуваше за „историската 1989 г.“, кога падна комунизмот или како што Американците го сфаќаат светот пред и по 11 септември 2001 г., и во нашата свест и сфаќање, историјата на Македонија ќе се дели меѓу онаа пред и по кризната 2001 г.

Воените непријателства исчезнаа, имплементацијата на Охридскиот договор е практично завршена, реформите во бројните домени се одвиваат со помал или поголем успех, но сепак напредуваат, колективната свест на Македонците ги прифати причините за револтот на Албанците и постепено сфаќа дека ја живеат истата сиромашна транзиција, Албанците ја прифатија Македонија како заедничка татковина на сите што живеат на нашето парче земја, но и одговорноста за нејзината стабилност и просперитет, дури и најтврдокорните опоненти на Охридскиот договор сфатија дека нема ништо страшно во функционирањето на мултиетничкото македонско општество зајакнато со новите правила.

Во оваа маса на напливи, новини и лекции сепак ќе се обидеме да бидеме поконкретни и да се задржиме на следните наши *acquis* од кризата во 2001 г.

- независно од комплиментите и енергијата употребени од страна на МЗ особено НАТО, ЕУ и САД, во решавањето и раководењето со кризата, сепак, РМ, нејзиниот народ и нејзините политичари, експерти, интелектуалци, дипломати, новинари, војници, бранители, обични луѓе од сите етнички заедници имаат најголема заслуга за успешното справување и управување со кризата. На ова место чесно е да се спомене и заслугата на трагично починатиот претседател Борис Трајковски, кој беше одговорниот и флексибилен интерлокутер на светските водечки лидери. Често беше критикуван од страна на „тврдата линија“ на власта, но успеа да го укотви разнишаниот македонски брод. Едновременно широката коалициона влада мораше да ја надмине „тврдата линија“ која не толерираше компромис и се потпираше исклучиво врз оружената солуција на кризата. Тие имаа и

критички пристап кон присуството и методите во раководењето на кризата од страна на МЗ, пред сè НАТО.

- Партнерскиот статус на РМ во НАТО, како и воената соработка со Алијансата, придонесоа кон полесно раководење со кризата и заемното разбирање со НАТО, ЕУ и ОБСЕ. Во периодот на избувнувањето на кризата, РМ беше членка на Вилнус групата, аспирант за членство исполнувајќи го вториот циклус на Акциониот план за членство, КФОР-нација заради олеснувањето на косовската криза од 1999 г. и 6 години во ППМ

- Навремената и брза реакција на МЗ и тесната соработка на македонското раководство, како и на раководството на НЛА/ОВК со НАТО овозможи кризата да не дегенерира во масовна конфронтација и деструкција со бројни невини цивилни жртви, бегалска криза, егзодус и дестабилизација на целиот регион.

- независно од почетните дилеми и инциденти, Македонците прифатија целосно да соработуваат со МЗ, што на внатрешен план резултираше со бројни непопуларни мерки кои беа спротивни на ставовите на јавното мислење.

- во почетокот Алијансата ја потцени медиумската покриеност на кризата. Меѓутоа, и на овој план таа реагираше мошне брзо со испраќањето на својот експертски тим на чело со Марк Лејти.

- Постојаното следење на состојбата, дури и во посткризниот период стана составен дел на менаџирање на кризата од страна на МЗ. Потпишувањето на Охридскиот договор претставуваше само една етапа на мировниот процес. Идните сукцесивни фази предвидуваа: враќање на безбедносните сили во кризните подрачја, адекватна примена на Законот за амнестија и подготовките за слободните парламентарни избори во септември 2002 г., попис на населението, децентрализација...

- Воспоставувањето на заемната доверба претставува еден долгорочен процес исполнет со внимание, толеранција, мудрост, енергија, методологија. Таквата обврска ја сфатија сите актери на кризата во 2001 г.

- Прашањето на интегрираното управување и безбедност на границите во борбата против организираниот криминал, како и

потесната соработка со соседните гранични и безбедносни институции се неопходниот вектор за спречување на можните предизвици на регионот. Оттука е разбирлив и интересот на МЗ за примена на политичките и на експертски заклучоци на Конференцијата за безбедност и интегрирано управување со границите одржана во Охрид во мај 2003 г.

- Мисиите на НАТО во РМ отворија една нова страна во модалитетите на ангажирањето на Алијансата. Претходно, Алијансата никогаш во своите мисии не употребувала толку многу дипломатија и политика. Генсек Робертсон во улога на врвен дипломат ја посети државата повеќе од 20 пати. Затоа треба да му се оддаде омаж на овој човек кој со голема топлина и искреност се зафати со раководењето на кризата независно и од неколкуте непријатни епизоди (при една посета беше погоден со јајце во глава). Оригиналноста на неговиот настап одеше до таму што при една посета на Охрид во 2003 г. влезе во неколку кафулиња отпоздравувајќи ги вчудоневидените гости на чист македонски јазик: Добар ден. Како сте?

- Напоредно со дипломатија наизменично Алијансата, најмоќната воена сила на светот, со самото свое присуство и решителност им даде на знаење на сите актери на конфликтот дека жестоко ќе одговори на секој евентуален напад против нејзините сили. НАТО-експертите констатираа дека управувањето со кризата преку наизменичното користење на политичките и на воените средства се покажува многу ефикасна. Во иднина, заклучува НАТО „воените мисии ќе бидат многу поефикасни доколку се во функција на политичките решенија.“

- Меѓународната соработка и координација во раководењето со кризата беше на највисоко ниво. Секоја меѓународна организација на свој начин учествуваше во јакнењето на мировниот процес. Од друга страна, ЕУ и САД го „олеснуваа“ процесот на договарањето, додека честите посети на Генсек Робертсон (19 посети за 19 месеци) на високиот претставник за НПЕУ Солана и претставникот на ОБСЕ придонесуваа кон политичкото значење во решавањето на кризата.

- За време на кризата, позициите на НАТО беа многу флексибилни: со паралелно користење на политичката пресија и воените сили за специјални мисии, но и со еден ограничен мандат, НАТО извлече максимум, во своето дејствување и заемно контактирање и со македонската и со албанската бунтовничка страна.

- Искуствата и научените лекции од македонската страна ѝ помогнаа што поуспешно да се зафати со интензивирањето на реформите во одбраната, да ја согледа бесполезноста на големата диносаурус-армија од 25 000 војници и уште поштетната резерва од 50-60 000 луѓе кои не направија ниту една воена вежба во последните 10 години. Тоа беа реликти на минатото кои патем многу го чинеа државниот буџет, без можности за оспособување и модернизирање, бидејќи преку 90% од воениот буџет се трошеше за плати.

За споредба, армијата на РМ во 2007 г. ќе биде составена од околу 7 300 лица и 2500 резерва, целосно професионализирана и со буџет од 2, 3-2, 6 % од БНП.

Да резимираме: изгледа парадоксално, но кризата од 2001 ѝ помогна на РМ побрзо да ги иницира реформите во одбраната, да се приближи кон интероперативноста на Алијансата и да ја наметне својата кандидатура за членство.

12.2. Дали Косово може да ја дестабилизира РМ?

Прашањето за сврзаните садови на дестабилизацијата меѓу Косово и РМ е присутно во разновидните think-tank за Балканот веќе повеќе од една деценија. Искуствата од бегалската криза од 1999 г. како и онаа од 2001 која ја покажа солидарноста на Албанците во регионот, ги потврдија овие хипотези.

Според поранешниот премиер на РМ, Љупчо Георгиевски, во 2001 г. се работеше за „воен напад врз РМ од страна на Косово, потпомогнат од страна на МЗ“. Конечно, за време на мартовските настани на Косово од 2004г. една од приоритетните цели на Алијансата беше „опасноста од прелевањето на кризата од Косово

во РМ“. Притоа, беше констатирано дека Охридскиот договор, стабилните меѓуетнички односи и евроатлантската ориентација на РМ се најголемиот гарант на стабилноста на државата.

„Две нешта му се закануваат на светот: редот и нередот“, пишува Paul Valery. Заканите за Косово и регионот се повеќевалентни, но нередот, отсуството на владеењето на правото, организираните криминали, шверцот и трговијата со луѓе, оружје и дрога и екстремизмот се најсериозните фактори за дестабилизација. Кон овие фактори можат да се додадат и оние за независноста, односно за неизвесниот статус на покраината. Каква е безбедносно-политичката проценка на Косово? Какви последици може да има идниот статус врз РМ? Дали надворешната политиката на РМ кон Косово во последните години еволуира?

12.2.1. Политичко-безбедносна евалуација на Косово

По посетата на Косово од страна на амбасадорите на Северноатлантскиот совет на НАТО на почетокот на 2005-та, еден од амбасадорите на НАТО истакна: „заострените меѓуетничките односи и општата состојбата на Косово се толку влошени, што споредено со Авганистан оддаваат импресија на многу поголем песимизам и скептицизам.“

Повеќе анализи кои се занимаваат со факторите на дестабилизација на Косово истакнуваат дека омразата и реваншизмот меѓу косовските Срби и Албанци не стивнува. Независно од волјата на косовските лидери да ги обесхрабрат нападите против српските повратници или оние кои останале на територијата на Косово, тие не се во состојба целосно да ги исконтролираат инцидентите и да го неутрализираат реваншизмот без помошта на КФОР и УНМИК. Особено се деструктивни разните криминални и екстремни групи кои настојуваат да го конзервираат актуелниот status quo на Косово заради своите криминални трансакции. Во оваа насока, експертите на Алијансата сметаат дека се можни инциденти од различна природа, меѓу кои се издвојуваат: акти на насилство и напади против УНМИК и членови

на КЗК (Косовскиот заштитен корпус) од страна на криминалните банди; не е исклучено поединци од КЗК (и покрај големиот прогрес на КЗК) маргинално да бидат инволвирани во криминалот и екстремистичките организации, што во голема мера негативно влијаеше врз репутацијата на КЗК. Затоа КЗК останува под силна контрола на УНМИК со тенденција постапно истата да попушта во насока на трансфер на надлежностите кон КЗК. Во поглед на ова прашање, проценките на претставникот на Генсек Кофи Анан, амбасадорот Ајде Кај се насочени кон постапната замена на (контроверзниот) УНМИК со силите на ЕУ.

Меѓу позначајните обврски на косовските авторитети е враќањето на раселените лица и нивната безбедност како примарна задача за КЗК. Трансферот на задачите од КФОР кон УНМИК е мошне спор со оглед дека она што останува да се предаде како задача е мошне чувствителна и комплексна обврска и со висок степен на ризик. Трпеливоста, подготвеноста, решеноста за дијалог околу идниот статус, како и прифаќањето на преодните формули за статусот (евентуалната условна независност) со паралелното исполнување на стандардите ќе бидат најголемиот тест за безбедноста и зрелоста на косоварите за да се приближат кон реализација на нивните стратешки цели.

Инаку, во Алијансата беа развиени неколку хипотетични и неповолни сценарија кои можат да ја загрозат стабилноста на Косово и на регионот. Меѓу нив ги издвојуваме следните пет: 1). Српските сили влегуваат во Митровица, за да ги заштитат косовските Срби во енклавата, заради нападот од страна на косовските Албанци кои биле мотивирани да ја „ослободат“ Митровица. КФОР е должен да го воспостави редот (со деблокирањето на мостот на Ибар од 18.07.05 кој го делеше "српскиот од албанскиот дел", ова сценарио станува сè помалку веројатно; 2). Како резултат на апсењето на повеќе значајни косовски политичари и лидери на УЧК/ОВК поради одлуката на Меѓународниот суд за воени злосторници, доаѓа до граѓански немири и судир меѓу косовските Албанци и силите на КФОР и

УНМИК.¹⁰² 3). Граѓански немири и реакција на косовските Срби поради екстрадиција на српски лидери по одлуката на Меѓународниот суд за воени злосторници.¹⁰³ 4). Судири во јужна Србија како резултат на нападот извршен од страна на албански екстремисти (Прешево, Бујановац, Медвеѓа). Ова прашање е под непосредна контрола на КФОР 5). Прелевање на кризата од територијата на РМ кон Косово како резултат на настани во РМ слични на оние од 2001.¹⁰⁴ Сепак, како што констатира командантот на Мултинационалната бригада " Центар", чешкиот полковник Алеш Водехнал "на прв поглед состојбата е мирна, но за косовските Албанци единствена прифатлива алтернатива е целосна независност. " (МИА 03. 08. 05). Специјалниот претставник на Генсек на ОН Кофи Анан, Сорен Јессен Петерсен е многу поголем оптимист: "МЗ конечно го стави на дневен ред идниот статус на провинцијата. Сметам дека еден степен на оптимизам е оправдан, со тоа ќе биде полесно да напредува и мировниот процес.¹⁰⁵

12.2.2. Нестабилноста на регионот - консеквенци врз Р. Македонија

Една "стабилна, но фрагилна Босна", едно "напнато и кршливо Косово", потоа бројните заеднички слабости на регионот како што: високата стапка на невработеност која го акцентира ендемскиот проблем на криминалот, корупцијата и екстремизмот, во кој се инволвирани јавната судската администрација и дел од политичарите, сите заедно претставуваат сериозна закана за мирот и за стабилноста на регионот и на РМ.

¹⁰² споменатото сценарио е сè помалку веројатно, бидејќи при доброволното заминување на најпопуларниот косовски политичар Р. Харадинај, масовното собирање се одвиваше на мошне мирен начин.

¹⁰³ и ова сценарио е малку веројатно со оглед на неодамнешните искуства околу апсењето на неколку косовски Срби осомничени за воени злосторства

¹⁰⁴ теза која ја разви и претседателот Ругова во текот на 2004г.

¹⁰⁵ Soren Jessen-Petersen: Rotecteur du Kosovo, Interview, NATO Review, Numero special, Decembre 2004 str, 41

Во следниот краткорочен период до 2010 г., напоредно со споменатите фактори, потребно е да се смета и на останатите додатни предизвици: економските реформи во Босна и нивниот социјален аутпут, отпочнувањето и одвивањето на дијалогот за идниот статус на Косово, воспоставување и реализација на новиот статус, но и контрола на максималистите, делумна редукција на силите на КФОР, и префрлање на дел од ингеренциите на КФОР кон УНМИК, смалување на економските и финансиските донации на странските донатори, референдумот во Црна Гора за иднината на Унијата со Србија, евентуалното апсење на генералот Младиќ и неговиот трансфер во Меѓународниот суд за воени злосторства во Хаг.

Поранешната стратегија на РМ кон соседите која носеше многу белези од минатото и која Албанија и Албанците од Косово, заради разните супранационални проекти кои беа дискретно во оптек (Голема Албанија, Големо Косово, Федерализација на РМ) ги сметаше за најголемата **директна** закана за безбедноста и интегритетот на РМ, постепено замина во историјата.

Со потпишувањето на Рамковниот договор од Охрид, но и пред сè заради развитокот на регионалната соработка и заемното разбирање, како резултат на интегративните процеси во евроатлантските структури, обврските од Акциониот план за членство (ГНП) во НАТО и влијанието на НАТО и САД, РМ значително ги подобри своите односи со соседите, особено со потпишувањето на трипартитната Јадранска повелба заедно со САД. Оваа Повелба помага во смисла на приближување на трите аспиранти кон Алијансата, но и наметнува одредени форми на регионална соработка кои во голема мера ги подобрија односите со Албанија и со Хрватска. Во таа смисла, Р. Албанија и надминатата конструкција за "Голема Албанија" повеќе не се третира како реална закана, туку како виртуелен сон на политичките авантуристи и криминалци кои своите дејности настојуваат да ги маскираат и да ги артикулираат со политички призвучи.

Од друга страна, соработката со КФОР и УНМИК, како и редовната размена на мислењето со повеќето косовски лидери како што се Бајрам Реџеџи, Рамуш Харадинај, Касуми, независно од лошите сеќавања од 2001, го покажа реалистичкиот пристап на македонската коалициона влада кон Косово. Во претходниот период оној од осамостојувањето на РМ во 1991 до 2002-та, односите меѓу Скопје и Приштина можат да се оценат како амбивалентни, наизменично проткаени со индиферентност и студена подносливост и поединечни контакти на албанските лидери на РМ со лидерите на Косово. Впрочем, во времето на диктатурата на Милошевиќ на Косово и не постоеше некој поширок простор за поинтензивни контакти освен на семинарите и тркалезните маси кои се организираа во РМ на кои учествуваа попрогресивните косовски интелектуалци. По кризата во РМ во 2001, односно создавањето на владата на СДСМ, ДУИ и ЛДП се ефектуираат и првите позначајни контакти на повисоко ниво меѓу Скопје и Приштина. Веќе на почетокот на 2003 г., РМ не ја смета актуелната политичка структура на Косово и нејзините институции како отворена и директна закана за безбедноста на РМ. Таквиот став фигурира и во најзначајните документи на владата кои се насочени кон евроатлантските интеграции (Стратешкиот одбранбен преглед, ГНПЧ, ПАРП). Воедно соработката на РМ со КФОР и УНМИК е на такво ниво што може да ги осуети сите можни обиди за дестабилизација на разните криминални групи од Косово кои се вон контролата на КФОР и УНМИК.

Со цел да ја претставиме спиралата на можните закани кон РМ, ќе се послужиме со оценките на експертите на НАТО кои сметаат дека ризиците можат да се изразат на следниот начин:

Ризици и опасности	момен- тално	средно- рочно	долго- рочно
Можна манифестација на екстреман национализам, верска нетолеранција, организиран криминал, илегална миграција, недоволна безбедност.	високо	средно	ниско
Поседување на нелегално оружје и тековни проблеми: корупција, урбан тероризам, економски криминал	високо	средно	ниско
Природни катастрофи	ниско	ниско	ниско
Деградација на природната средина	средно	средно	средно
Софистициран/сајбер криминал	ниско	ниско	ниско

Од оваа табела е евидентно дека најголемата опасност која може да создаде одредени стресови врз стабилноста на земјата е организираниот криминал и корупцијата, како и националниот екстремизам, етничката и верската нетолеранција, нелегалната миграција, како и слабостите од недоволната подготвеност на безбедносните сили на РМ да се соочат со регистрираните закани. Зад овие закани не се кријат ниту државни, регионални или локални легални институции, туку екстремисти, криминалци, евентуално терористи од различна етничка припадност. На тој начин заканата станува опасност од асиметричка природа. Заканата може да стигне од секој албански, српски или македонски национален екстремизам.

Според тоа, разбирливо е инсистирањето на Алијансата за интензивирање на битката против корупцијата, криминалот, екстремизмот, подобрување на капацитетите на безбедносните сили и нивната брза трансформација.

Вториот елемент кој може да го дестабилизира Косово, а со тоа индиректно регионот и РМ е прашањето на "неизвесноста околу идниот статус на Косово". Долгото исчекување на неизвесниот статус е многу поопасно отколку барањето да се излезе од корсокакот, истакнува норвешкиот дипломат Ајде Кај. Со таквата констатација се согласуваат речиси сите политички актери од регионот¹⁰⁶ Меѓутоа, сосема е поинаква позицијата на политичките лидери во регионот кога е во прашање идниот статус на Косово. Албанските политичари се единствени дека независноста е единствената можна опција за покраината. Така, според претседателот Ругова, 25. 09. 2003 (МИА) "Доколку Косово не стане независно во најбрзиот временски интервал, екстремистичките сили ќе настојуваат да дојде до обединување на сите Албанци во една држава и ќе ги зајакнат позициите на сопствениот масивен екстремизам. Дел од српските политичари (Ѓинѓиќ), како и некои американски аналитичари (Даг Бендоу, специјален советник на поранешниот претседател Роналд Реган, МИА 05. 08. 05) предлагаа" поделба на покраината и независност". Меѓутоа, таквите предлози Меѓународната кризна група, како и албанските и косовските политичари ги сметаат за многу опасни. Според Арбен Џафери (Макфакс 19. 09. 05), поделбата на Косово ќе ја дестабилизира Македонија"... правата што ќе ги добијат Србите на Косово ќе ја дестабилизираат РМ бидејќи Албанците ќе прават споредба што добиле со својата умерена политика во Македонија, а што добиле Србите со екстремната политика на Косово. Слично размислува и Ветон Сурои, уредник на весникот "Факти" (29. 10. 2003, Макфакс), "најдобрата солучија за Македонија е независно Косово. Секоја друга солучија може да ја дестабилизира Македонија". Претседателот на Албанија Алфред Мојсију на Самитот на претседателите на Средноевропските држави изјавува дека "Најдоброто решение за Косово е независноста. Косово не може да се присоедни кон ниту една соседна држава. " Адвокатот Азем Власи укажува на опасностите

¹⁰⁶ James Dobins - "The Kosovars need to know where they're headed" Хералд Трибун, Washington 29.09.04

од поделбата (29. 10. 2003 МИА)" Федерализацијата на Косово не е можна, исто како и федерализацијата на Македонија, освен по пат на замен договор меѓу соседите. "

Српската страна размислува сосема поинаку. Оливер Ивановиќ, член на Претседателството на Косово (30. 10. 2003 Макфакс), смета дека "Независноста на Косово не може да се реализира без договор со Србија. Поделбата на Косово ќе доведе до федерализација на Македонија и до создавање на Големо Косово. На Косово треба да му се понуди суштинска автономија или асиметрички статус во рамките на Федерацијата на СРЦ. Душан Јањиќ од Форумот за меѓуетнички односи од Белград, (октомври 2003)"Развива три опции: а) Независно Косово во ограничени граници б) Косово во една поширока интеграција со РМ и со Албанија в)Косово како трета република на Унијата СЦГ. Косово како независно во актуелните граници не е можно. Премиерот на Србија Воислав Коштуница (октомври 2003 Макфас) вели: "Независноста на Косово ќе има негативно влијание врз состојбите во РМ". Слични дијагнози дава и првиот претседател на РМ, Киро Глигоров: "Независноста на Косово ќе создаде војна на Балканот и во РМ" (ноември 2003), а во октомври 2005 изјавува слично како и поранешниот МНР на СЦГ Свилановиќ "независност за Косово само кога ќе стане членка на ЕУ, односно кога СЦГ ќе стане членка на ЕУ. "(Свилановиќ) Меѓутоа, во септември претседателот на Србија Тадиќ (15. 09, 05 Макфакс) изјавува: " Косово не може да се компензира со брзиот влез на Србија во ЕУ. " Поранешниот координатор за Косово и Метохија, Небојша Човиќ смета дека " нема потреба од брзање" и укажува дека "сè што ќе се случува на Косово ќе се одрази врз РМ и Република Српска. " (Макфакс, 11. 05. 2005) Во септември 2005, званичен Белград излезе со тезата за статусот на Косово " повеќе од автономија, помалку од независност", што според шефот на српскиот центар за КиМ Сандра Рашковиќ Ивиќ значи дека " Косово и Метохија ќе има свој претседател, извршна и законодавна и судска власт, додека на Србија ќе ѝ останат границите, војската, местото во ОН и полицијата. " (Макфакс 30. 09. 05)

Соочени со опишаниот геополитички контекст, македонските политичари настојуваат да имаат еден пореалистичен став. Така, поранешниот МО и актуелен премиер на РМ Бучковски на 28. 11. 2003 изјавува " ќе ја прифатиме секоја солуција за Косово која нема да го стави под знак на прашање интегритетот и територијалниот суверенитет на РМ",¹⁰⁷ Новата клима на односите ја искажува и членот на ДУИ и воедно поранешен заменик МО на РМ Ризван Сулјемани (28. 11. 2003), "Односите меѓу РМ и Косово се подобруваат и сега се наоѓаат на многу повисоко ниво од порано".

Меѓутоа, прашањето на целосното утврдување и признавање на граничната линија меѓу РМ и СРЦ во делот кон Косово од страна на Приштина го нарушува позитивниот тренд на двата соседи. РМ од своја страна инсистираше демаркацијата да заврши пред почетокот на преговорите. Меѓутоа, заради " создавање подобра атмосфера во регионот" македонскиот државен врв покажа политичка флексибилност и прифати демаркацијата на границата да заврши пред крајот на процесот за финалниот статус.

Таквиот став фигурира и во препораките на ООН во Извештајот на Каи Аиде каде се истакнува дека " демаркацијата на границата кон Македонија треба да заврши пред конечното решение за статусот на покраината (...) и дека ќе мора да се почитува принципот на неменливост на границите". Сепак, РМ преку својот премиер побара од косовските политичари и од парламентот да усвои резолуција во чии рамки ќе ја исклучи можноста од каква било реунификација на сите оние територии каде живее албанското население во регионот. Косовските Албанци го одбија овој предлог аргументирајќи го со фактот дека " Косово никогаш немало територијални претензии кон РМ. Ние сме определени за независно Косово во постојните граници."¹⁰⁸ Од своја страна, советникот на премиерот Бајрам Касуми, Авни Арифџи во името на Владата на Косово изјави " Ставот на косовската влада е

¹⁰⁷ изјава дадена за време на првата официјална посета на еден македонски министер на Косово, кога доаѓа и до извесно затоплување на релација Приштина-Скопје

¹⁰⁸ портпаролот на владејачкиот Демократски сојуз на Косово, Љуљзим Зенели - Коха Диторе, 17. 10. 05 според Макфакс

демаркацијата на границите со РМ да се одвива по решавање на финалниот статус на Косово и во овој став нема промени. "(Макфакс 17. 05. 05). Можеби претседателот Црвенковски е во право кога сугерира дека " Косовските власти не можат да ја гарантираат сопствената стабилност, а уште помалку да даваат гаранции за соседни држави" и дека " нашиот територијален интегритет, суверенитет и неповредливост на границите зависат од нашиот капацитет", но нема ништо лошо и негативно во намерата на премиерот од таквите иницијативи на што Приштина ќе мора да навикне и да одговара позитивно, доколку сака да ја развива довербата со соседите. Згора на тоа, доколку преговорите околу идниот статус на Косово завршат повољно за Приштина, да претпоставиме дека една од првите пораки на властите би се однесувала на добрососедските односи. Впрочем, ако се сеќаваме, и Р. Грција немаше страв од евентуалната агресија на РМ (независно што една партија најави дека во Солун ќе го држи својот конгрес), но бараше декларации дека РМ не поседува територијални претензии. Во овој миг, косовските власти се фокусирани со проблемите околу статусот, но веројатно во посредени услови реакциите би биле поинакви.

Независно од таквата стратегија на Владата на Косово, која можеби смета дека поседува значаен адут со непризнавањето на границата кон РМ, во суштина е уште една потврда за робувањето на старите балкански навики. Косово самото ќе настојува да ги подобрува односите кон соседите, а пред сè преку демаркацијата на границата ќе настојува да го заокружи својот статус и првнopolитички и меѓународен идентитет така што доколку Приштина инсистира на " демаркација по статус" тогаш адутот за којшто сметаат дека е нивна предност ќе се претвори во слабост на Приштина, со оглед дека и РМ со многу посилни меѓународни позиции пред вратите на Алијансата и кандидатскиот статус во ЕУ ќе може да калкулира.

Впрочем, како што истакнува претседателот Црвенковски " РМ не се плаши ниту од независно Косово, ниту од Косово кое ќе биде во некаква државна заедница со СЦГ. Она што ние го бараме

и на она што ние инсистираме е Косово да биде територија во која постои правен поредок и почитување на сите меѓународни норми и стандарди“ (Загреб 15. 10. 05).

" Условната независност" е најфреквентниот израз што се употребува за идниот статус на Косово. Тоа го посакуваат и 60% од косовските граѓани. Таквиот статус, според некои американски набљудувачи¹⁰⁹ е "постапно остварување на независноста, посебен статус за верските и културни споменици под услов ова решение да го прифати и Србија и останатите соседи. "Меѓународната кризна група се спротивставува на поделбата и смета дека на" Србите во северно Косово треба да им се предложи автономија. " Официјален Вашингтон е резервиран. Според потсекретарот на американскиот Стејт департмент Николас Барнс" САД не го поддржува ниту ставот на Белград за широка автономија, ниту ставот на Приштина за независност" (МИА, 12. 10. 05). Сепак евидентно е дека покраината се движи кон независниот статус. " Косово ќе стане независно" изјавува за Libre Belgique" Le Kosovo va devenir independent" македонскиот премиер Бучковски на 13.10.05 (Bruxelles)

Според New York Times од 26. 10. 05, " одлуката за независноста на Косово веќе била донесена, (...) дојде време да се признае неизбежното прашање, а тоа е независноста на Косово во кое и натаму ќе биде потребно присуство на меѓународни сили и долгорочен мониторинг. ". Од своја страна, Брус Џексон смета дека" всушност за Косово ќе нема класични преговори, бидејќи начелата на идниот процес веќе биле утврдени. Косово ќе добие некој вид независност, но без суверенитет и државност. Независноста ќе треба да ја заработи одговорноста на власта преку заштитата на малцинствата, гласот на Белград ќе се чуе, но нема право на вето туку за статусот на српската заедница. "(27.10.05. МИА)

12. 2. 3. Македонската дипломатија и Косово

¹⁰⁹ Вене Серчак од Институтот -Американ Етерпрајз

Пред да се елаборира ова прашање, потребно е да се направи разлика меѓу двата аспекта во поглед на односот на РМ кон Косово: како политичко-економски и граѓански ентитет, од една, и како процес на детерминирање на идниот статус, односно независноста на покраината, од друга страна. Третиот битен елемент е: каква улога да игра македонската дипломатија во овие процеси? Дали таа треба да е пасивна бидејќи тоа ќе влијаело и РМ да биде вовлечена во криза и да стане дел од косовскиот проблем или да е поактивна и на одреден начин да го олеснува заледениот брег меѓу Белград и Приштина?

Македонската дипломатија долго години по осамостојувањето беше под влијание на Белград во однос на косовското прашање. Таа всушност ја изразуваše историската, политичко-економската, културната и религиозната блискост меѓу Македонците и Србите и расположението на јавното мислење на мнозинскиот македонски народ, често и на штета на повисоките државни интереси на РМ. Сè уште се во сеќавање големите протести и демолирањето на американската амбасада во Скопје по почетокот на НАТО-кампанјата врз целите во Југославија во 1999 г., што ѝ нанесе огромни штети на РМ меѓу сојузниците во НАТО. Бомбардирањето на НАТО го подели јавното мислење во РМ по етничка основа. Албанците ја поддржаа безрезервно интервенцијата на Алијансата, а Македонците се спротивставија или беа резервирани кон оваа операција. Македонската дипломатија под притисок на МЗ се приклучи кон НАТО-коалицијата отстапувајќи ги инфраструктурните капацитети на Алијансата. Факт е дека уплашена од огромниот прилив на косовски бегалци (300-350 000), државата погрешно почна да калкулира со т. н. коридори за трансфер на бегалците кон Албанија. Гледано од денешен аспект, се прашуваме дали македонската дипломатија успеа да профитира од својата исклучиво значајна геостратешка позиција за време на НАТО-операциите. Импресиите се дека РМ недоволно ги искористи тогашните поволни позиции. Недовребата и претпазливоста кон Косово и Албанија кои беа оценети како "најголема закана за

стабилноста на РМ" и натаму останаа главна карактеристика на македонската дипломатија.

Бројните упаѓања на Албанците од Косово и Албанија на македонската територија и особено улогата на Косово во кризата од 2001 г., како и одбивањето на новите косовски авторитети да ја признаат демаркацијата на границата кон РМ, ја ставија македонската дипломатија во дефанзива. Со промената на власта во 2002 г. доаѓа и до постепена промена во стратегијата на македонската дипломатија кон Албанија и Косово. Најнапред во стратешките документи на РМ за нејзината апликација во НАТО, беше надмината тезата за "заканите од Албанија" во полза на регионалното пријателство и заемната доверба.

На почетокот на 2004-та, наспроти конзервативните ставови на дел од македонскиот естаблишмент, сè појасен стана императивот за изградба на една пофлексибилна и пореалистичка стратегија кон косовското прашање. Долго години заробеник на српските позиции за Косово, кои често наметнуваа отворено спротивставување, индиферентност или претерана претпазливост и резервираност кон Тирана и Приштина, овој пат РМ почна да настапува "рационално и себично" кон сопствените национални интереси во кои беа вткаени и интересите на останатите заедници. Шампион на отворањето кон Приштина и Тирана беше поранешниот МО и сегашен премиер на Владата на РМ, Владо Бучковски, кој воедно ја ефектуира и првата посета на еден висок политички званичник на Косово. РМ е спремна да го прифати секој статус на Косово за кој ќе се постигне консензус и договор со Белград и МЗ, доколку Приштина не го оспорува тоа. Не се имаат предвид само безбедносните туку и трговските, економските и останатите долгорочни интереси на државата. Пожелно е да се продолжи со отворањето разни видови ставови во врска со територијалниот интегритет и суверенитет на РМ, при претставништва на двете страни за економска, културна, спортска и друг вид соработка.

Повеќе елементи го оправдуваат отворањето на РМ кон Косово:

-Македонската дипломатија реши да игра позначајна улога во регионот. Ангажирајќи се во минимум посредничка улога, меѓу Белград и Приштина¹¹⁰, РМ станува значаен партнер на МЗ преку своите оригинални погледи на регионот, што беше искажано и за време на средбата на Генсек Шефер со премиерот Бучковски во октомври 2005 г.

-Сигналот кон "позитивната енергија" и "олеснувањето на работите со Косово од страна на РМ" ја испратија и нашите сојузници од НАТО, ЕУ, САД. РМ навистина се однесува примерно и како вистински аспирант за членство во Алијансата, односно кандидат за членство во ЕУ.

-Албанската заедница ја поддржува новата политика на регионализмот кон Албанија и отворањето кон Косово. На тој начин а) се релаксираат и односите со соседот и со Приштина, а голем дел од Албанците во РМ со уште поголем кредибилитет се мотивирани кон интегративните процеси на РМ. б) со новата дипломатска стратегија се избиваат и последните адути на изолираните албански екстремисти или политичари кои играат врз таквата карта. в) РМ има и голем трговски суфицит и економски интерес со затоплувањето на односите со Косово бидејќи вредноста на извезената стока достигнува до 200 милиони евра годишно.

Новата реалистичка дипломатија на РМ не е насочена против Србија, бидејќи паралелно РМ е најсилно заинтересирана од останатите два партнери што поинтензивно да го развие регионализмот во рамките на Јадранската повелба и функционално да им овозможи на СЦГ и БиХ што повеќе да се инволвираат во А-3. Воедно, македонската дипломатија е и најсилниот поддржувач меѓу трите аспиранти на зачленувањето на СЦГ и БиХ во програмата Партнерство за мир.

Во српското политичко милје не постои политичар кој би можел да ја потпише независноста на некогашната покраина иако е јасно дека тоа незапирливо и еволутивно (условно) чекори кон

¹¹⁰ наместо неоправданите стравувања дека ќе била вовлечена во кризата и ќе станела дел на косовскиот проблем

независноста. " Денес сите во светот знаат дека Косово ќе биде независно", изјавува претседателот на Словенија Ј. Дрновшек, на кого српските власти му ја откажаа посетата на Белград во октомври 2005 заради таквиот став.

Всушност, Косово за Србија претставува повеќе од територија. Тоа е иконографски и историски симбол. Сепак, постојат политичари (Г-17) кои поседуваа мошне флексибилни, дури и спротивни позиции од оние на "политиката на одбивање", односно концепцијата на "отворено спротивставување на независноста на Косово". Во едно интервју, актуелниот потпретседател на Владата на Србија Лабус, кога беше во опозиција, во октомври 2003 има изјавено дека прва работа што би направил кога би станал претседател на Србија е отворање на претставништво на Србија на Косово. Меѓутоа, денес, кога е во власта, тоа не се усудува да го повтори бидејќи таквата изјава би била рамна на политичко самоубиство. Од друга страна, според српски извори забележана е и следната порака од истото политичко милје. "Ако во овој момент некој на Србија ѝ го врати Косово, ние Србите не би знаеле што да правиме со таквиот подарок. Ниту имаме средства ниту сила ниту пари да се ангажираме со покраината. Не сме толку оптоварени ниту со Црна Гора. Ние скапо ја плаќаме унијата со Црна Гора. Нашиот пат кон ЕУ ќе биде многу полесен и побрз доколку се ослободиме од Косово (и сите криминални дубиози на Албанците од Косово) и Црна Гора. Србија не е подготвена повторно да се жртвува за Косово. "

Без да се изјаснуваме за идниот статус на Косово, според дел од американските аналитичари набљудувано од аспект на блиското минато а) Србија веќе повеќе од 5 години е разделена од Косово б) Србија од морален аспект го изгуби правото да управува со покраината иако резолуцијата 1244 (1999) ја третира сè уште како покраина на Србија в) Финалниот статус на Косово не би можел да се ефектуира без присуство на странците кои и натаму мораат да ги заштитуваат српското и другите малцинства и да го охрабруваат враќањето на Србите. г) Целиот регион се движи кон

интеграцијата во ЕУ. д) РМ игра значајна улога во стабилизацијата на регионот.

Да резимираме:

-Рамковиот договор од Охрид, останува основен столб на стабилноста и безбедноста на РМ. Неговата имплементација е спора и тивка, но сигурна и на среден и на долг рок. Тоа е единственото средство за целосна интеграција на сите етникуми во РМ.

-Независно од фактот што во дебатата на интелектуалците, медиумите и политичарите за финалниот статус на Косово, РМ стана еден вид премија меѓу Србите и Албанците, никој не зборува или повикува отворено на војна или нов конфликт во РМ. Никој не ја става под знак на прашање сувереноста, територијалниот интегритет или границите на РМ. Во 2005 г. српските и албанските политичари стануваат пореалистични и повеќе не ја споменуваат РМ кога го евоцираат прашањето за идниот статус.

-Прашањето на идниот статус на Косово може индиректно да ја дестабилизира РМ. Едно од можните сценарија е она доколку одредени политички или националистички екстремизми на Косово и РМ се обидат да ја докажат практично тезата дека "независно Косово ќе значи стабилен Балкан или независно Косово е еднакво на стабилна Македонија", односно дека "секаков друг статус на Косово, освен целосна независност ќе значи нестабилен Балкан и нестабилна Македонија". Во оваа смисла, за да го докажат таквото толкување, можни се и одредени обиди на изолирани групи особено до периодот на отпочнувањето на разговорите -крајот на 2005, текот на 2006 г. Иако актуелните косовски лидери не го поддржуваат таквото сценарио, можни се одредени изненадувања од страна на авантуристичките и екстремистичките групи.

- Со слично убедување би биле и акциите на криминалните групи, кои најдобро профитираат од недетерминираниот статус на Косово. Според толкувањата на официјална Приштина, таквите испади најмногу би им наштетиле на Албанците кои мечтаат за независност на Косово.

- РМ го поддржува дијалогот меѓу Белград и Приштина, исто како и улогата на МЗ. Во оваа насока РМ ќе го прифати секој консензуален предлог, но пожелно е да се покаже и заинтересираност на нашата дипломатија за ова прашање, а не само пасивно и индиферентно набљудување.

- Организираниот криминал, политичкиот екстремизам, етничките или социјалните тензии можат до одредена мера да ја загрозат безбедноста на РМ. Најдобар одговор за овие закани е имплементацијата на заклучоците од Регионалната конференција за интегрирана безбедност и раководење со границите (Охрид, мај 2003) и изградба на европските стандарди за контрола на истите.

13. Проширувањето на Алијансата

По распаѓањето на Варшовскиот договор, повеќе поранешни членки од Централна и Источна Европа не престанаа да инсистираат на нивниот прием во Алијансата. Во почетокот Алијансата внимателно го избегнуваше своето ангажирање околу таа тема, но во 1994 г., таа реши да го промовира проширувањето на НАТО.¹¹¹ Првите три кандидати (Полска, Чешка и Унгарија) кои беа поканети во НАТО на Самитот во Мадрид 1997 г., со полноправно членство се здобија на Вашингтонскиот самит од 1999 г. Оттогаш веќе беше јасно дека по првото проширување ќе се случи и втор круг на прием на нови членки. Во таа насока, на Самитот од Вашингтон беа испратени повеќе позитивни пораки кон аспирантите особено преку лансирањето на Акциониот план за членство (Membership Action Plan). Една година пред одржувањето на Самитот на проширување во Прага 2002 г., државите-аспиранти собрани во неформалната Вилнус Група (V-10) на состанокот на премиерите на оваа група испраќаат силна порака зајакната со пораката и лобирањето на чешкиот претседател Хавел (Wall Street Journal Europe, 14. Мај 2001).

Самитот во Истанбул 2004 кој не беше самит на проширување¹¹² потврди дека "согласно со член 10 на Вашингтонскиот договор, политиката на отворени врати останува отворена за идните можни членки Македонија, Албанија и Хрватска". Она што беше ветено на овој Самит, а тоа беше испитување на извештајот од страна на МНР на НАЦ околу прогресот на аспирантите има можности да се реализира на идниот самит на проширување во 2008, со оглед дека самитот предвиден за

¹¹¹ The NATO Summit in Brussels, 1994, Декларација на Шефовите на државите и владите на НАТО-членките

¹¹² иако во НАТО и САД се смета дека овој Самит бил всушност самит за проширување бидејќи за прв пат Алијансата работела во формат на 26 членки

2006 г. ќе се зафати со прашањето на трансформациите на Алијансата.

Очекувањата на македонската дипломатија беа пооптимистички со оглед дека во бројните неформални гласини од НАТО и САД предвидуваа дека е можно одржување на идниот самит на проширување на Алијансата во 2006 или најдоцна во 2007-та година. Македонските достигнувања во ГНПЧ беа постојаните охрабрувања од страна на сојузниците, а и Брус Џексон, директор на американскиот Проект за демократска транзиција, инаку афирмиран лобист на "групата Вилнус" во словачкиот весник Правда изјави дека "Македонија и Хрватска се подготвени за НАТО, а одлуката ќе се донесе кон крајот на 2007 г." (според Утрински весник, од 07. 10. 2005). Сепак, едно е јасно, а тоа по неколку години молчење беше потврдено и на неодамнешните средби на ПВРМ Бучковски со Генсек Шефер и претседателот Буш: повеќе не е дилема дали РМ ќе добие покана за членство во НАТО на идниот самит на проширување, туку: кога? Дали во 2006? Дали 2007 или во 2008? Сè поизвесно станува дека тоа ќе се случи во 2008. Но сепак ќе подвлечеме дека тоа зависи од датумот на одржувањето на самитот на проширување.

13. 1. Претходните проширувања

Во подготовките на проширувањето од 1999, НАТО ја реализираше студијата за проширувањето (Study on NATO Enlargement, септември 1995) во која се елаборирани целите и принципите на проширувањето, како и она што треба да се очекува од новите членки. При споменатото проширување не беа наметнати предетерминирани критериуми и затоа сите три кандидати беа разгледани случај по случај. Општата цел беше подобрување на безбедносната архитектура на целиот европски регион со паралелно промовирање на безбедноста и стабилноста за сите. Новите членки мораа согласно со основните цели на Повелбата на ОН да ја афирмираат демократијата, индивидуалните слободи и правната држава. Со приемот во Алијансата, тие се

ангажираат да ги обезбедат обврските што произлегуваат од Вашингтонскиот договор. Воедно, тие не смеат да ја затворат вратата кон новите кандидати. На домашен план, новите членки мораа да ја промовираат пазарната економија, социјалната правда и одговорноста во заштита на опкружувањето. Новите членови се должни да ги решаваат недоразбирањата со соседите на мирен начин, да обезбедат цивилна и демократска контрола на оружените сили и да обезбедат соодветен одбранбен буџет. Останати потреби од техничка природа, особено во доменот на стандардизацијата и интероперативноста, исто така, беа значаен императив за нивното однесување. Студијата се базира врз членот 10 на Вашингтонскиот договор, според кој членките на Алијансата можат преку заемниот договор да поканат и други европски држави да пристапат кон принципите на овој Договор и да придонесат кон безбедноста на регионот. Во Комуникето од Самитот во Вашингтон, освен реafirмирањето дека вратата на НАТО ќе остане отворена, беа споменети и двете најразочарани држави кандидати за членство - Романија и Словенија, потоа трите балтички земји, како и Словачка и Бугарија. Воедно, РМ и Албанија беа пофалени за успешната соработка со Алијансата за време на косовската криза. Во Декларацијата од Самитот (23. 04. 1999) од Вашингтон, во параграфот 8, се потврдува дека " Алијансата останува отворена за сите европски демократии.. " Конечно и во каталогот на урамнотежените ангажмани од Вашингтон, параграф 39 на стратешкиот концепт утврдува дека " Алијансата останува отворена за приемот на новите членки (...) и затоа Алијансата ќе испрати нови покани за проширување. "

Меѓутоа, по вашингтонскиот јубилеен Самит од 1999 г. и лансирањето на Акциониот план за членство -АПЧ (Membership Action Plan -МАР), на аспирантите им беше обезбедено преку совети, помош и практична поддршка од страна на Алијансата да се олесни нивното пристапување во НАТО. Главни одлики на АПЧ се: изготвување индивидуална Годишна национална програма за членство (ГНПЧ) која ги покрива политичко-економската, безбедносната, одбранбено-воената, правната сфера и ресурсите.

Воедно, преку фокусиран и искрен механизам на повратни информации за напредокот на програмите на аспирантите, се подразбираат и политички и технички совети, како и годишни состаноци на сите членки со аспирантот (26+1) "Clearing house" за координација на помошта од НАТО и приод на планирање на одбраната на аспирантите кој подразбира елаборирање и разгледување на договорените планирани цели.¹¹³

Глобалната позиција на администрацијата Буш е дека уште во јуни 2001 (три месеци пред терористичките атентати), за време на посетата на Европа, истакна дека "ниту една европска држава не смее да биде исклучена од своите НАТО аспирации заради историски или географски причини" (The New York Times, 16-17 јуни, 2001). Во овој период уште не се знаеше која од 10-те држави на Вилнус групата ќе добијат покана за членство. Скандинавските држави лобираа и сметаа дека барем една балтичка држава ќе се здобие со членство. Италија навиваше за Словенија и Романија, додека Обединетото Кралство" се залагаше за стриктниот минимум, стравувајќи дека со масивниот прием би се променила природата на Алијансата.¹¹⁴ Според поранешниот МО на Германија Volker Ruhe, Германија ги поддржувала кандидатурите на Словенија, Словачка, Бугарија и евентуално Романија, поранешниот МО на Грција Apostolos Athanassios, Романија, Бугарија и Словенија. Во јули 2001 г. се калкулира со пет опции: "минималистичка опција" која подразбира само прием на Словенија, "средна опција"- покани за Словенија, Словачка и Романија, "средно зајакната опција" - Словенија, Словачка Романија и Бугарија, "проширување според" европскиот модел" на калкулирање- подразбира државите на "средно зајакната опција плус една држава од Балтикот и, конечно, "тотална опција, односно покана за сите кандидати воедно наречена и big bang, бидејќи би се избегнале репетитивните караници со Русија околу следните приеми. Никој пред 11. 09. 01. не сметаше дека на идниот

¹¹³ подетално во НАТО-Прирачник, Брисел Office of Information and Press, 2001 г. издание на македонски јазик

¹¹⁴ "William Hopkinson" Elargissement: Une nouvelle OTAN", Paris: Institut d'etudes de securite, UEO/WEU, Cahiers de Chaillot 49, Октомври 2001"

Самит во Прага 2002 ќе се случи **big bang**. Единствено, американскиот претседател им даде до знаење на оние што се противеа на проширувањето дека " администрацијата ќе ја одбие секоја идеја на вето однадвор " (The New York Times 16-17. 06. 01). Втората значајна порака во јуни 2001 беше дека " дел од кандидатите за прием повеќе се интересираат како да профитираат од членството во НАТО во смисла на **гарант на територијалниот интегритет**, што беше некогашна функција на Алијансата, наместо **нивниот придонес кон глобалната и регионалната безбедност**. Овој *acquis* на Алијансата мора да се земе предвид и во актуелниот период на аспирацијата на РМ во официјалните изјави на одговорните лица на РМ. Имено, не е полезно да се потенцира дека "РМ треба да влезе во Алијансата заради сопствената безбедност. "

Терористичките атентати од 12. 09. 2001 влијаеја да се случи "големата експлозија" во проширувањето на Алијансата на Самитот во Прага. Се случи **big bang** со оглед дека седум од десет аспиранти беа поканети во полноправно членство. На тој начин, по овој циклус на проширување, Алијансата географски се протега од Атлантикот и Јадранот до Балтикот, руската граница и Црното море. Според мислењето на заменик-советникот на претседателот на САД за национална безбедност Stephen Hadley" географијата во вториот круг на проширување не играше значајна улога. Можеби тоа беше случај при приемот на првите три членки кога бевме под влијание на студената војна. Денес, настаните од 11 септември влијаеја врз големината на проширувањето на Алијансата. " За останатите три аспиранти **Македонија, Албанија и Хрватска**¹¹⁵ остана да се подготвуваат во рамките на своите ГНПЧ очекувајќи го идниот **big MAC**.

¹¹⁵ **Croatia** овој израз го користиме заради кованицата Big MAC

13. 2. Идното проширување?

Пред одржувањето на прашкиот Самит во 2002 г., амбасадорот на САД во НАТО, сегашниот државен потсекретар Николас Барнс, ги посети главните градови на сите држави аспиранти и во разговорите со нивните лидери насекаде поставил три идентични прашања: Зошто сакате да му се придружите на НАТО? На кој начин можете да придонесете за регионалната и за глобална безбедност и стабилност? Како ќе ги применувате и ќе ги браните принципите на Алијансата?

Иако не знаеме што конкретно одговориле соговорниците на Барнс, евидентно е дека прашањето "Зошто сакате да му пристапите на некој клуб, организација или друштво?" е првото и основно прашање за секој заинтересиран кандидат или потенцијален член. Искрениот одговор на прашањето, кога ја познаваме природата на Алијансата, е следниот: прифаќање и респект на основните вредности, правила и цели, односно на филозофијата на клубот што ја делат останатите членови. Второто прашање е разбирливо и практично, а се однесува на користа што во доменот на безбедноста и стабилноста може да ја даде новиот член на Алијансата. Третото прашање се однесува на практичната подготвеност на апликантот на практичен начин во соработка со Алијансата да ја покаже практичната подготвеност за да ги брани принципите на Алијансата.

Во постпрашкиот период, Алијансата беше преокупирана со менаџирањето на кризите во БиХ и Косово, битката против тероризмот, војната и обновата во Авганистан, ангажирањата во Ирак и Дарфур, сопствената трансформација.

Прашањето на "политиката на отворени врати" по 2002 година во Алијансата беше маргинализирано, како заради влијанието на позначајните досиеја и проблематики, така и заради ангажирањето на Алијансата во повеќе геополитички простори што беше елаборирано претходно. Во овој период РМ презентира три циклуси на ГНПЧ пред 26 членки (последниот отпочна во првата половина на октомври 2005) и доби исклучиво позитивни оценки и

комплименти за континуитет и напредок во потребните реформи. Слично беше и со останатите два партнери-аспиранти Албанија и Хрватска. За разлика од овие две пријателски држави, позициите на РМ се многу подобри. Заради тешкото и неповолно наследство, но и останатите бројни објективни или субјективни причини, Албанија не успеа да ги ефектуира со истиот интензитет реформите во одбраната и општеството што ги ефектуира РМ. Од друга страна, Република Хрватска и покрај успешната европската ориентација со која се здоби со статус на кандидат кој ги отпочна преговорите за полноправно членство во ЕУ, сепак заради недоволната соработка со Судот за воени злосторства за поранешна Југославија (случајот Готовина) соочена е со пречки од политичка природа преку која не можат да поминат некои членки на НАТО. Згора на тоа, РХ и покрај успешните реформи во доменот на одбраната, покажа одредена индиферентност кон советите и критиките на експертите на НАТО за отстранување на вишокот оружје¹¹⁶. Сето тоа влијаеше РМ да го заземе лидерското место меѓу трите аспиранти на А-3. иако од РХ нашите економски перформанси се многу поскупо. Меѓутоа, во Алијансата, независно од компатибилноста со глобалните критериуми со Европската унија, сепак важат малку поинакви правила. Независно од тоа, трите аспиранти по Истанбулскиот самит (28/29. 06. 2004) ги зајакнаа своите напори за здобивање на статусот на член на Алијансата и ја интензивираа регионалната соработка. Претходно на 02. 05. 2004 во Тирана беше потпишана "Повелбата за партнерство помеѓу Албанија, Хрватска, Македонија и САД" или попопуларно Јадранската повелбата на тројцата аспиранти заедно со САД на ниво на МНР. Инспирацијата за оваа неформална регионална интеграција произлезе од страна на заедничките позитивни искуства на трите балтички земји Естонија, Летонија и Литванија пред нивниот прием во Алијансата.

¹¹⁶ подетално за НАТО-амбициите на РХ во -Lidija Cehulic - "NATO and new international relations", Zagreb: Atlantic Council of Croatia, 2004

Пред одржувањето на Самитот во Прага, Русија преку своите министри за одбрана и надворешни работи, Сергеј и Игор Иванов и особено од страна на воените кругови, во неколку прилики го истакна своето незадоволство што со приемот на балтичките држави "Алијансата ќе има директни граници со Русија". Претходно претседателот Јелцин се заканувал со ревизија на Основачкиот акт меѓу НАТО и Русија, доколку некоја од поранешните советски републики стане членка на НАТО. Во 1997 г. МНР на Латвија Валдис Биркавс во разговорите со американската администрација околу проширувањето на Алијансата истакнал: "НАТО вели дека вратата е отворена, меѓутоа руското куче стои на прагот и не дава никому да влезе."¹¹⁷ "Тоа не ги поколеба сојузниците во најавеното проширување. Оттука е разбирлива и динамиката и раздвиженоста на американската дипломатија, како и на останатите членки на Алијансата во однос на аспирациите на трите држави-аспиранти од Балтикот. Згора на тоа, се работеше за географски, економски и културолошки поврзани држави со голема хомогеност во нивниот статус и развој. Активностите во однос на А-3 членките на САД се многу поскупо заради повеќе причини: а) требаше да се остави време да се консолидираат новопримените членки во нивното приспособување кон строгите правила на Алијансата, но и Алијансата требаше да се приспособи кон новодојдените; б) не постои опонент кон членството на државите на А-3 што на одреден начин ја отапи или уште од старт ја неутрализира можната реторика околу идното проширување; в) Алијансата реши пред сè да се позанимава со самата себе, со сопствената трансформација, а потоа со останатите прашања; г) освен трите аспиранти на А-3 во круговите на Алијансата сè повеќе се зборува за аспирациите на Украина. Ова прашање го евоцира и Генсек Шефер за време на посетата на Литванија и Украина: "НАТО ја потврдува политиката на отворени врати, а Украина ќе може да биде вклучена во 2008 кога се очекува државите на Балканот да станат нови членки на НАТО. Но за тоа се неопходни реформи во одбраната и во целото

¹¹⁷ Ronald D. Asmus "Opening NATO's Door стр. 233 Ibid.

украинско општество за подготовки на државата за добивање најнапред покана, а потоа и членство во Алијансата".¹¹⁸

Темата на новиот циклус на проширување беше евоцирана за прв пат на 8 септември 2005-та година по познатата шок - конференција за печат на заменик-помошникот државен секретар за европски прашања Курт Вокер, според кого " ниту аспирантите биле подготвени за членство ниту Алијансата била подготвена да ги прими" и затоа следниот самит на Алијансата предвиден за 2006 наместо со проширувањето ќе се занимава со прашањето на трансформациите на НАТО. Пораката на Вокер наиде на изненадување во политичките кругови во Македонија. Опозицијата ја обвини владата за неспособност, а медиумите реагираа бомбастично: " САД ги потопаја надежите на РМ за брз прием во НАТО", "Вашингтон го шокира политичкиот естаблишмент", " САД против скоро проширување на НАТО". Во земјата се создаде импресија дека токму заради пропустите, грешките или неспособностите на Владата или на РМ, НАТО решил да отстапи од проширувањето во 2006/7 г.

Можеби таквата непотребна реакција во РМ ќе беше избегната доколку Курт Вокер или Алијансата невлегоа подлабоко во прашањето на проширувањето, во менталитетот на оние кои со целата енергија се борат да станат членки на Алијансата. Еднаш тоа се случи со Словенија и Романија во 1997 г., а потоа во Алијансата сфатија дека и процесот на приемот во НАТО треба да се менаџира. Така при проширувањето во 2002 г. немаше разочарани земји бидејќи аспирантите беа целосно и редовно информирани за нивниот прогрес и очекувања и сите што не добија покана за членство вклучувајќи ја и РМ во 2002 г. беа свесни дека не ги исполнуваат условите и стандардите за отпочнување на пристапување во членство на Алијансата.

Потоа настана голема пауза што Курт Волкер ја протолкува како "замор од проширувањето" со што оваа тема воопшто не беше допрена од страна на членките. Од друга страна, аспирантите пулсираа во рамките на Јадранската повелба и секоја ефемерна

¹¹⁸ Main news, NATO press service, 24.10.2005 AP

позитивна оценка, храбрење или наведување на датуми од разни експерти (иако официјално ниту НАТО ниту САД не излегоа со конкретни датуми за прием) се доживуваше како *fait accompli*. Згора на тоа РМ редовно добиваше комплименти на редовните консултативни средби меѓу НАТО зајакнатите експертски тимови и нашите домашни експертски, потоа на средбите на МНР и МО со амбасадорите на 26-те членки плус Генсек Шефер, што создаваше илузија дека членството во Алијансата е многу блиску. Всушност, амбасадорите на Алијансата навистина и го мислеа тоа. Францускиот амбасадор Д'Абовил РМ ја нарече "балканското чудо", германскиот амбасадор Рејелс" РМ направи огромен скок во прогресот што ѝ овозможува набргу да стане членка на Алијансата", британскиот амбасадор Рикетс" комплименти за РМ која е лидер на Балканот во однос на НАТО-аспирациите", генералот Грегори Џонс, командант на јужното крило на НАТО" Македонија е лидер на реформите во одбраната", американскиот амбасадор Нуланд" РМ од конзумент еволуира во давател на стабилноста", белгискиот амбасадор Строе" доколку Белгија одлучува, јас моментално би ја испратил поканата за членство за РМ". Дури и од страна на Кабинетот на Генсек Шефер, македонските лидери добија комплименти и дури едно провокативно прашање: со оглед на состојбите со Албанија и Хрватска, дали РМ размислува околу индивидуалното членство?

За жал, темата на проширувањето се актуелизираше само за време на билатералните средби меѓу НАТО и РМ, односно другите аспиранти. Темата на проширувањето, воопшто не беше присутна на мултилатералните средби на Алијансата.

Во таквиот контекст, дискрепанцата меѓу оптимизмот на аспирантите и скептицизмот на официјалните дипломатии на членките.¹¹⁹ излезе на видело по пресот на Курт Вокер. Неговата порака беше многу симплифицирана, директна и неделикатна. Од зборовите на Вокер можеше да се заклучи дека РМ не е спремна за

¹¹⁹ кои повеќе се темелеа врз оценките на нивните дипломати во Скопје, отколку на Северноатлантскиот совет

прием во Алијансата, бидејќи не ги исполнила обврските кои ѝ биле наметнати од страна на НАТО".

Од оваа непријатна епизода сепка можат да се извлечат и неколку поуки: а) Нема простор за разочарување и РМ продолжува со интензитетот на реформите независно дали проширувањето ќе се случи во 2006, 2007 или 2008. б) Алијансата и САД го ставија на маса досието на проширувањето и во иднина нема да се појават такви дискрепанци, како што тоа беше случајот со пораките на Вокер, бидејќи НАТО реши да го менаџира процесот на проширување в) Јавната дипломатија треба што побргу да се промовира во РМ, но и меѓу странските дипломати во Скопје кои "покажуваат поголем скептицизам кон капацитетите на РМ отколку самиот НАТО, иако државата ги надмина перформансите на некои држави кои со слични перформанси добија покани во 2002" забележа поранешниот помошник на Генсек за политички и безбедносни прашања, Гинтер Алтебург, за време на посетата на НАТО тимот на Скопје во февруари 2005г. Затоа ќе биде продуктивно и на дипломатите најтранспарентно да им се презентираат нашите аргументи, стратегија, ГНПЧ, ПАРП за влез во НАТО г) Прашањето на поканата на РМ во НАТО не е само грижа на Владата туку и на опозицијата, интелигенцијата, експертите, новинарите, невладините организации и воопшто сите оние 88% граѓани кои се изјасниле за влезот на РМ во НАТО. Влезот во Алијансата е прашање од најголем државен и национален интерес, а не обичен политички интерес на една или друга партија. Влезот во НАТО и ЕУ е успех кој сите подеднакво треба да го прифаќаме, да го храбриме и да се радуваме на добрите вести од Брисел.

Самитот на проширувањето на Алијансата ќе се одржи во 2008-та година. Дотогаш постои можност Албанија да ги забрза реформите, Хрватска да го разреши проблемот со генералот Готовина, Македонија да биде уште поподготвена по успешните избори, а патем ќе се разреши и енигмата со Украина.

Според Mark John од Reuters сепак главната причина лежи во "малиот апетит на членките на Алијансата за проширување" и

нивниот замор од проширувањата "Enlargement fatigue" (07. 09. 2005). Можеби овој хипотетички суд е точен, но исто така е точна и втората хипотеза, онаа за "замореноста на аспирантите": 10 г ПЗМ во 2008 тоа ќе наврши 13 години, јубилеен 10-ти АПЧ во времето на евентуалното зачленување во Алијансата, најдолги 6 години пауза меѓу последното испраќање покани за членство во 2002.

13. 3. Надежите на Македонија за членство во НАТО

На Самитот во Истанбул на шефовите на државите и владите на Алијансата од 2004 г., во финалното Комунике, НАТО презеде одредени обврски кон трите држави аспиранти: "Ние го поздравуваме прогресот што го покажаа Албанија, Хрватска и Македонија во примената на нивните ГНПЧ и ние ги охрабруваме да продолжат со реформите кои се неопходни за напредокот за приемот во НАТО. Воедно им честитаме на овие земји за придонесот кон стабилноста и регионалната соработка. НАТО ќе продолжи одвоено да го оценува секое досие за кандидатурата во функција на реализираниот прогрес на целите на зацртаните реформи во АПЧ (Акциониот план за членство) кој ќе остане средство за следење на позицијата на секој кандидат. Ние бараме од МНР на НАТО постојано да го следат и испитуваат прашањето на проширувањето, вклучувајќи го и извршувањето на АПЧ и во таа смисла да презентираат еден извештај. **На следниот самит врз база на овој извештај, ќе го испитаме прогресот реализиран од страна на државите-кандидати на патот кон приемот"**

Од овие одредби на финалното Комунике од последниот Самит во Истанбул 2004¹²⁰ ги обврзуваат членките на Алијансата преку нивните МНР постојано да го следат прогресот на аспирантите, а пред одржувањето на следниот самит да го подготват Извештајот за прогресот на аспирантите во смисла на нивна подготвеност за полноправно членство. Тоа значи дека веќе

¹²⁰ всушност последниот мини-самит на НАТО се случи во февруари 2005 г. кога претседателот Буш ја посети Европа и се состана со шефовите на државите и владите на НАТО во Брисел по повод отпочнувањето на новиот мандат по изборната победа. Но тоа беше самит кој траеше вкупно 2 часа

на Самитот од 2006 кој ќе биде Самит на трансформација, не е исклучено да се зборува и за проширувањето, независно што и тој самит ќе биде еднодневен настан. Засега официјалните ставови на делегациите на САД и на Обединетото Кралство на Алијансата во Брисел се дека " пред 2008 -та нема да има покани за проширување. " Меѓутоа не се исклучени и изненадувања. Изненадувања се можни на повеќе нивоа:

- доколку Хрватска набргу го реши прашањето на соработката со Трибуналот во Хаг, а во "џебот" веќе е со статус на кандидат во преговори за членство, РМ со статус на кандидат и со уште поинтензивни реформи и Албанија која прави силен исчекор во реформите во следните 6 месеци, само по себе пред Самитот во 2006 г. се наметнува прашањето за проширување.

- можна е и формула на "регата - принципот", која подразбира донесување одлука за испраќање покани по Самитот од 2006¹²¹ а аспирантите стануваат членки како што стигнуваат на целта со своите реформи¹²²

- покажаниот интерес за приемот на Украина во Алијансата во 2008 г., што би бил голем успех на администрацијата Буш пред завршетокот на претседателскиот мандат да ја прими во Алијансата, нема да го забави пристапувањето на државите А-3 во НАТО. Напротив, доколку се смета на гигантот Украина, тогаш уште поверојатно станува претходниот прием на А-3 или примената на регата-принципот. Во тој случај РМ е лидер или барем држава која заедно со Хрватска е најдобро подготвениот аспират за членство во Алијансата.

Овие надежи ги аргументираме и со изјавата на претседателот Буш по средбата со ПВРМ Бучковски на 25.10.2005 " Македонија направи напредок во спроведувањето на реформите потребни за членство во НАТО и ЕУ". Евоцирајќи ги динамиките кои му претходеа на првиот круг на проширување на Алијансата во 1999 г., македонскиот премиер оправдано побарал и од другиот по ранг соговорник, Кондолиза Рајс, ДС за надворешни работи на САД,

¹²¹ бидејќи никаде не е забележано дека за секое проширување е неопходно одржување Самит на Алијансата

¹²² слично на веслачките натпреварувања - регата

Вашингтон на следниот Самит на НАТО во 2006 г. по примерот на " Мадридската декларација од 1997 г. во која своевременно беа посочени земјите од наредниот круг на проширување на Алијансата, да биде на одреден начин најавено, како што беше тоа случајот со Словенија и со Романија, дека РМ, РА и РХ во 2008 ќе добијат покани за членство во Алијансата на следниот самит во 2008. ". Имено, со Мадридската декларација донесена на Самитот од 1997 г. беа испартени покани до Полска, Чешка и Унгарија да ги отпочнат преговорите за прием во Алијансата, додека останатите аспиранти на чело со Словенија беа регистрирани како држави кои направиле најголем прогрес во напорите за приближување кон Алијансата. Можеби одговорот на таквиот директен пристап од денешни перспективи сè уште не може да се конкретизира со оглед дека "НАТО е мултилатерална организација која одлучува со консензус", но како што истакнал ДС Доналд Рамсфелд" и јас и претседателот Буш ви даваме целосна поддршка, а и во наш интерес е да ви помогнеме. " (МИА, 27.10.2005)

Јасно е дека сè зависи од натамошните капацитети на државата бидејќи доколку" РМ ги исполни условите, вратите на НАТО се отворени", што истакнала и Кондолиза Рајс. Сепак, анализирајќи ги нашите достигнуања на патот кон полноправното членство може да истакнеме дека: а) реформите и трансформациите се со постојано темпо, што значи дека и по приемот тие ќе продолжат, б) РМ ги достигнува капацитетите што ги поседуваа некои аспиранти од 2002 кои во меѓувреме станаа членки на Алијансата, в) згора на тоа РМ во рекорден временски интервал создаде мултиетничко општество на Балканот кое може да послужи за пример на други простори г) надворешната политика на РМ кон соседите може да се оцени како " фактор на стабилизација " и "олеснувач" во изнаоѓањето на идниот статус на Косово. д) конечно и еден схоластички пристап: САД најавија дека Самитот во 2006 г. ќе бил "самит на трансформации, а не самит на проширување". Но зарем трансформациите не значат и

проширување?¹²³ Дали на ова треба да ги потсетуваме и нашите сојузници денес? Ѓ) дадено ни е до знаење дека и под услов да се исполнат сите барани стандарди и критериуми, трите аспиранти да покажат целосна спремност за прием во НАТО, Алијансата нема да е спремна да ги покани во полноправно членство пред Самитот од 2008 г., е) засега сè уште е цврст ставот дека и американскиот Сенат и Алијансата нема да ја придвижуваат машинеријата на прием за само еден аспирент. Приемот ќе биде како и во претходните случаи - групен, ж) во стратегијата на надворешната политика можни се и изненадувања и претходното треба да се прифати како хипотеза со голема веројатност.

Целта на овој подолг прелудиум е да истакнеме дека сепак работите околу проширувањето на НАТО зависат и од меѓународниот контекст и расположението на МЗ. Кој може да негира дека Словенија според ефектуираниите реформи и резултати не го заслужуваше полноправното членство уште во 1999 при првиот круг на проширување на Алијансата? Не треба да забораваме дека по "евроскептицизмот" кој се зајакна по француското и холандското "не" во однос на референдумот околу новиот европски Устав, се појави и "натоскептицизмот", бидејќи освен САД, Канада, Турција и Норвешка сите останати членки на НАТО се едновременно и членки на ЕУ. Надежите се вратија со прифаќањето на отпочнувањето на преговорите за членство во ЕУ со Турција и со Хрватска. Прашкиот **big bang** се ефектуира во специфичен меѓународен контекст, под влијание на терористичките атентати од 11.09.01. Натокартите не сакаат да го симнат прагот на стандардите за прием во НАТО и да поканат кого било во членство од прости причини што на светот му е потребна една силна и стратешка Алијансата, а не "нешто што би личело на ОБСЕ", како што забележува еден британски дипломат. Конечно постои и мислењето дека со секое проширување и зголемување на бројот на членките Алијансата како секоја мултилатерална

¹²³ Во Студијата за проширување на Алијансата од 1995 г. се зборува за интерни и екстерни промени на НАТО. Интерните се однесуваа на внатрешните трансформации на командите и капацитетите. Надворешните промени на НАТО се однесуваа на проширувањето и приемот на нови членки

институција, функционално слабее и станува посложена за менаџирање.

Да резимираме, проширувањето на Алијансата, односно поканата на НАТО кон РМ зависи како од самата РМ и нејзините капацитети, реформи и трансформации така и од спремноста на Алијансата да ги прими новите членови. Од оваа перспектива, само можеме да констатираме дека РМ го изоди најтешкиот пат кон членството. Затоа повеќе не се поставува прашањето "дали?" туку прашањето "кога?". Кога се работи за "кога", нашиот одговор е или 2006 или 2007 или 2008 г!!!

13. 4. Аргументите на РМ за членство во Алијансата: ГНПЧ

Аргументите со кои секој аспиратнт настојува да се здобие со членство во Алијансата се систематизирани и изложени во Годишната национална програма за членство (ГНПЧ)- Annual National Program for NATO Membership. Овогодишната ГНПЧ 2005/6 беше изготвена во рамките на седмиот циклус на имплементацијата на Акциониот план за членство (АПЧ) - Nato Membership Action Plan (MAP)

Студијата е поделена во 5 глави: Политички и економски прашања; Одбранбено-воени прашања; Извори; Безбедносни прашања; Правни прашања.

Во првата глава, во однос на надворешната политика се истакнува дека " РМ има две групи стратешки приоритети: првата група е интеграцијата во НАТО и ЕУ, а втората група приоритети се односите со соседите и останатите држави од регионот, како и регионалните иницијативи. "

Од аспектот на атлантската интеграција, ГНПЧ истакнува дека " РМ de facto се однесува како членка на Алијансата, преку активното учество во одбраната на заедничките вредности кои ги делат државите членки на НАТО. Имено, РМ учествува во глобалната војна против терористичките закани за безбедноста, а тоа се меѓународниот тероризам и ширењето на оружје за масовна деструкција.

Согласно со испитувањата реализирани од страна на американската агенција за испитување на јавното мислење IRI, таквата НАТО определба на Македонија ја поддржуваат 88% од јавното мислење на населението. Независно од таквата висока стапка на популарност, обврските налагаат граѓаните постојано да бидат транспарентно информирани за актуелностите на Алијансата и патот што треба да го измине државата кон НАТО. За таа цел, Владата ја афирмира Стратегијата за односи со јавноста за подготовките на РМ за членство во Алијансата.

РМ ќе продолжи како домаќин-нација на КФОР да ја проследува натамошната логистичката поддршка на Алијансата чии сили и натаму ќе транзитираат или престојуваат на нашата територија. Воедно РМ ќе го интензивира учеството во разните форми на НАТО/ЕАПС (Евроатлантски партнерски совет) / ПЗМ (Програма за мир). Во надворешната политика едновременно РМ им придава значење на статусот на кандидат во ЕУ, активностите во рамките на ОН, ОБСЕ и неговата мисија во РМ во имплементацијата на Рамковниот договор на ниво на изградба на мерките на доверба како во државата така и во целиот регион.

На внатрешно-политички план, имплементацијата на Охридскиот договор е основниот политички аргумент на државата во одот кон НАТО, иако ни останатите критериуми не се за потценување. Меѓутоа, со оглед на специфичноста на Балканот кој падна на прашањето за меѓуетничките односи, како и врз основа на кризата од 2001 г., политичките прашања во случајот на аспирациите на РМ кон НАТО добиваат во поголемо значење отколку кај другите или претходните кандидати. Постојаниот прогрес во имплементацијата на Охридскиот рамковен договор беше констатиран и од страна на претседателот Буш: " Навистина го ценам и напредокот што Македонија го направи со имплементацијата на Охридскиот договор, бидејќи покажавте дека луѓе со различни култури и минато можат да живеат заедно и во мир. " (МИА, 27. 10. 2005)

Реформите во локалната самоуправа и процесот на децентрализација, реформите на јавната администрација,

реформите на правниот систем, реформи и подобрување на изборниот систем, полициските реформи во кои значајна улога има мисијата на ЕУ "Проксима", битката против организираниот криминал и корупција, перењето пари, трговијата со човечки суштества и илегалната миграција, трговијата со оружје, како и борбата против тероризмот.¹²⁴ Во сите споменати домени РМ покажа напредок со различен интензитет. Од постојаните консултации со експертите на МЗ и НАТО се смета дека е неопходна поголема енергија и интензитет во домените на изборниот процес, правдата, борбата против организираниот криминал и корупцијата.

Во економскиот домен, макроекономските перформанси на РМ се мошне позитивни: 2, 9 пораст на БНП во однос на 2004-та и инфлација од 0, 4%, и глобален пораст на економијата (без индустрискиот сектор) од просечни 4, 5% во однос на 2004 г. Во доменот на трговијата извозот бележи пораст од 23%, а увозот од 26%. Слаба страна на РМ е високата стапка на невработеност која согласно со разновидните техники на пресметување се движи меѓу 31 и 35%.

Најсилните аргументи на РМ за членство во Алијансата се оние ситуирани во втората глава на ГНПЧ посветена на воено-одбранбените прашања.

Преземените мерки на Националниот безбедносен и одбранбен концепт на РМ, претставува основна рамка за подобро разбирање на одбранбените и безбедносните потреби. Како резултат на трансформацијата на МО и АРМ согласно со Стратешкиот одбранбен преглед, новата организациона формација на АРМ наметнува исполнување на одредени услови кои се неопходни за соочување со новите предизвици во глобалната војна против тероризмот.¹²⁵ Трансформацијата во доменот на одбранбената политика е сврзана со пошироките социјални реформи на општеството: сведување на неопходниот персонал и

¹²⁴ конституирана е работна група за имплементација на Партнерскиот план за акција, а усвоен е и Национален концепт за военото разузнавање.

¹²⁵ Подетално за овие прашања, Saso Juzmanovski" Fourth Generation of reforms in the Defence" Skopje: MIC, Macedonian Affairs, Vol. V. N. 3, 2004, 19-30

менаџменот со персоналот, имплементација на Програмата за соодветна застапеност на етничките заедници, довршување на трансформациите на АРМ до крајот на 2007, зголемување на учеството на АРМ во меѓународни мировни мисии, целосно опремување на декларираните сили до крајот на 2006, трансформација на воениот здравствен систем и воената едукација.

Одбранбената политика на државата директно се рефлектира и во Белата книга на одбраната, објавена во октомври 2005г. Белата книга на одбраната (БКО) ја објаснува безбедносната и одбранбената стратегија на РМ. Таа е основен документ кој се надградува на Националната концепција за безбедност и одбрана на РМ од мај 2003 и Политичката рамка на Стратегискиот одбранбен преглед (СОП) од октомври 2003.

Согласно со приоритетите утврдени во одбранбената политика, ПЗМ активности и Програмите ќе бидат фокусирани врз имплементација на Партнерските цели 2004 и во поддршката на Процесот на трансформација на армиските сили. За 2005 во рамките на Индивидуалната партнерска програма (ИПП) беа планирани 156 активности со 244 настани. Согласно со тековните приоритети на трансформацијата на единиците на АРМ уште 54 настани од Партнерската работна програма беа додатно прифатени. Оттука е повеќе од евидентно дека МО на РМ се претвори во една вистинска работилница на реформи, оспособување и создавање армија која ќе биде по угледот на НАТО. Сите опишани промени наметнуваат и соодветни финансиски средства. Во РМ одбранбениот буџет изнесува 2,3% од БНП, а согласно со НАТО стандардите воведен е и системот на повеќегодишно планирање и програмирање на буџетскиот систем.¹²⁶

Четвртата глава од ГНПЧ се однесува на безбедноста на класификуваните информации за чие ефектуирање е задолжен Директориумот за безбедност на класификуваните информации. Согласно со Законот за класификувани информации (05.03.2005), одговорностите на Директориумот се однесуваат на сите

¹²⁶ Multi-year Planning, Programing and Budgeting System - PPBS.

класификувани информации разменети меѓу РМ и која било држава или МО.

Во петтата глава на ГНПЧ се даваат толкувања на македонскиот правен систем во однос на пристапување или повлекување од меѓународни организации, регулирањето на испраќање мировни или хуманитарни сили на РМ во разни кризни региони и сл.

Независно од сите напишани обврски и императиви, проценките на НАТО експертите се движат од најоптимистички до умерени. Оптимистите сметаат дека РМ е веќе подготвена за влез во Алијансата и таа комотно може да биде поканета во 2006/7 г. под претпоставка дека нема да се случат посериозни социјални, политички или друг вид стресови. Умерените оптимисти сметаат дека РМ главно одговорила на големите предизвици и покажала одлични резултати во еден дел од обврските, но сепак уште треба да се прават напредоци, особено во доменот на судството, владеењето на правото и имплементацијата на законите во реалноста, изборниот систем, економијата.¹²⁷ Можеби најдобар тест за тоа ќе бидат изборите во 2006-та, годината што е пред нас за да се материјализира позитивниот економски тренд во државата, како и останатите позитивни резултати. Сепак, критериумите за прием во Алијансата не се исти со оние на ЕУ. Згора на тоа, и прашањето околу разликите за називот на РМ со јужниот сосед не се толку изострени во Алијансата како што е тоа случај во ЕУ со оглед дека во НАТО неколку држави, меѓу кои и најмоќната (САД, Турција, Словенија, Бугарија) не ословуваат со уставното име. Сепак заради специфичната "нато-култура" на однесување и пристапување кон билатералните проблеми, засега околу ова прашање не се води никаква расправа освен околу употребата на кратенките во рамките на Комитетот за стандардизацијата. Но, предлозите за употреба на кратенките на неколку држави не се прифатени, така што употребата на овој документ е блокирана од страна на повеќе членки.

¹²⁷ Роберт Чатертон Диксон, амбасадор на Обединетото Кралство во РМ, 23.05.2005, Актуел

13. 5. Колку ќе чини членството во НАТО?

Изјавата на министерот за финансии на РМ од 02. 10. 2005 дека "изневерените очекувања за приемот во 2006, покрај политичката произвеле и материјална штета, со оглед дека забрзаното финансирање на одбраната наместо во 2005 можело да се одложи за 2008" има една позитивна и една негативна интерпретација. Без никакви сомневања во добрите намери на министерот за финансии, кои логично поаѓаат од финансиските интереси на земјата и логичното резонирање на експертите кои се занимаваат со планирањето на буџетот, им даде до знаење на членките на Алијансата дека РМ чини навистина големи напори и откажувања во наприте за приклучување кон Алијансата. Згора на тоа таквата реакција беше и еден вид сигнал за Алијансата која на одреден начин беше алармирана дека "НАТО-скептицизмот може да создаде и скептицизам кај аспирантите". Во таа насока особено беше значајна да се чуе изјавата на ПВРМ Бучковски дека "РМ продолжува со реформита, со регионалната соработка и со учеството во НАТО-операциите", искажана во седиштето на Алијансата на 12. 10. 2005.

Негативната интерпретација на изјавата на министерот за финансии е дека согласно со филозофијата на Алијансата "инвестирањето во сопствените одбранбени сили не се прави заради влезот во НАТО, туку заради одбранбените способности на државата". Впрочем, од НАТО-капацитетите на АРМ ќе профитираат и нашите ЕУ-асpirации.

Конечно, и околу чинењето на членувањето во Алијансата и вртоглавните суми што ги лансираа некои домашни експерти. Членувањето во Алијансата е неколку пати поевтино од членувањето во ЕУ. Во текот на 2005 г. државите членки на Алијансата постигнале договор за воспоставување нов систем за фер распределба на националните придонеси во НАТО-буџетите. Претходниот систем на буџетирање бил критикуван заради невоедначениот систем на придонеси во заедничките буџети.

Во НАТО постојат повеќе критериуми за определување на висината на националните придонеси во НАТО-буџетите, но основни показатели на" способноста на државата се нејзината економска моќ и бројот на населението. Како основна база на податоци служат индикаторите на Светската банка. Во Алијансата постојат **цивилен буџет, воен буџет и безбедносна инвестициона програма на НАТО (NSIP)**. Висината на националните придонеси во **цивилниот и воениот буџет** е стабилна, додека **придонесот во безбедносната инвестициона програма** варира во зависност од амбициите на членките кои се вклучени во разни конкретни инвестициони програми. Според НАТО-методологијата, како трошоци за членството се третираат само националните придонеси во наведените буџети. Пред да ја истакнеме и конкретната шифра ќе треба да се подвлече дека придобивките од членството во Алијансата се многу поголеми. Покрај гаранцијата на националната безбедност (лично не знам како и колку чини мирот, безбедноста и стабилноста), поддршката на демократскиот и економскиот развој, членството ги намалува трошоците на националната одбрана и, конечно, членството во "одбраниот Клуб" денес претставува привилегија и поголем респект во МЗ и во меѓународните институции и можност да се има поголемо влијание врз регионалната или врз пошироката меѓународна политика. Да не зборуваме за солидарноста во случај на природни катастроофи или оние што го активираат чл. 5 на Вашингтонскиот договор.

Според податоците од мисијата на една пријателска држава-членка, која е приближно голема колку РМ, но е економски многу поразвиена и побогата и компаративното мерење на податоците, придонесите на РМ во фондовите на Алијансата би изнесувале меѓу **700 000 до 1 мил \$** и тоа: **Во цивилниот буџет до 150 000\$, во воениот буџет до 80 000\$ и во НСИП, зависно од амбициите на РМ за вклучување во инвестициони програми.** Трошоците околу одржувањето и пополнувањето на националните делегации и воени мисии претставуваат трошоци во рамките на МНР и МО и тие не се пресметани во горенаведените трошоци, исто како и висината за закупениот простор. Единствено се знае дека идната мисија на РМ

како членка на Алијансата би требало да брои меѓу 24-28 дипломати, воени дипломати и останати лица.

14. Правно-политичката процедура за здобивањето на полноправно членство во Алијансата

Со потпишувањето на Северноатлантскиот договор во април 1949 г. во Вашингтон се создаде сојуз на колективна одбрана дефиниран во член 51 од Повелбата на Обединетите нации. Договорот има неограничено траење, а првиот поголем јубилеј на НАТО, 50-годишнината од Вашингтонскиот договор беше одбележена на 4 април 1999 г. со јубилејниот самит во Вашингтон.

Во согласност со членот 10 од Договорот, Алијансата останува отворена за приклучување на други европски држави кои се во можност да ги унапредат нејзините принципи и да придонесат за безбедноста во северноатлантската област, но и вон неа. Во 1952 г., Грција и Турција им се придружија на првобитните 12 членки на Алијансата, по кои следеа СР Германија во 1955 г. и Шпанија во 1982 г. Во јули 1997 г. на Самитот во Мадрид шефовите на државите и владите на Алијансата поканија уште три земји да ги почнат разговорите, а на 12 март 1999 г. Полска, Унгарија и Чешка и формално станаа членки на Алијансата со што нивниот број се искачи на 19 членки од кои 17 од Европа плус САД и Канада. На Самитот во Прага 2002 г. беа поканети седум нови членки да ги отпочнат преговорите за добивање со членство во Алијансата: Бугарија, Естонија, Летонија, Литванија, Словенија, Словачка и Романија се добија со полноправното членство во првата половина на 2003 г. На тој начин, вкупниот број држави-членки на Алијансата порасна на 26 членки и за прв пат го надмина бројот на партнерите кој во овој момент изнесува 20 држави.

Во овој дел ќе ја претставиме правната процедура на пристапувањето во полноправно членство во НАТО, користејќи ги мислењата на правната служба на Алијансата и особено мислењето на г-дин Де Витц кој е правниот експерт на Алијансата.

Правната рамка (The legal Acquis) на Организацијата на Алијансата се состои од две базични компоненти:

а) Правниот *acquis* се рефлектира низ сите одлуки донесени од страна на Северноатлантскиот совет (North Atlantic Council-NAC), во кој било формат на заседавање.¹²⁸

Забелешка: *NAC се состои од постојани претставници на сите земји членки на Алијансата. NAC исто така се состанува на повисоки нивоа вклучувајќи ги министерите за надворешни работи, МО или шефови на држави и влади. Кој било формат и состав имаат исти авторитет и сила за донесување одлуки и илзе одлуки имаат исти статус и валидност на кое било ниво да се среќаваат. Кога NAC се состанува во формат на постојани претставници, често се нарекува Советот. Советот се состанува на министерско ниво, два пати годишно, а некогаш и почесто, при што секоја нација е претставувана од страна на нејзиниот МНР. Состаноциите на Советот се одвиваат и во сесии на МО. Самите на кои учествуваат шефовите на држави или влади се одржуваат кога има особено важни прашања за дискусија или битни моменти во еволуцијата на Сојузничката безбедносна политика (стратегија).*

Одлуките донесени од NAC се обврзувачки за земјите членки на Алијансата. Политичките одлуки не се само политички, туку заради мултилатералната природа на Алијансата можат да креираат, до одредено ниво, и обврзувачки правни облигации за земјите членки на Алијансата.

На пример, тоа е случај и со Основачките документи за ПЗМ и ЕАПС, клучните политички документи кои создаваат правно обврзувачки облигации на партнерите кон Алијансата. Тоа е случај и со другиот вид одлуки, како што се одлуките донесени на Самитот на НАТО, на пример: одлуката донесена на Самитот во Вашингтон за изградба на ново седиште во Брисел итн.

Воедно, NAC може да донесе и административни одлуки кои создаваат обврзувачки правни ефекти. На пример, усвојувањето на

¹²⁸ амбасадорски, министерски или на ниво на шефови на држави или влади

регулативата за цивилен пресонал на НАТО, пензиската шема на НАТО, шемата за социјална сигурност на НАТО итн.

б) Втората базна компонента на Правната рамка (*acquis*) се **правните инструменти** (Договори) кон кои новите земји членки на Алијансата треба да пристапат во согласност со нивните домашни уставни процедури.

Во прва инстанца, треба да се подвлече дека тоа што може да биде дефинирано како Договорна рамка или **acquis** на Организацијата исто така се состои од два елемента. Во првата инстанца спаѓаат мултилатералните договори кои натамошно ќе бидат адресирани како такви и, второ, билатералните договори кои се склучени меѓу НАТО и земјите членки на Алијансата како и со трети земји.

Во врска со втората точка, споменатите билатерални договори се однесуваат на различни теми, но најчесто се наменети и опфаќаат прашања кои вклучуваат правни односи меѓу земјата домаќин (*Hosta Nation*) и НАТО. На пример, може да се направи референца за размената на писма меѓу Кралството Белгија и НАТО околу утврдувањето на статусот на НАТО во рамките на територијата на Кралството, односно Договорот со земјата-домаќин (*Host Nation Agreement*) склучен меѓу SHAPE и Кралството Белгија. Секако, овој сет од прашања не е ограничен само на една земја-домаќин туку исто е склучен меѓу НАТО/Врховниот воен штаб и односната земја-домаќин.

Треба да се знае дека во согласност со чл. 10 од Вашингтонскиот договор, кој воедно претставува и Повелба на организацијата, сегашните земји членки на Алијансата со едногласна одлука можат за поканат која било европска земја што е во можност да ги почитува принципите на Договорот и да придонесува за безбедноста во Северноатлантската зона да пристапи кон Вашингтонскиот договор.

Која било поканета земја ќе стане членка на Вашингтонскиот договор со депонирање на **Инструментот за пристапување** кај

депозитарот, односно Владата на САД и, попрецизно, Стејт Департментот.

Преку депонирањето на инструментот за пристапување, поканетата земја станува земја членка на Северноатлантскиот договор и со тоа ги презема правата и обврските од Вашингтонскиот договор.

Треба да се знае дека протоколите за пристапување кои се од суштинско значење за менување на Вашингтонскиот договор и, посебно, територијалниот опфат на чл. 6, може да бидат потпишани само од страна на сегашните земји членки на Алијансата. Менувањето на Вашингтонскиот договор е нужност со цел да се овласти генералниот секретар во име на НАС да ја даде поканата за членство во договорот.

Откако државата ќе се здобие со статусот членка на Алијансата таа се обврзува со Правната рамка (*acquis*) на Организацијата, составена од двете основни компоненти наведени претходно.

Во прва инстанца, потребно е да се разгледаат правните инструменти (договори) и да се преземат одредени правни и политички активности.

1. Евидентно е дека обврската за пристапување кон Правната рамка (*acquis*) и посебно правните инструменти можат да бидат воспоставени во најформалистички пристап, односно кога поканетата земја станува членка на Алијансата.

Како и да е, препорачливо е дека во иднина сета подготвителна работа треба да биде иницирана со цел да се пристапи од техничко/правната страна кон правните инструменти во дадениот момент, со оглед дека односната држава е членка и според тоа дел од Вашингтонскиот договор.

2. По покана земјите членки ќе пристапат кон:

а) Договор меѓу членките на Северноатлантскиот договор во врска со статусот на нивните сили (Лондон СОФА) (Лондон, 19 јуни 1951)

Членот XVIII, став 3 од Лондон SOFA секако стипулира:

"По стапувањето во сила, постојниот Договор ќе биде отворен за пристапување на која било земја што ќе се вклучи во Северноатлантскиот договор (North Atlantic Treaty) ако претходно биде одобрено од НАС. Пристапувањето ќе се ефектуира со депонирање на инструментот за пристапување со Владата на САД, која ќе ги извести сите земји потписнички и земјата пристапничка за датумот на депонирање. Во однос на земјата во чие име е депониран инструментот за пристапување, сегашниот Договор ќе стапи на сила 30 денови од датумот на депонирање на инструментот. "

б) Протоколот за статусот на Меѓународните воени штабови (International Military Headquarters) склучен следствено на Северноатлантскиот договор (Париски протокол) (Париз, 28 август, 1952)

Чл. XVI, став 1 од Парискиот протокол секако стипулира:

"Членовите XV и XVII до XX од Договорот (Лондон СОФА) ќе се применуваат во однос на сегашниот Протокол како тие да се интегрален дел, но со тоа што Протоколот може да се менува, поништи, ратификува, пристапи кон, откаже или продолжи во согласност со тие процедури независно од Договорот. "

Во практика тоа значи дека односната држава ќе биде поканета од страна на Северноатлантскиот совет (Nord Atlantic Cuncil- НАС), откако таа земја членка на Алијансата (основен услов), ќе пристапи кон Лондон SOFA и кон Парискиот протокол.

Познато е дека Република Македонија е членка на Договорот меѓу државите членки на Северноатлантскиот договор и другите земји учеснички во ПЗМ во врска со статусот на нивните сили склучен во Брисел на 19 јуни 1995 (дата на потпишување: 30 мај

1995 - дата на депонирање на инструментот за ратификација: 19 јуни 1996 - дата на стапување во сила: 19 јуни 1996), како и на Дополнителниот протокол на договорот меѓу државите членки на Северноатлантскиот договор и другите земји учеснички во ПЗМ во врска со статусот на нивните сили, склучен во Брисел исто на 19 јуни 1995 (дата на потпишување: 30 мај 1995 - дата на депонирање на инструментот за ратификација: 19 јуни 1996 - дата на стапување во сила: 19 јуни 1996).

Консеквентно, имајќи предвид дека односната држава (Македонија) се обврзува со одредбите на Брисел SOFA (т. н. ПЗМ СОФА), во принцип нема да има проблеми со пристапувањето кон Лондон SOFA. Секако, *mutatis mutandis* Лондон SOFA е веќе аплицирана преку имплементацијата на Брисел SOFA.

Исто така, ќе треба да се забележи дека пристапувањето кон Лондон SOFA и Парискиот протокол може да се направи само врз база на покана издадена од НАС, дури во однос на држава која е веќе членка на Алијансата. Поради забрзување на постапката, навремено НАТО ќе објави таква покана за да може да се забрза постапката на приемот.

Се очекува дека односната држава ќе стане исто така членка на Дополнителниот протокол на Договорот меѓу државите членки на Северноатлантскиот договор и другите земји учеснички во ПЗМ во врска со статусот на нивните сили.

3. Исто така, се очекува дека новата држава членка во најскоро време ќе стане членка на статусните договори, како што се:

а) Договор за статусот на НАТО националните претставници и меѓународните служби (Отава договор) (Отава, 20 септември 1951)

Чл. XXVI на Отава договорот во својот став 1 вели:

„Сегашниот Договор ќе биде отворен за потпишување од земјите членки на Организацијата и ќе биде подложен на ратификација. Инструментите за ратификација ќе бидат депонирани кај Владата на САД, која ќе ги извести сите земји потписнички за секое депонирање.“

б) Договор за статусот на мисиите и претставниците на трети земји во Организацијата на Северноатлантскиот договор (Бриселски договор), (Брисел, 14 септември 1994)

Чл. 3 на Бриселскиот договор во неговиот став (а) вели:

„Сегашниот Договор ќе биде отворен за потпишување на земјите членки и ќе биде подложен на ратификација, прифаќање или одобрување. Инструментите за ратификација, прифаќање или одобрување треба да се депонираат кај Владата на Кралството Белгија која ќе ги извести сите земји потписнички за депонирањето на секој инструмент.“

Познато е дека за да се стане член на Отава договорот и на Бриселскиот договор, не се испраќа посебна покана од НАС. Кога државата ќе стане членка на Алијансата, се очекува во најскоро време да ги преземе сите соодветни мерки да стане членка на двата договора.

Пристапувањето кон Отава договорот е важно бидејќи преку ратификацијата на односната држава таа го признава на нејзината територија правниот статус на НАТО, како и статусот на меѓународните служби и експерти во мисиите на Организацијата. Уште повеќе, важно е дека статусот на претставниците на државите членки, како што е дефинирано во Отава договорот, ќе се почитува од страна на секоја држава домаќин.

Во однос на Бриселскиот договор кој го дефинира статусот на мисиите на трети земји во НАТО, дури иако нема директна имплементација, знаејќи дека Седиштето на НАТО е лоцирано во територијата на Кралството Белгија, односната држава треба исто да пристапи кон овој Договор со цел да ја покаже јасно својата политичка волја дека е подготвена да делува на ист начин ако е така барано.

4. Односната држава исто така ќе пристапи кон следните технички договори:

а) Договорот меѓу членките на Северноатлантскиот договор за безбедност на информациите (Брисел, 6 март 1997)

Чл. 7 од Договорот стипулира дека:

„Овој Договор ќе биде отворен за пристапување на која било нова членка на Северноатлантскиот договор, во согласност со нејзините уставни процедури. Инструментот за пристапување ќе биде депониран кај Владата на САД, ќе стапи на сила во однос на секоја земја пристапничка 30 дена откако ќе биде депониран инструментот за пристапување,“

Процедурата употребена за односната држава треба да се базира на техниката на пристапување, секако во согласност со домашните уставни процедури на односната држава.

б) Договорот за меѓусебно чување на тајноста на пронајдоците во однос на одбраната и за кои веќе биле направени апликации за патент, Париз, 21 септември 1960;

Чл. VI од Договорот стипулира дека:

„Инструментите за ратификација или одобрување на овој Договор ќе бидат депонирани што е можно поскоро кај Владата на САД, која ќе ја извести секоја Влада потписник за датумот на депонирањето на секој инструмент. “

Исто така е важно да се подвлече ставот 2 од чл. VII кој вели:

„ ... Ќе стапи во сила за секоја од земјите потписнички 30 дена по депонирање на нејзиниот инструмент за ратификација или одобрување. “

(в) НАТО Споогодба за комуникација на технички информации за одбранбени цели (Брисел, 19 октомври 1970)

Чл. VIII од Спогодбата во параграф А предвидува:

„Инструментот за ратификација или одобрување на оваа Спогодба ќе биде депониран што е можно поскоро кај Владата на САД која ќе ја информира секоја Влада потписничка за датумот на депонирање на секој од инструментите. “

„... ќе стапи на сила за секоја од страните потписнички 30 дена по депонирањето на инструментот за ратификација или одобрувањето.“

Имајќи ја предвид содржината на овие спогодби, од општ интерес е односната држава да гарантира/обезбеди брзо пристапување кон споменатите конвенции.

5. Конечно, односната државата за да се здобие со правото на пристап, кон ATOMAL информациите, ќе мора да ги склучи следните аранжмани

(а) „Спогодбата за соработка во врска со атомски информации“ (С-М(64)39);

Чл. X од Спогодбата се однесува на приемот од страна на Владата на САД на волјата да се приврзе кон одредбите на Спогодбата.

(б) „Административните аранжмани за имплементација на Спогодбата (С-М(68)41, 5-та ревизирана)

Споменатите Административни аранжмани се НАТО
ДОВЕРЛИВИ NATO CONFIDENTIAL

Со здобивањето на статусот земја членка на Алијансата не значи дека односната држава автоматски се здобива со квалификација за добивање класифицирани информации. За добивање на правото на располагање со такви информации во рамките на специфичните рамки на Спогодбата, потребно е соодветно одобрување во согласност со уставните процедури.

Набљудувано од погенерален аспект, а во врска со помошните/подредените тела на НАТО може да се констатира следното. Во согласност со чл. 9 од Вашингтонскиот договор, помошните тела, по потреба, може да бидат воспоставени од страна на Советот заради имплементација на задачи кои произлегуваат од Вашингтонскиот договор. Овие помошни тела се воспоставуваат од страна на Советот со цел да се излезе во пресрет на колективни

потреби на една или на некои земји-членки. Од статусни потреби, помошните тела кои учествуваат во правно својство на самиот НАТО се предмет на одредбите на Отава спогодбата. Овие помошни тела, врз основа на нивната Повелба (Charter), инаку е одобрено од НАС, можат да имаат специфичен организациски, административен или финансиски статус, а треба целосно да дејствуваат во рамките на правната структура на НАТО.

Агенциите на НАТО претставуваат значаен придонес во колективните воени капацитети и апсорбираат значајни национални ресурси. Тие се полуприклучени кон НАС, но дејствуваат под конечниот авторитет на Советот.

Основни информации

А. Концептот на НАТО агенции

- (а) На терминот „НАТО агенција“ во рамките на НАТО понекогаш му се дава многу пошироко значење отколку формалната правна дефиниција. Во правничка терминологија Агенција е гранка за поддршка на извршување на "НАТО помошно тело", кое, во овој контекст, најчесто е Организација на НАТО за производство и логистика (NPLO). Консеквентно, на една Агенција ѝ е потребна NPLO или слична организациона шема поставена од страна на НАС.
- (б) Правната историја на НАТО агенциите почнува со чл. 9 од Северноатлантскиот договор создаден во Вашингтон на 4 април 1949 (Вашингтонскиот договор) кој превидува дека: „Советот ќе воспостави такви помошни тела какви што ќе бидат потребни.“
- (в) Со цел да обезбеди правен статус на своите „помошни тела“, НАС ќе одлучи за споменатото создавање кој правен инструмент ќе биде надлежен да го раководи ова тело. Во принцип, НАТО помошните тела се раководат согласно со Отава конвенцијата (Спогодбата за статусот на Организацијата на

Северноатлантскиот договор, националните претставници и меѓународната служба/персонал, склучен во Отава на 20 септември 1951) или согласно со Парискиот протокол.¹²⁹ Според последниов договор, во принцип, се раководат воените помошни тела. Извесните помошни тела кои работат под Воениот комитет се предмет на Отава конвенцијата.

- (г) Со цел да се насочат правилата на работата на Агенциите, NAC го одобри во 1962 година Извештајот на Ad hoc работната група за статусот на НАТО Агенциите, со што беа донесени „Правилата за Организациите на НАТО - производство и логистика“ (C-M(62)18). Со цел да се стимулира соработката помеѓу сојузниците, NAC ги одобри во 1966. генералните принципи governing "NATO Projects" (C-M(66)33).

Овие документи до денес остануваат базичната NAC одлука со која се воспоставени насоките што треба да се следат кога се создаваат одредени помошни тела.

- (д) Помошните тела од цивилна природа воспоставени од страна на NAC I предмет на Отава конвенцијата се:

Име/назив	Кратенка	Број/Charter
Организација на НАТО за одржување и снабдување	NAMSO	C-M (64) 77
Организација за управување со системот на цевководи во Централна Европа	CEPMO	C-M (97) 64 (Ревидиран)

¹²⁹

Протоколот за статусот на Меѓународниот воен штаб воспоставен согласно со Северноатлантскиот договор, склучен во Париз на 28 август 1952

Организација на НАТО за Hawk производство и логистика	HAWK	C-M (65) 133
Организација на НАТО за управување со развојот и производството на повеќенаменски борбени авиони	NAMMO	C-M (95) 119
Организација на НАТО за управување на развојот, производство и логистика европскиот борбен авион (EFA)	NEFMO	C-M (95) 119
Организација на НАТО за управување со воздушниот одбранбен систем со среден дострел	NAMEADSMO	C-M (96) 30
Организација на НАТО за управување со програмата за рано противдесантско предупредување и контрола	NAPMO	PO (78) 120 (ревидиран)
Организација на НАТО за управување со дизајнот, развојот, производството и логистиката на хеликоптери	NAHEMO	PO (2001)94
Организација на НАТО за консултации, команда и контрола	NC3O	PO (96) 99
Организација на НАТО за управување со (АЦЦС)	NACMO	C-M (90) 48 (финален)
Организација на НАТО за прибирање и експлоатација на информациите од бојното поле	NBO	PO (INV) (99) 35
Организација на НАТО за стандардизација	NSO	C-M (2001)57
Организација за истражување и технологија	RTO	C-M (97) 92

- ѓ) Сите овие организации имаат поддршка и извршно тело кое во наведениот Устав е наречено Агенција. Исклучителните различни агенции се основани во самата организација. Пример, во NC3O, NC3A и NACOSA имаат извршни улоги. Во друг случај, всушност за NEFMO и NAMMO - две различни помошни тела - беше креирана една Агенција NETMA.
- е) Одделно од овие помошни тела со поддршка и извршните Агенции на НАТО беа одобрени неколку "НАТО проекти". НАТО проектите како CALS, FORACS, NIMIC претставуваат НАТО одобрени кооперативни концепти, но немаат правна природа на Агенција.
- ж) Заклучок: Со цел да се избегне каква било конфузија важно е од самиот почеток да се воспостави јасна дефиниција што се подразбира под поимот "НАТО агенција".

Б. Заеднички правни особини на НАТО агенциите

- а) Доколку "НАТО агенција" е насловена во нејзиното правно значење, особено како поддршка и извршна бранша и како помошно тело основано од страна на НАС согласно со членот 9 на Северноатлантскиот договор и каде Договорот од Отава ги применува проследените правни особини и карактеристики, за секое помошно тело ја обврзува Агенцијата на одредени обврски.
- б) Законско обележје- правно лице: Според член IV од Договорот од Отава, Организацијата на Северноатлантскиот договор е правно лице. Преку одобрената Повелба од страна на НАС, сите помошни тела востановени како интегрален дел на НАТО го делат правниот статус на НАТО како правно лице. Со други зборови, правното лице на различни организации е потчинето на НАТО и не може да биде различно правно третирано.

- в) Привилегии и имунитети: како директен резултат на членството, сите организации ги уживаат имунитетите и привилегиите одредени со "Договорот од Отава" кој ги насловува, покрај другите, имунитетот на правната надлежност и дејствување на Организацијата, привилегираните обврски за организацијата и на нејзиниот персонал. Како што е предвидено со Договорот од Отава (Член XXV) додатните обврски (аранжмани) во поглед на статусот на Организацијата и нивниот персонал може да бидат направени со учество на државни договори (Host Nation). Речиси сите земји членки на НАТО кои се домаќини на повеќе главни НАТО агенции имаат дополнителни договори со НАТО со кои опфаќаат различни аспекти. Иако одредбите од "Договорот од Отава" не можат да бидат прекршени, можно е преку дополнителните привилегии и имунитети да бидат истите збогатени од страна на Host Nation. Инаку, во повеќето државни договори, постоечките договори во однос на прашањето на привилегиите и имунитетите не се идентични помеѓу сите земји членки на НАТО.
- г) Стандардизирани НАТО правила: другата резултанта од членството и интегрираноста во НАТО како генерално правило е дека секоја таква организација треба да ги примени сите стандардизирани правила и регулативи одобрени (признаени) од страна на НАС и одредени како задолжителни. Ова се однесува и за НАТО постојаните цивилни лица, НАТО Безбедносни регулативи (НАТО Безбедносни политички документи и помошни НАТО Безбедносни директиви), исто како и за НАТО Финансиските регулативи.
- д) Заклучок: НАТО Помошните тела делуваат од официјална законска гледна точка во законскиот идентитет на организацијата и затоа нивните дејности ја обврзуваат организацијата како целина, што бара внатрешно во

границите на НАТО соодветните аранжмани да биде ставена на место со цел потполно да ги задоволи земјите членки на НАТО, т. е. вклучувајќи ги и оние кои можеби не членуваат во едно или друго помошно тело.

В) Специфични клаузули за тоа како се станува член на НАТО агенција

а) NAMSO

Општата мисија на NAMSO ќе се состои првенствено во олеснителни резервни залихи и материјал за поддршка и потребна поправка за снабдување со различни оружени системски програми за оние што НАТО нациите би ги намениле за користење на самите во овие сервиси. Целта на овие мисии е да се зголеми во мирно и воено време ефективната на логистичката поддршка на НАТО вооружените сили и да се минимизира трошокот за НАТО нациите, како во индивидуална така и во колективна смисла.

ПАРАГРАФ 22 од NAMSO законските состојби:

“НАТО држава која не е член на NAMSO може да стане членка на NAMSO со едногласно потврдно гласање од страна на постоечките земји членки на NAMSO во времето на аплицирањето за здобивање со членство. Прифаќањето на дополнителна земја членка ќе биде предмет на таков услов за членство, согласен со овој Закон, како тогашни постоечки земји членки на NAMSO и идната договорна земја членка,”

б) СЕРМО

Примарната задача на СЕРМО е да ги задоволи бараните дејства при мир, кризи и војна за движење, чување и достава на гориво во Централниот регион. Во период кога СЕРМО е НАТО организација, невоена примена на нафтениот систем ќе биде дозволен да се развива со исполнување на воените барања.

Дел XIV (33) од законските состојби:

„Кога нација членка на НАТО би сакала да се приклучи на СЕРМО, пристапот ќе биде предмет на условите прифатени од сите важни нации членки на СЕРМО и субјект на одобрување од Советот.“

в) HAWK (NHLPO)

Општата мисија на HAWK е основана за директна цел и надгледување на европските програми за усогласена продукција на HAWK ракетен систем, усовршување на гореспоменатиот систем и обезбедување на времена логистичка поддршка заедничка за учесниците.

Дел VII (22) од законските состојби:

- а) Која било НАТО земја може да аплицира во Одборот на директори за да стане член на NHPLD. Одлуката за пристап ќе биде прифатена со едногласно потврдно гласање од земјите членки на NHPLD во време на аплицирање за членство.
- б) Пристапот во NHPLD за дополнителна земја членка ќе биде предмет на таков услов за членство кај тогашните постоечки земји членки на NHPLD и идната договорна земја членка.
- в) Прифаќањето на државната делба од NHPLD буџетски трошоци, во изостанок на одлука од страна на Одборот на директори, ќе биде прикажано во сразмерна редукција на поделбата на буџетските трошоци на секоја од останатите земји членки.

г) NAMMO

NAMMO ќе има задача за преземање на управувањето, координација и извршување на програмата за усогласување на

развојот, продукција и службата за поддршка на повеќенаменска воздухопловна битка.

NAMMO/NEFMO: Законски дел XVI (60):

- НАТО земја, која не е членка на [...] може да стане членка на [...] по едногласно потврдно гласање од [...] постоечките земји членки во времето на аплицирањето за членство.
- Пристапувањето на накнадна земја членка ќе биде предмет на такви услови за членство, согласно со Законот од [...], кај тогаш постоечките земји членки на [...] и идната договорна земја членка.
- Прифаќањето на државна делба на буџетските трошоци на (Раководниот комитет или Одборот на директори) за спротивност, ќе биде прикажано во калкулирана редуција на поделбата на буџетските трошоци на секоја од останатите земји членки.

д) NEFMO

NEFMO ќе има задача за преземање на управувањето, координација и извршување на програмата за развојот, продукцијата и службата за поддршка на Европскиот ловечки воздухопловен оружен систем.

NAMMO/NEFMO: Законски дел XVI(60):

- НАТО земја, која не е членка на [...] може да стане членка на [...] по едногласно потврдно гласање од [...] постоечките земји членки во времето на аплицирањето за членство.
- Пристапувањето на накнадна земја членка ќе биде предмет на такви услови за членство, согласно со Законот од [...], кај тогаш постоечките земји членки на [...] и идната договорна земја членка.

- Прифаќањето на државна делба на буџетските трошоци на (Раководниот комитет или Одборот на директори) за спротивност, ќе биде прикажано во калкулирана редукција на поделбата на буџетските трошоци на секоја од останатите земји членки.

ѓ) НАНЕМО

НАНЕМО ќе има задача за преземање на управувањето, координација и извршување на координираната програма за дизајнирање и развој, производство во Сервис поддршката на НАТО Helicopter за 1990-тите.

НАНЕМО: Повелба - Секција XIV (48)

- * НАТО земја која не е членка на [...] може да стане членка на [...] по едногласно потврдно гласање од [...] постоечки земји членки во време на аплицирање на членството.
- * Пристапувањето на наднадната држава членка ќе биде предмет на такви услови на членство, согласно со Законот од [...] кај тогаш постоечките земји членки на [...] и идната договорна земја членка.
- * Прифаќањето на државната делба на буџетските трошоци на (Раководниот комитет или Бордот на директори) за спротивност ќе биде прикажано во калкулирана редукција на поделбата на буџетските трошоци на секоја од останатите земји членки.

е) NAMEADSMO

NAMEADSMO ќе има задача да ја снабдува дирекцијата, да координира и да ја извршува целата фаза на Medium Extended Air Defence System Programme and platform преку целокупното раководење на Програмата усвоена од страна на учесниците.

Дел XIV (14. 1) на Повелбата на државите:

- * НАТО земја членка може да се приклучи кон NAMEADSMO по едногласно потврдно гласање од постоечките членови на NAMEADSMO во време на аплицирање за членство.
- * Пристапувањето на кој било дополнителен член ќе биде предмет на нивен договор за услови за членство, вклучувајќи ја и поделбата на трошоците и работата, со тогашните постоечки членови на NAMEADSMO и ќе биде согласно со Повелбата на NAMEADSMO и со релевантната фаза MOU.

ж) NC3O

NC3O ќе ја исполни следната мисија, преземајќи сметка за одговорностите на останатите НАТО тела вклучени:

- да го обезбеди снабдувањето на НАТО пошироките воени трошоци, интероперативните и сигурносни C3 можности кои се сретнуваат во корисните побарувачки.
- да го обезбеди снабдувањето на сервисите и поддршката во полето на C3 за НАТО корисниците, како главните НАТО команди (MNCs), агенциите, комитетите, исто како и другите одобрани корисници
- да дејствува како организација одговорна за сите НАТО кооперативни и Партнерство за мир активности (PfP) во полето на C3.

Дел II (5) од Законските состојби:

„Пристапувањето на дополнителна земја членка во NC3O ќе биде предмет на горенаведените услови за членство, согласни со Повелбата, меѓу постојните држави членки на NC3O и идната договорна земја членка“

(з) NASMO

Општата мисија на NASMO е да го обезбеди планирањето и имплементацијата на хармонизирана ACCS програма која ќе ги

задоволи оперативните побарувања и ќе го минимизира воениот ризик додека се преземе извештај за политичките, економските, индустриските и технолошките фактори за различни имплементациони активности. Оваа одговорност ќе биде прифатена во линија со директивите на Северноатлантскиот совет и во соработка со останатите инволвирани НАТО тела и ќе биде поделено во главните функционални области:

- ACCS општи нацрти и планирања;
- ACCS интегритет и политички менаџмент (системска целосност = сигурност на единството на сите елементи на АЦЦС во согласност со валидните критериуми и стандарди);
- ACCS подготви и имплементации додека прифатливата општа системска оперативна можност мора да биде сочувана;
- ACCS конфигурациски менаџмент.

Дел XI (34) од законските состојби:

„Доколку НАТО земја членка, која не е член на НАСМО, сака да се приклучи на НАСМО, пристапувањето ќе биде предмет на условите одобрени од страна на сите заинтересирани членки.“

(и) NBO (BICES)

Мисијата на NATO BICES Организацијата ќе биде да координира со имплементацијата и операцијата на Воените информативни колективни и извозни системи и да управува со одделни делови во согласност за преземање на максимум способности за поделба и замена на информации/известувања во мир, криза и војна.

Дел IV (10) од законските состојби:

„НАТО земја која не е членка на NATO BICES Организацијата може да стане член на споменатата агенција со едногласно потврдно гласање на Одборот на директори како воздржаност во време на апликацијата за членство и предмет на одобрување од

страна на НАС. Услови за членство за таков настан ќе бидат оние одобрени од страна на Одборот на директори и Законот за приклучување. “

j) RTO

Мисијата на RTO е да раководи и да го унапредува заедничкото истражување и да разменува информации за поддршка на управувањето и ефективна употреба на националното одбранбено истражување и технологија за пресретнување на воените потреби на Алијансата; да го поддржува технолошкото управување; и да обезбедува соопштенија за НАТО носителите за одлучувања.

Секоја НАТО земја членка ќе ја даде постоечката можна дозвола, поддршка за работа на RTO. Нема специфични подготовки за пристап.

к) NSO

Задачата на NSO е да зголемува интероперативност и да придонесува за способноста на Силите на Алијансата за тренинг, вежби и заедничка ефективна оперативност и кога е својствено, со силите на партнерите и другите држави, во извршувањето на одредените мисии и задачи, низ хармонизација и координација на стандардните постигнувања на Алијансата.

Секоја НАТО земја членка ќе ја даде постоечката можна дозвола, поддршка за работа на NSO, правејќи можно, ако е потребно, квалификуван персонал за да служи на неговите елементи. Нема понатамошни специфични подготовки за пристап.

15. Заклучок

По распаѓањето на комунизмот и на Советскиот сојуз во 1989, НАТО беше доведен до императивот на „политичкото самоосмислување“ за поуспешно соочување со иницијалните предизвици на постстудената војна. Со настаните од 11 септември 2001 г. Алијансата беше приморана повторно политички да ја осмислува својата стратешка поставеност, за да се соочи со предизвиците кои беа ситуирани во европскиот простор во регионот на т. н. Голем Среден Исток.

Од денешни перспективи, евидентно е дека Алијансата успешно одговори на предизвиците кои произлегоа од рушењето на комунизмот, но тоа сè уште не може дефинитивно да се констатира за предизвиците од вториот бран закани - оние на глобалниот тероризам.

Предизвиците од 90-тите, етничките конфликти од Балканот, стабилизирањето на новите демократии во Централна и Источна Европа и воспоставувањето нови релации со Запад, на Запад со Русија и Украина, беа успешно разрешени преку комбинираните воени и дипломатски средства и наизменичната комбинација на peace keeping и crisis management мисии.

Терористичките напади од 11. 09. 2001 претставуваа еден втор геополитички стрес кои ја натераа Алијансата повторно да ги осмислува политичките параметри кои ја ориентираа предходната стратешка ревизија. (Стратешкиот концепт од крајот на 90-тите години) Воедно, настаните од овој датум ја нарушија дефиницијата за заканите кои се однесуваат на чл. 5 од Вашингтонскиот договор, како и старата стратешка поделба на евроатлантскиот простор која престана да важи.

Кога кон крајот на 90-тите отпочнаа дискусиите околу стратешкиот концепт на Алијансата, најмногу беа фокусирани врз дилемата на дометот на интервенциите на НАТО: „во или вон зоните“ во кои се простираат државите членки. Во овој период американскиот сенатор Ричард Лугар беше консеквентен: „НАТО или ќе оперира вон зоните или ќе биде вон сервис“. Затоа и некогашните дилеми околу трансконтиненталната интервенција на Алијансата во Авганистан можеби најдобро ги изрази поранешниот генерален секретар на НАТО Џорџ Робертсон „Ако ние не одиме во Авганистан, Авганистан ќе дојде кај нас“

Операциите во БиХ и Косово ја покажаа оправданоста на новата стратегија, што ќе продолжи уште порешително да се спроведува и по терористичките напади. Во оваа насока:

-Алијансата со право ја продолжува стратегијата на екстензија на демократијата и стабилноста сè подлабоко во Евроазија, особено во проширениот регион на Црното Море со амбиции да го демократизира огромниот простор на Големиот Среден Исток.

-Проблемите со кои се соочува Алијансата се од политичка, воена, економска, социјална, катаклизмична или од друг вид природа. Затоа и стратегиите на Алијансата мораат да бидат воени, политички, социјални. Според тоа, дефинитивно таа престанува да е исклучиво милитаристичка институција.

- Суштината на идното осмислување на Алијансата е интерното урамнотежување на односите меѓу ЕУ и НАТО. Во оваа смисла можеби се оправадни и некои мислења¹³⁰ дека структурите на Алијансата се премногу американизирани и во нивна полза, а од друга страна не ја рефлектираат соодветно растечката улога на ЕУ.

-Европа и САД имаат потреба од една стратешка Алијанса која го покрива целиот евроатлантски безбедносен простор и се спротивставува на истите закани на Европа и на Америка.

Во овој миг, Алијансата е ангажирана во најголем број мисии и со најголем број војници од своето создавање. Веројатно, во 1949

¹³⁰ Ronald D. Asmus - Reinventer une fois de plus l'OTAN politiquement, NATO Review, spec. ed. prolet 2005

г. никој од архитектите на НАТО не претпоставувал дека половина век подоцна Алијансата ќе биде оперативна вон традиционалните зони на Евроатлантскиот простор.

Едновременно, мултиплицирањето на новите меѓународни проблеми ги загреваат амбициите на бројни авторитети да ја насочат Алијансата да го интензивира своето присуство во разните кризни региони (Авганистан, Ирак, Црно Море, Блискиот Исток, Африка). Воедно, не е мал бројот на државите кои настојуваат да добијат покана за членство (Балкан, Украина, Грузија, Азарбејџан..). _

Независно од епизодните дискрепанци од стилот на Robert Kagan од фондацијата Carnegie дека "Американците наликуваат како да се од Марс, а Европејците од Венера", односно од квалификациите на Доналд Рамсфелд за НАТО како „кутија за алат“ или онаа на Герард Шредер дека „Алијансата престанала да е место на размена на мислењето меѓу сојузниците за големите актуелни стратешки прашања“, Алијансата останува најмоќната светска политичка, одбранбена и воена институција која се соочува со заканите со кои се соочуваат народите од двете страни на Атлантикот. „Алијансата е најуспешната безбедносна организација во историјата“ со право ќе констатира претседателот Џорџ Буш.

Алијансата ја потврдува таквиот дијалог и на Балканот, во БиХ, на Косово, во Македонија, во Авганистан, Ирак, Дарфур (Судан), при катаклизмите како што беше онаа со ураганот Катрина или катастрофалниот земјотрес во Пакистан.

Денес за сите држави партнери на Алијансата, претставува вистинска привилегија да се биде членка на тој еминентен клуб наречен НАТО. Користа е повеќедимензионална, но и патот кон полноправното членство е тежок и исполнет со бројни реформи, откажувања, планирања, самодисциплинирање, поголеми и повеќегодишни планирања на воени буџети, редукции на армиите и резервните состави.

Но дали Алијансата има потреба од многу нови членки? Дел од противниците на натамошното проширување сметаат дека „веќе

со првиот и особено со вториот круг на проширување на Алијансата ослабела кохерентноста и ефикасноста на воената организација, а тоа ќе продолжило и натаму, додека нејзиното политичко влијание и натаму ќе останало силно.¹³¹

Меѓутоа, сметаме дека можноста на еден проширен НАТО да ја изгуби својата воена моќ не се основани со оглед дека новите членки пристапија со голем ентузијазам кон трансформациите и учеството во мировните сили и силите за раководење на кризите. Навистина, по приемот во НАТО, новите членки покажаа повеќе слабости отколку што се предвидуваа во времето на испраќањето на поканите, но настаните на Балканот, Авганистан и Ирак ги демантираа сите скептици на проширувањето. Можеби на ова место би требало да истакнеме три димензии кои се однесуваат на проширувањата во блиската иднина:

Прво: дебатата околу процесот на рационализација и модернизирање на Алијансата и позицијата на идните нови членки во овие процеси, треба да продолжи со голема транспарентност без никакви табуа и сосема отворено

Второ: идната ефикасност на НАТО ќе зависи како од перформансите на старите така и на новите и идните членки на Алијансата. Уште на почетокот на 2000-те, Алијансата сфати дека перформансите на првите три нови членки беа под очекувањата. Сличната сторија се повтори и со новите седум членки од Прага. Тоа ќе се повтори веројатно и со капацитетите на А-3 членките. Во оваа насока, и пред добивањето на поканата и по здобивањето статус на членка потребна е уште поголема помош кон сегашните и идните аспиранти. Токму на овој начин и ја читаме пораката и ветувањето на претседателот Буш соопштени на премиерот Бучковски. На РМ ѝ е неопходна помош за целосно оспособување на армијата и одбраната за поефикасните интеропративни проекции со Алијансата. Притоа, не треба да се покаже индиферентност, дилеми или слабост заради таквата позиција бидејќи, како што бележи Роналд Асмус, „не треба да се заборави дека и дел од старите членки на НАТО покажуваат сериозни

¹³¹ Charles Grant, Center for European Reform-London

фалинки, а најголемиот број слабости на Алијансата впрочем произлегуваат од старите членки на НАТО“. Ова пак не значи дека РМ треба да оди во друга крајност и да стане зависник од странската помош и странските советници.

Трето: Суштинското прашање за иднината на НАТО и нејзината ефикасност не е бројот на членките туку суштинските цели на НАТО. Ова прашање не произлегува од композицијата од идниот *raison d'être* на Алијансата. Да не заборавиме дека во 90-тите НАТО помина од статус на Алијанса меѓу САД и З. Европа наменета за одбрана од советската закана во Алијанса на САД и цела Европа, рака под рака со својот некогашен голем ривал од студената војна - Русија, и се преориентира кон судирот и превенцијата од новите закани. Разбирливо во еден свет каде терористичките напади се подготвуваат во европските центри, се финансираат во Евроазија и се фокусираат со напади врз САД, НАТО не може да си дозволи една периферна улога или негово оперативно фокусирање исклучиво во Европската зона. Таа динамика мораат интегриранио да ја следат и новите и идните членки, вклучувајќи ја и Република Македонија.

РМ во досегашните 7 циклуси на Годишната национална програма за членство постигна многу и се наметна како лидер на трите држави од Јадранската повелба, кои во моментот се единствените кандидати за членство во Алијансата кои ги исполнуваат своите Акциони програми за членство. Македонија со право очекува во 2008 да добие покана за членство во Алијансата, но некои кругови во НАТО не ја исклучуваат можноста тоа да се случи и порано. Засега нашиот лајтмотив е: членство! членство! и само членство!, но што следи потоа? Како што вели британскиот амбасадор во НАТО Питер Рикетс: „Кога ќе влезете во НАТО, тогаш почнува вашата вистинска и обемна работа. Не сметајте дека со влезот во Алијансата вие сте ја завршиле вашата работа и сега можете да здивнете, токму тогаш ќе почне вистинската работа.“

Во овој миг се знае дека навистина РМ ќе добие покана за членство во следните 2-3 години, но согласно со традицијата не се

кажува однапред точниот датум на испраќањето покана, туку наместо одговор се поставува прашањето „до каде сте со реформите и постигнатите резултати?“ Значи не се поставува прашањето „дали“, туку „кога“ (но најдоцна до 2008).

15. Conclusion on the Study "NATO facing new challenges and perspectives of Republic of Macedonia"

Nano Ružin

After the dissolution of Communism and the Soviet Union in 1989, the imperative for NATO was its “political self-justification” in order to better face the initial challenges of post-cold war. With the events of September 11, the Alliance was forced once more to politically justify its strategic position in order to face the challenges that were present outside the European area, in the so-called Big Middle East.

From the present perspectives, it is evident that the Alliance successfully responded to the challenges resulting from the fall of the Communism, which cannot be resolutely stated regarding the challenges from the second wave of threats, those of the global terrorism.

The challenges from the '90-s, the ethnic conflicts in the Balkans, the stabilization of the new democracies in Central and Easter Europe, and the establishment of new relations with the West, those of the West with Russian and Ukraine, were successfully resolved through joint military and diplomatic means and through variable combination of peacekeeping and crisis management missions.

The terrorist attacks of September 11, 2001 were the second geo-political stress that forced the Alliance once again to justify its political parameters, which oriented the previous strategic revision. (Strategic Concept from the end of the '90-s) Moreover, the events that took place on this date had an impact on the definition of threats in Article 5 of the Washington Treaty, as well as on the old strategic division of the Euro-Atlantic area, which ceased to exist.

When the discussions about the Strategic Concept of the Alliance started by the end of the '90-s, they were mainly focused on the dilemma concerning the range of NATO interventions: „within or outside the zones“ in which the member states were situated. During this period the American

senator Richard Lugar was unambiguous: NATO would either operate within the zones or would be out-of-service“. It is because of this that the former NATO Secretary General George Robertson presented, maybe in the best manner, the previous dilemmas about the trans-continental intervention in Afghanistan, when he said: „If we do not go to Afghanistan, Afghanistan will come to us“.

The operations in B&H and Kosovo justified the new strategy, which will continue to be implemented even more decisively after the terrorist attacks. In this regard:

- The Alliance rightfully continued with its strategy of expanding democracy and stability, deeply in Euro-Asia, in particular in the Black Sea region, with ambitions to democratize the vast area of the Big Middle East;

- The problems faced by the Alliance are of political, military, economic, social, cataclysmic, or of other nature. Therefore, the Alliance strategies have to be military, political, and social. Accordingly, without any doubt it is no longer exclusively a military institution;

- The substance of the future justification of the Alliance is to strike an internal balance in the relations between the EU and NATO. In this respect, maybe some of the opinions¹³² that the structures of the Alliance are too much Americanized and to their benefit one hand, and that do not adequately reflect the growing role of the EU on the other hand are justified;

- Europe and USA are in a need of a strategic alliance, which covers the entire Euro-Atlantic security area and is responding to the same threats against Europe and the United States.

Currently, the Alliance is engaged in as many missions and with as many troops ever since it had been established. Most probably in 1949, no one of the NATO architects could have imagined that half a century later the Alliance would be operational beyond the traditional zones of the Euro-Atlantic area.

At the same time, the multiplications of the new international problems are stirring the ambitions of many authorities to direct the Alliance towards intensifying its presence in different crisis regions (Afghanistan, Iraq, Black Sea, Near East, Africa...). At the same time the number of states trying to get

¹³² (Ronald D.Asmus - Reinventer une fois de plus l'OTAN politiquement, NATO Review, spec. ed. spring 2005)

an invitation for membership is not small (Balkans, Ukraine, Georgia, Azerbaijan...).

Irrespective of the episodic discrepancies of the type like those of Robert Kagan from the Carnegie Foundation, that the " Americans look like they have come from Mars, while the Europeans from Venus“, respectively the qualifications of NATO by Donald Ramsfeld as a " tool box“, or those of Gerhard Schröder that the "Alliance ceased to be a place of exchanging opinion about the current major strategic issues between the allies, the Alliance remains to be the most powerful global political, defence and military institution faced with the same threats, like those that the nations from the both sides of the Atlantic are faced with. „The Alliance is the most successful security organization in the history“, will rightfully state the President George Bush.

The Alliance has confirmed such a discourse also in the Balkans, in B&H, Kosovo, Macedonia, Afghanistan, Iraq, Darfur (Sudan), during the cataclysms such as the one with the hurricane Katrina or the devastating earthquake in Pakistan.

Today, it is indeed a privilege for all the states-partners to the Alliance to be a member of this eminent club called NATO. The benefits are multi-dimensional, but the way forward to full-fledged membership is also hard and filled with numerous reforms, sacrifices, planning, self-discipline, extensive and long-term planning of military budgets, downsizing of their armies and reservists.

But, is the Alliance in a need of so many new members? Some of the opponents to the further enlargement believe that „already with the first, and especially with the second round of enlargement of the Alliance, the coherence and efficiency of the military organization has weakened, and it would continue in the future, while its political influence would still remain strong“ (Charles Grant, Centre for European Reform-London).

However, we believe that the possibility for an enlarged NATO to lose its military power is not founded, since the new members started their transformations, and participation in the peacekeeping forces and crises management forces with great enthusiasm. Indeed, after their accession to NATO, the new members showed many weaknesses than it was anticipated at the time the invitations were sent, but the developments in the Balkans,

Afghanistan and Iraq refuted all those sceptical about the enlargement. Probably here we should point out three dimensions concerning the further enlargements in the near future:

First, the debate about the rationalization and modernization process of the Alliance and the position of the future new members in these processes should continue with great transparency, without any taboo and with absolute openness.

Second, the future efficiency of NATO will depend on both the performances by the old and the new and future members of the Alliance. Ever since the very beginning of 2000, the Alliance realized that the performances of the first three new members were beyond the expectations. A similar story was repeated with the new seven members from Prague. This will be probably repeated with the capacities of the A-3 members. Therefore, prior to the invitation and after granting the membership status, even greater assistance is required to the present and future aspirants. That is in fact how we read the message and promises given by the President Bush to the Prime Minister Buckovski. RM needs assistance to fully prepare its army and defence for more efficient inter-operational projections with the Alliance. However, we should not demonstrate indifference, dilemmas or weakness due to such position, since according to Ronald Asmus "It should not be forgotten that some of the old NATO members show serious deficiencies and most of the weaknesses of the Alliance come from the older NATO members". This, on the other hand, does not mean that RM should go to the other extreme and become dependent on foreign assistance and foreign advisers.

Third, the central issue regarding the NATO future and its efficiency is not the number of its states but the essential NATO goals. This issue does not come up from the compensation of the future *raison d'être* of the Alliance. One should not forget that during the '90-s, the status of an alliance between USA and Western Europe intended to defend itself from Soviet threat, was altered into an alliance of USA and the entire Europe, hand in hand with its former big rival from the cold war – Russia, and was re-oriented towards the conflict and prevention of the new threats. It is understandable that in a world in which the terrorist attacks are prepared in the European centres, financed in Euro-Asia and focused on attacks against the USA, NATO cannot afford

to have a peripheral role or focus its operations only on the European zone. The new and future members must follow this dynamics in an integrated manner, including the Republic of Macedonia.

RM, during the seven cycles of its annual National Program for Membership, has achieved a lot and imposed itself as a leader of the three Adriatic Charter states, which presently are the only candidates for membership meeting the Action Programs for Membership to the Alliance. It is rightfully for Macedonia to expect to get the invitation for membership to the Alliance in 2008, but some circles within NATO do not exclude the possibility for this to happen earlier. Presently, our light motive is: Membership! Membership! And only membership! But what will follow afterwards? As the British ambassador to NATO Peter Ricketts says: "When you join NATO, it is than that your true and extensive work begins. Do not believe that with the accession to the Alliance you have finished your job, and now you can relax, it is than when the real work will begin".

Presently it is recognized that RM will certainly get an invitation for membership during the next two-three years, but according to the tradition, the exact date when the invitation is to be sent is not given in advance, but instead of an answer, the question is put: "how far you have advanced with your reforms and achieved results?" Therefore, the question is not "whether" but "when" (but by 2008 the latest).

Консултирана библиографија

Asmus D. Ronald "Opening NATO's Door" New York: Columbia university press, 2002, vk. 372 str.

Badsey S. /Latawski P- "Britain, NATO and the lessons of the Balkan conflicts 1991-1999, London/New York: Frank Cass, The Sandhurst conference series, 2000, 261 str.

Cehulic Lidija "NATO and new international relations" Zagreb: Atlantic Council of Croatia & Political Culture, 2004, 241 str.

Confluence Mediterranee, Revu trimestrielle, Paris: L'Harmattan, N. 30 1999

Connections -The Quarterly Journal: Garmisch-Partenkirchen; George C. Marchal European Center for Security Studies, from March 2003 to June 2005

David Ch-Ph/Roche J-J "Theorie de la securite" Paris: Montchrestien, 2002, 160 str.

Debat sur les options de securite esuro-atlantique "Pour ou contre" NATO/OTAN, Division Diplomatie publique de l'OTAN, Bruxelles

Delpech Therese- "Le terrorisme international et l'Europe" Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Dcembre 2002, N. 56, 58 str.

Europe's World - europe-wide policy journal, Brussels: Giles Merritt, 2005, Autumn

Etude sur l'elagissement de l'OTAN, Buxelles: NATO Press, septembre 1995,

Ewans Martin "Conflict in Afganistan" London & New York: Routledge, 2005, 198 str.

French-Lindley Julian "Les termes de l'engagement - Le paradox de la puissance americaine et le dileme transatlantique apres le 11 septembre", Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Mai 2002, N. 52, 91 str.

Ehrhat H-G - "Quel modele pour la PESC" Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Oct. 2002, 77 str

Gnesotto Nicole "Le partage du fardeau dans l'OTAN" Paris: IFRI, 1999, 63 str.

Gnesotto Nicole "l'Union et l'Alliance: les dilemmes de la defence europeenne "Paris: IFRI, 1996. str. 56

Haine Jean Yves" De Laeken a Copenhague - les textes fondamentaux de la defence europeenne" Paris: IES/ISS, Cahiers de Chaillot, Fevrier 2003, N. 57, 291str. vkupno

Hamilton S. Daniel "Transatlantic Transformations: Equipping NATO for the 21 st Century "Washington: The Johns Hopkins University, 2004, 196 str.

Handbook - NATO, Brussels: NATO Office of information and Press, 2001, 536 str.

Heisbourg F/ Allin D. /Emerson M. Vahl M "Readings in European Security Vol. 1 and 2, London: IISS/Brussels: CEPS, 2004, 218 str.

Hopkinson William- "Elagissement: une nouvelle OTAN: Paris, IES/IFS, Cahiers de Chaillot, Oktobre 2001, N. 49 str. 112

International SAffairs: The Royal institut of international affairs, London: Vol. 80. N. 1 January 2004

Hutington P. Samuel "Le choc des civilisations" Paris: Odli Jacob, 1977402 str.

Jablonski B. /Kaminski S. "NATO - Acquis" Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 1998, 197 str.

Laqueur Walter - "The new terrorism" London: Phoenix press, 1999, 312 str.

Lynch Dov "La Russie face a l'Europe" Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Mai 2003, N. 60, 111 str

Lynch Dov - "Le sud Caucase: un defi pour l'UE", Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, decembre 2003, N. 65, 209 str.

Macedonian Affairs, Skopje: MIC, Vol. Iv, N6 & Vol. V. N. 3

Македонија во НАТО, Тркалезна маса во организација на МО и Евроатланскиот клуб на РМ, Скопје: изд. МО, 2004

Minchev O. /Ratchev V. Lessenski M. - "Bulgaria for NATO 2002", Sofija: IRIS, 2002, 388 str.

Morand Charles-Albert" La crise des Balkans de 1999", Bruxelles/Paris: Brulyant-L. G. D. J, 2000, 323 str.

NATO-Review, Historic change in the Balkans, Brussels: NATO Public Diplomacy Division, NATO, 2004

Politique etrangere, Paris: IFRI, revue trimestrielle, de 1999 a 2005

RAMSES, Rapport Annuel Mondial sur le Systeme Economique et les Strategies, Sous la direction de Thierry de Montbrial et Pierre Jacquet, Paris: IFRI - Dunod, 1999 - 2005

Ragaru Nadege" Macedoine: le bilan en demi-teinte de la politique europeenne" Paris: Presses de Sciences po, Critique internationale, N. 24. 2004

Revue de l'OTAN" Analyse de la Transformation de l'OTAN" Bruxelles: Division Diplomatie publique de l'OTAN, ed. speciale printemps 2005

Ruzin Nano "Looking forward to a Balkan Big MAC", NATO Review, Brussels, 2004 50-54 str.

Rutten Maartje "De saint-Malo a Nice: les textes fondateurs de la defence eurpeenne" Paris: IES/IFS, Cahiers de Chaillot, Mai 2001, N. 47, 242 str.

Rutte Maartje-"De Nice a Laeken - les textes fondamenatux de la defence europeenne" Paris: IES/IFS, Cahiers de Chaillot, Avril 2002, N. 51, 210 str.

SIPRI Yearbook 2005 - Armements disarmament and international security: Stockhol Internationala; l Peace Reserch Institut, 36 edition

Schmitt Burkard "l'UE et la reduction de la menace en Russsie", Paris: ISS/IES, Cahier de Chaillot, N. 61, juin 2003, 69 str.

Transatlantic Security: New Realities, Changing Institutions: Report of the Warsaw reflection Group, april 5-6, 2004, Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs

Smith Joseph "The origins of NATO" University of Exter Press, Red Hall, UK, 1990

Triantaphyllou Dimitrios "Le sud des Balkans: vues de la region" Paris: IES/ISS, Cahiers de Chaillot, Avril 2001, N. 46. vk. 68 str.

Triantaphyllou Dimitrios "Partenaires et voisins: une PESC pour une Europe elagie", Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Sptemb. 2003, N. 63, 178

Vernet H. /Canaloube Th. - "Chirac contre Buch -l'autre guerre", Paris: J. C. Lattes, 2004, 349 str.

White Paper on Defence, Skopje: Ministry of Defence, 2005, 39 str

Willcox David "Propaganda, the Press and Conflict - The Gulf War and Kosovo", London & New York: Routledge, 2005, 234

Winkler Theodor / Gyramati Istvan" Post-cold war defence reform" Washington, D. C.: Brassey's Inc. 2002, 434 str

Zasova Svetlana "Macedoine - de la FORPRONU a la FORDEPRENU 1993-1999) Paris: Pedone, 2004, 227 str.

Zorgbibe Charles "Histoire de l'OTAN" Paris: Complexe, 2002, 283 str.

Биографија

Д-р Нано РУЖИН, универзитетски професор, политиколог, пратеник, дипломат. Потекнува од Валиндрово, роден е во Скопје. Се школувал на универзитетите во Белград, Загреб, Париз (Сорбона), Институтот за политички науки и Францускиот институт за меѓународни односи. Автор на десетина научни студии од доменот на социјалната политика и меѓународните односи, што претставуваат негови две главни публицистички, научни и практични преокупации. Темата НАТО и приклучувањето на Македонија кон Алијансата е нераспадливиот зајакотис на неговите амбиции и личност и цел во која има вградио многу енергија и емоции. Уште во 1991 г. се поврзува со Асоцијацијата на Атлантскиот договор и е основач и претседател на Евроатлантскиот клуб на Македонија. Во текот на својот пратенички мандат (1994-1998), претседател е на македонската собраниска делегација во Северноатлантското собрание. Од мај 2001 е именуван за амбасадор и шеф на Мисијата на Република Македонија при Алијансата во Брисел.